

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธา
และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

Important Pagodas in Loeiprovince : Analysis from Historical Buddhist Art
Belief and Local Culture Related

โดย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน

ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

ผศ.บุญวัฒน์ บุญทะวงค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761012

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธา
และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

Important Pagodas in Loeiprovince : Analysis from Historical Buddhist Art
Belief and Local Culture Related

โดย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปโน

ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

ผศ.บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์

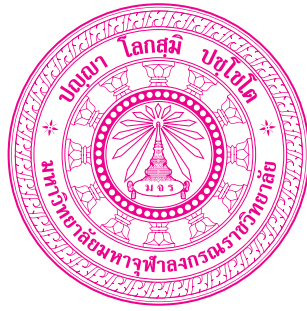
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761012

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Important Pagodas in Loeiprovince : Analysis from Historical Buddhist Art
Belief and Local Culture Related

By

Phramaha Somsak Satisampanno

Dr. Teerawatt Sankom

Asst. Prof. Boonyawat Boontawong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Loei Buddhist College

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761012

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
ผู้วิจัย :	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนฺโน, ดร. ธีระวัฒน์ แสนคำ, ผศ.บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปีงบประมาณ :	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

จากการศึกษาพบว่า พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ พระธาตุดินแทน พระธาตุสัจจะ พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระธาตุอุโมงค์ พระธาตุกุดเรือคำ พระมหาธาตุเจดีย์วัดมหาธาตุ และพระธาตุแก้วเสด็จ เป็นเจดีย์ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ทำให้ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไป

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยแต่ละองค์ ล้วนแต่มีวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันคือ การจัดงานประจำปีมีสการพระธาตุ การสงฆ์น้ำพระธาตุ การเวียนเทียนรอบพระธาตุ การห่มผ้าพระธาตุ การถวายเครื่องบวงสรวงและบนบาน ความเชื่อสำคัญที่ปรากฏ ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุที่เชื่อว่าสามารถลดบันดาลให้ผู้มากราบไหว้ขอพรได้สำเร็จดังต้องการ

แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย สามารถทำได้โดยความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนซึ่งแยกออกเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

Research Title : Important Pagodas in Loeiprovince : Analysis from Historical Buddhist Art Belief and Local Culture Related

Researchers : Phramaha Somsak Satisampanno,
Dr. Teerawatt Sankom and
Asst. Prof. Boonyawat Boontawong

Depatment : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Buddhist College

Fiscal Year : 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research of “Important Pagodas in Loeiprovince : Analysis from Historical Buddhist Art Belief and Local Culture Related” is a quality research, aimed to study and analyze the history and Buddhist art of important pagodas in Loei Province, study and analyze the beliefs and local culture related to important pagodas in Loei Province and study and analyze the guidelines for the development of important Chedi locations in Loei Province as a learning and tourist attraction of history, arts, Buddhism and local culture in Loei Province.

From the study, had found important pagodas in Loei Province such as Phrathat Srisongrak, Phrathat Sripoom, Phrathat Dintan, Phrathat Sajja, Phrathat Manaowdiew, Phrathat U-mong, Phrathat Kudrueakum, Phramahathat Chedi Wat Mahathat and Phrathat Kaewsadet is a pagoda with a long history Has local historical significance causing the Buddhist art and styles of the pagoda to be important, with unique architectural styles.

Important pagodas in Loei Province have culture beliefs and rituals of the community towards the pagodas. The traditional culture is similar is annual pagodas, circular around the pagodas, cloth cover pagodas, dance sacrificial offerings and vows. The major beliefs are sacredness of the pagodas is believed to help the worshipers to bless.

Finally, The guidelines for the development of the location of the important pagoda in Loei Province to be a learning and tourist attraction of history, arts, Buddhism and local culture in Loei Province, could do by participate from all sectors, divided to 3 levels ; path of conservation and development of archaeological sites in the state policy level, the temple and local community level, and the province level especially by cultural organizations.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต อธิปัตยกุล ที่ปรึกษาโครงการ ที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา งานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๒. วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในวันเวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น กรมศิลปากร และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในการทำวิจัย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานโบราณคดี

๔. เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย จนทำให้เนื้อหาออกมาอย่างสมบูรณ์

๕. วัฒนธรรมจังหวัดเลย เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย เจ้าหน้าที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่อนุเคราะห์ข้อมูล

๖. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง งานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๗. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม ด้วยความเต็มใจและสนุกสนานมีความสุขกับการทำงาน จนทำให้ได้ข้อมูลชั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอเจริญพรขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนผัง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์.....	๘
๒.๑.๑ กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรม.....	๘
๒.๑.๒ กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสำคัญของพระเจดีย์.....	๙
๒.๑.๓ กลุ่มแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรม ที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์ในจังหวัดเลย.....	๑๑
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น.....	๑๓
๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ.....	๑๓
๒.๒.๒ ความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่น.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๑๗
๒.๔ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	๒๐
๒.๕ แนวคิดเรื่องการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยว.....	๒๖
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๙

สารบัญ (ต่อ)

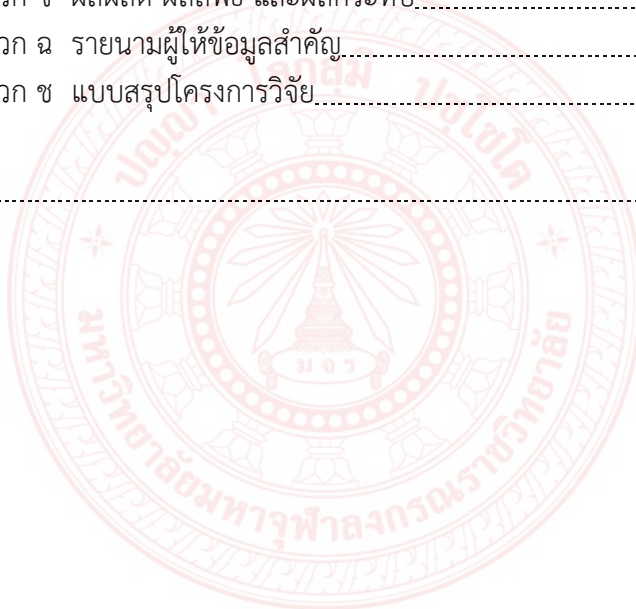
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๔๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๒
๓.๒ พื้นที่การวิจัย	๔๓
๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย.....	๔๓
๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๔๓
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๔๔
๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ.....	๔๔
๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ.....	๔๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๖
๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร.....	๔๖
๓.๔.๒ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๔๗
๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๔๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๘
๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร.....	๔๘
๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๔๘
๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๔๘
๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย.....	๔๙
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๔๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๒
๔.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย.....	๕๒
๔.๑.๑ พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก.....	๕๒
๔.๑.๒ พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ.....	๕๔
๔.๑.๓ พระธาตุดินแดน วัดพระธาตุดินแดน.....	๕๕
๔.๑.๔ พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม.....	๕๕
๔.๑.๕ พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศรีมงคล.....	๕๗
๔.๑.๖ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์.....	๕๗
๔.๑.๗ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ.....	๖๐
๔.๑.๘ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ.....	๖๐
๔.๑.๙ พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์.....	๖๑
๔.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย.....	๖๔
๔.๒.๑ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุศรีสองรัก.....	๖๔
๔.๒.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุศรีภูมิ.....	๖๖

สารบัญ (ต่อ)

๔.๒.๓ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุดินแดง.....	๖๗
๔.๒.๔ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุสังข์.....	๖๘
๔.๒.๕ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุมะนาวเดี่ยว.....	๖๙
๔.๒.๖ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุอุโมงค์.....	๖๙
๔.๒.๗ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุกุดเรือคำ.....	๗๐
๔.๒.๘ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระมหาธาตุเจดีย์.....	๗๐
๔.๒.๙ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุแก้วเสด็จ.....	๗๑
๔.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๗๒
๔.๓.๑ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับนโยบาย.....	๗๒
๔.๓.๒ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับวัดและชุมชน.....	๗๓
๔.๓.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับจังหวัด และองค์กรทางด้านวัฒนธรรม.....	๗๕
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๗๘
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๘๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๘๑
๕.๑.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย.....	๘๑
๕.๑.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญ ในจังหวัดเลย.....	๘๓
๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๘๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๘๕
๕.๒.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย.....	๘๕
๕.๒.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญ ในจังหวัดเลย.....	๘๗
๕.๒.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๘๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๘๙
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง.....	๙๐
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๙๐

สารบัญ (ต่อ)

บรรณานุกรม.....	๙๑
ภาคผนวก.....	๙๕
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๙๖
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูล.....	๙๙
ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๐๑
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๐๓
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ.....	๑๐๕
ภาคผนวก ฉ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๐๗
ภาคผนวก ช แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๐๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๑๓

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย.....๕๐

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๖
๔.๑ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๗๗
๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๗๘

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๔.๑ พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก.....	๕๓
๔.๒ พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ.....	๕๔
๔.๓ พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน.....	๕๕
๔.๔ พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม.....	๕๖
๔.๕ พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล.....	๕๗
๔.๖ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ ก่อนบูรณะ.....	๕๘
๔.๗ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์.....	๕๙
๔.๘ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ.....	๖๐
๔.๙ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ.....	๖๑
๔.๑๐ พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์.....	๖๒
๔.๑๑ พิธีล้างองค์พระธาตุศรีสองรัก.....	๖๕
๔.๑๒ เจ้าพ่อกวน คณะพ่อแสน และต้นผึ้งที่ใช้บูชาพระธาตุศรีสองรัก.....	๖๖
๔.๑๓ การขนดินขึ้นไปเทบนพระธาตุดินแทน.....	๖๗
๔.๑๔ การถวายน้ผึ้งในงานนมัสการพระธาตุดินแทน.....	๖๗
๔.๑๕ การแห่ผ้าห่มพระธาตุในงานนมัสการพระธาตุสัจจะ.....	๖๘
๔.๑๖ พิธีแห่ต้นดอกไม้บูชาพระธาตุมะนาวเดี่ยวในช่วงสงกรานต์.....	๖๙
๔.๑๗ หอเทวดาหรือหอบูชาพระธาตุแก้วเสด็จ.....	๗๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูมิภาค มีอาณาเขตติดต่อกับภาคเหนือตอนล่างซึ่งมีแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นเขตกั้น และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นพรมแดนธรรมชาติ มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร^๑ จังหวัดเลยประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาดูน อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน

พื้นที่จังหวัดเลยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขา มีภูเขาสำคัญในจังหวัดได้แก่ ภูกระดึง ภูหลวง ภูเรือ และภูหอ มีแม่น้ำเลยเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัด ไหลผ่านพื้นที่อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลยและไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงคาน ที่ราบลุ่มแม่น้ำเลยจึงเป็นที่ราบลุ่มสำคัญของจังหวัดเลย นอกจากนี้ ยังมีที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอด่านซ้ายและอำเภอนาแห้ว และที่ราบลุ่มแม่น้ำเหืองที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอนาแห้ว อำเภอท่าลี่และอำเภอเชียงคาน ในขณะที่ยวกันจังหวัดเลยยังติดกับบริเวณแม่น้ำโขงในเขตอำเภอเชียงคานและอำเภอปากชม

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนี้ในพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์^๒ เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย และเมืองเชียงคานในเขตอำเภอเชียงคาน

ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันยังเป็นที่ตั้งของเมืองด่านซ้ายและพระธาตุศรีสองรักซึ่งเป็นพระเจดีย์สำคัญของจังหวัดเลย ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานต่อสัมพันธไมตรีระหว่างสมเด็จพระมหา

^๑ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดเลย*, (กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๒ กรมศิลปากร, *ศิลปะถ้ำในอีสาน*, (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๘๑-๘๔ ; สุรพล ดำริห์กุล, *แผ่นดินอีสาน*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๓๒.

จักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา กับสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตในปี พ.ศ.2103^๓ ส่วนในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงยังเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณบ้านอาฮี ในเขตอำเภอท่าลี่ ซึ่งเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ที่อยู่ในเขตเมืองแก่นท้าว ซึ่งชุมชนโบราณในพื้นที่จังหวัดเลยทั้งหมดล้วนมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ก่อนที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของไทยหลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ.๒๓๗๑^๔

การที่บริเวณจังหวัดเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระเจดีย์ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

แม้ในพื้นที่จังหวัดเลยจะมีพระเจดีย์เก่าแก่และมีความสำคัญทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมความเชื่อมากมาย แต่ข้อมูลเกี่ยวกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยกลับยังไม่ได้รับการศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมอย่างชัดเจน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีมาก่อนเลยก็ว่าได้ ยกเว้นแต่เพียงพระธาตุศรีสองรักซึ่งเป็นพระเจดีย์สำคัญในทางประวัติศาสตร์เพียงองค์เดียว แต่ก็เป็นเพียงการศึกษารูปแบบพุทธศิลปกรรมโดยภาพรวม ไม่ได้เป็นการศึกษา รวบรวมพุทธศิลปกรรมพระเจดีย์ในจังหวัดเลยทั้งหมดแต่อย่างใด ทั้งพระเจดีย์อีกหลายองค์ก็มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ากัน หากแต่ยังขาดการศึกษาและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลอย่างเป็นระบบให้เป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไป

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ส่วนใหญ่จะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่อง พระเจดีย์ที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเลยและเป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปคือพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นพระเจดีย์ที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้ร่วมการสร้างขึ้นเพื่อเป็นประจักษ์พยานในสัมพันธไมตรีระหว่างสองอาณาจักรในปี พ.ศ.๒๑๐๓ แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๑๐๖ ส่วนฐานมีลักษณะเป็นพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบศิลปะอยุธยาและส่วนองค์ระฆังเป็นทรงบัวสี่เหลี่ยมแบบศิลปะล้านช้าง^๕ ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์จึงทำให้พระธาตุศรีสองรักเป็นที่รู้จักมากกว่าพระเจดีย์อื่นๆ ในจังหวัดเลย และถูกนำมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดเลย

แต่แท้จริงแล้ว จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าในพื้นที่จังหวัดเลยยังมีพระเจดีย์อีกจำนวนไม่น้อยกระจายอยู่ในหลายชุมชน ซึ่งมีความสำคัญทั้งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และ

^๓ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๙๙-๑๐๐.

^๔ ศรีศักร วัลลิโภดม, *แอ่งอารยธรรมอีสาน*, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๖-๒๕๕.

^๕ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน*, (กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓-๖๔.

วัฒนธรรมความเชื่อ และเป็นพระเจดีย์ที่มีลักษณะพุทธศิลป์แบบล้านช้างเช่นเดียวกับพระพุทธรูป เช่น พระเจดีย์วัดศรีสัตตนาคน อําเภอเมืองเลย พระเจดีย์วัดโพนชัย อําเภอด่านซ้าย พระเจดีย์วัดโพธิ์ชัย อําเภอนาแห้ว พระธาตุอุโมงค์ พระธาตุมะนาวเตี้ยและพระธาตุสัจจะ อําเภอท่าลี่ พระธาตุกุดเรือคำ อําเภอวังสะพุง พระเจดีย์วัดมหาธาตุและพระเจดีย์วัดพระธาตุ อําเภอเชียงคานเป็นต้น ซึ่งทั้งหมดยังไม่เคยมีการศึกษารวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์เหล่านี้เลย ทั้งที่มีความสำคัญต่อท้องถิ่น มีคุณค่าต่อการศึกษาทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดเลยได้

และการที่จังหวัดเลยมีพื้นที่ภูเขาจำนวนมากนั้น ทำให้เป็นจังหวัดที่มีพระวิปัสสนาจารย์กรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลายรูปได้มาจำพรรษาและสร้างวัดป่าขึ้นหลายแห่ง พระสงฆ์แต่ละรูปล้วนแต่เป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดเลย ตลอดจนในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์ อําเภอวังสะพุง หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่ และหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก วัดศรีสุทธาวาส อําเภอเมืองเลย เป็นต้น^๖ แต่ละรูปล้วนเป็นผู้มีบารมีธรรมสูงส่ง หลังจากมรณภาพไปแล้วพุทธศาสนิกชนจึงได้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุและเป็นพิพิธภัณฑจัดแสดงเครื่องอัฐบริขาร ทำให้ในพื้นที่จังหวัดเลยมีพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นในภายหลังมากขึ้น สัมพันธ์กับการเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ปรัชญาทางพระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่แสวงบุญของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวลาวซึ่งก็ให้ความเคารพศรัทธาต่อพระวิปัสสนาจารย์ดังกล่าวด้วย

ที่น่าสนใจอีกประเด็น ในพื้นที่จังหวัดเลยยังมีพระเจดีย์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องที่แปลกกว่าพระเจดีย์อื่นใดในโลก คือ พระธาตุดินแทน อําเภอนาแห้ว ซึ่งเป็นพระธาตุที่เกิดขึ้นจากการที่พุทธศาสนิกชนนำดินมาถวายเป็นพุทธบูชาประจำทุกปีและค่อยๆ พูนสูงขึ้นเป็นรูปพระเจดีย์ และเกิดเป็นประเพณีสำคัญในท้องถิ่นขึ้นมาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และยังมีการสร้างพระเจดีย์พระธาตุสัจจะขึ้นที่อําเภอท่าลี่ ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเหมือนดั่งองค์พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เพื่อที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา ต่อชะตาพระธาตุพนม และสืบสานศรัทธาที่ชาวจังหวัดเลยมีต่อองค์พระธาตุพนม หลังจากที่ตั้งองค์พระธาตุพนมได้ล้มพังในปี พ.ศ.๒๕๑๘^๗ และพระธาตุศรีสองรักซึ่งเป็นพระเจดีย์สำคัญของจังหวัดเองก็มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องที่แปลกกว่าพระเจดีย์อื่นใด กล่าวคือการเวียนเทียนเคารพพระเจดีย์นั้นต้องเดินเวียนแบบอูตราวรรต (เวียนซ้าย) ซึ่งต่างจากการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์หรือปูชนียสถานอื่นๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่มีการเวียนทักษิณาวรรตรวมทั้งห้ามแต่งกายด้วยผ้าสีแดงเข้าไปในบริเวณลานพระเจดีย์ด้วยความเชื่อและประเพณีข้างต้น

^๖ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๑๕๙-๑๖๖.

^๗ ดนุพล ไชยสินธุ์, มรดกไทยเลย, (เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓๘.

สะท้อนให้เห็นศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความเป็นเฉพาะและน่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า ในจังหวัดเลยมีพระเจดีย์ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากมายกระจายอยู่ทั่วทั้งจังหวัด ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธศิลปกรรม ศิลปกรรมประยุกต์ ศรัทธาความเชื่อ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของพระเจดีย์ทั้งหมดว่าสมควรที่จะได้รับการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรูปแบบทางศิลปกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อจะเป็นฐานข้อมูลทางการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ยังจะเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีความสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น ภูเขา ภูกระดึงและชุมชนวัฒนธรรมเขียงคาน เป็นต้น ถือเป็น การกระตุ้นการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่างๆ ตลอดจนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการสอดรับการท่องเที่ยวในภูมิภาคที่จะเกิดขึ้นหลังการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งจังหวัดเลยจะมีความได้เปรียบเนื่องจากอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงการโดยสะดวก และมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย หากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยกับพระเจดีย์สำคัญในเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวลาวและนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่สนใจด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย โดยดำเนินการสำรวจศึกษาพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นจังหวัดเลยและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๓. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นอย่างไร
๒. ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นอย่างไร
๓. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา ประวัติความเป็นมาทางหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย คำบอกเล่า หรือจากเอกสาร หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

ขอบเขตพื้นที่ สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๙ แห่ง ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม พระธาตุเม่นาวเตี้ย วัดศิริมงคล พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดศรีทัศน์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ ๖ อำเภอ ตามเขตปกครองของจังหวัดเลยตามการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย

ขอบเขตผู้ให้ข้อมูล พระสังฆาธิการและผู้นำท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๙ แห่ง จำนวน ๑๘ รูป/คน และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิจัยจำนวน ๕ คน รวมผู้ให้ข้อมูล ๒๓ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ประวัติศาสตร์ หมายถึง การศึกษาหลักฐานเรื่องราวของผู้คนที่เกิดขึ้นในอดีต และร่องรอยที่ผู้คนในอดีตสร้างเอาไว้ ในงานวิจัยนี้หมายถึง เรื่องราวที่ผู้คนได้กระทำซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

พุทธศิลปกรรม หมายถึง ลักษณะทางศิลปะสถาปัตยกรรมอันสืบเนื่องจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้หมายถึง ลักษณะทางศิลปกรรมของพระเจดีย์

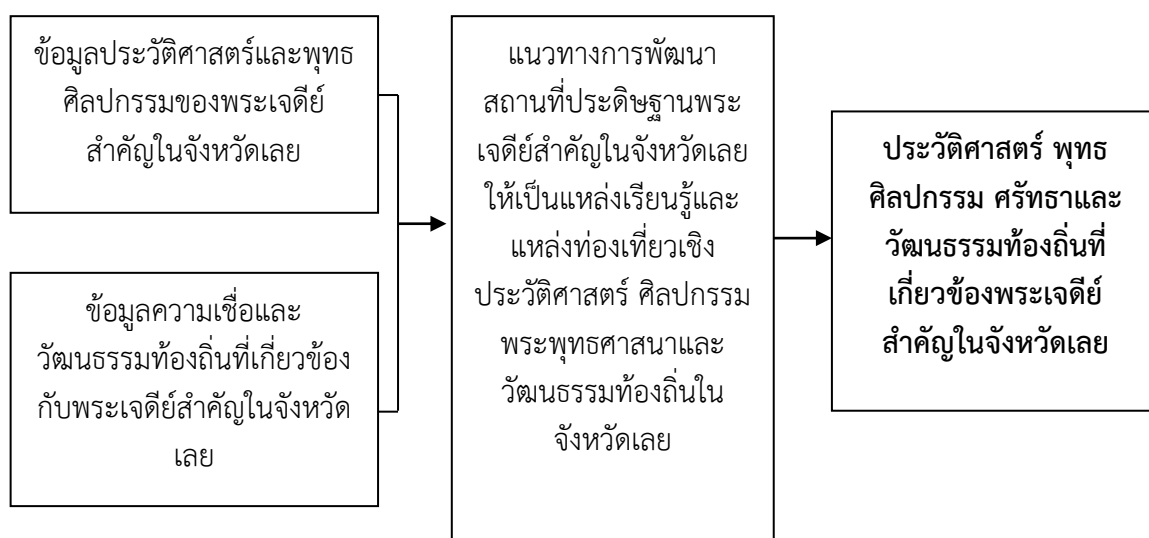
พระเจดีย์ หมายถึง สถูป พระธาตุ หรือพระปรางค์ที่สร้างขึ้นในลักษณะที่เป็นงานสถาปัตยกรรมแบบยอดแหลม ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระสาวกหรือสร้างเพื่ออุทิศไว้ในพระพุทธศาสนา

ศรัทธา หมายถึง ความเลื่อมใส ความเชื่อ ความเชื่อถือ ที่ประกอบด้วยเหตุผลภายในจิตใจ จนนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมในลักษณะต่างๆ อันเป็นการเคารพบนอบต่อสิ่งที่เลื่อมใสนั้น ในงานวิจัยนี้หมายถึง ความเลื่อมใส ความเชื่อและความเชื่อถือของผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และความเหมาะสม แต่ถ้าเป็นในวิชาหน้าที่พลเมืองจะแปลว่าสิ่งที่มนุษย์ เปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญงอกงาม และสืบต่อกันมา ในงานวิจัยนี้หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

จังหวัดเลย หมายถึง พื้นที่ในเขตปกครองของจังหวัดเลย ตามการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาดัง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน

๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

แผนผังที่ ๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
๒. ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
๓. ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับ “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดต่างๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์

ที่ผ่านมา มีนักวิชาการได้ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันทางด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรม โดยแยกเป็นกลุ่มการศึกษา ดังนี้

๒.๑.๑ กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรม

กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมในประเทศไทยและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมของพระเจดีย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

ประวัติ แนวความคิดและวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย^๑ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง ได้ทำการศึกษารวบรวมแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่เน้นวิธีการศึกษาที่แตกต่างกันเช่น เน้นประวัติความเป็นมา เน้นประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เน้นรูปแบบศิลปะ เป็นต้น รวบรวมแนวทางการกำหนดอายุสมัยทางศิลปะ สังเขปแนวความคิดและวิธีวิจัยของนักวิชาการคนสำคัญ เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล อาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ) ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม และรองศาสตราจารย์ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เป็นต้น รวมทั้งศึกษาพัฒนาการและปัญหาการแบ่งยุคประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

ศิลปะล้านนา^๒ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ให้ชัดเจนขึ้น โดยเนื้อหาในหนังสือได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น

^๑ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ประวัติ แนวความคิดและวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๑.

^๒ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๖.

๕ ส่วน ส่วนแรกเป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอาณาจักรล้านนาโดยสังเขป เพื่อปูพื้นฐานเชิงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ให้เข้าใจ ส่วนที่สองกล่าวถึงศิลปะหริภุญชัยทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม พระพิมพ์ดินเผาและภาชนะดินเผา ส่วนที่สามกล่าวถึงสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบและพัฒนาการของเจดีย์รูปแบบต่างๆ ที่มีพัฒนาการตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ส่วนที่สี่กล่าวถึงพระพุทธรูปล้านนาโดยเฉพาะ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ยุค คือ พระพุทธรูปล้านนาระยะแรกซึ่งรับอิทธิพลศิลปะปาละ พุกามและศิลปะทอติลปะหริภุญชัย พระพุทธรูปล้านนาระยะที่ ๒ ซึ่งเป็นแบบที่เรียกว่าแบบเชียงแสนสิ่งหนึ่งและอิทธิพลศิลปะสุโขทัย พระพุทธรูปล้านนายุคทอง ซึ่งมีความหลากหลายทางด้านรูปแบบของพระพุทธรูปล้านนา และมีการผสมผสานรูปแบบศิลปะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย และพระพุทธรูปล้านนาระยะหลัง ที่ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงและรับอิทธิพลศิลปะพม่าผ่านกลุ่มผู้ปกครอง และเนื้อหาส่วนที่ห้ากล่าวถึงงานปูนปั้น เครื่องถ้วย งานประณีตศิลป์และจิตรกรรม

ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน^๓ สันติ เล็กสุขุม ได้ศึกษารวบรวมรูปแบบทางศิลปะที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๕ บท บทที่ ๑ นำเสนอประวัติศาสตร์โดยสังเขปของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา บทที่ ๒ นำเสนอบ่อเกิดศิลปะอยุธยาไม่ว่าจะเป็นงานช่าง วัสดุที่ใช้และการแบ่งช่วงเวลาในศิลปะอยุธยา บทที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องของสถาปัตยกรรม อาทิ ผังวัด รูปทรงเจดีย์ โบสถ์และวิหาร บทที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องประติมากรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบทางศิลปะของพระพุทธรูป ซึ่งผู้เรียบเรียงได้แบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือ พระพุทธรูปยุคต้น ยุคกลางและยุคปลาย ส่วนท้ายก็จะเป็นรูปแบบประติมากรรมเบ็ดเตล็ด และบทที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องของจิตรกรรมที่เขียนขึ้นในสมัยอยุธยา

ศิลปะลาว^๔ ประภัสสร ชูวิเชียร ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลาวออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ส่วนที่สาม ว่าด้วยเรื่องแหล่งเรียนรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และส่วนที่สี่ ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะลาวกับดินแดนไทย

๒.๑.๒ กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสำคัญของพระเจดีย์

กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสำคัญของพระเจดีย์ในประเทศไทยและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของพระเจดีย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

ความเป็นมาพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ^๕ ศรีศักร วัลลิโภดม ได้อธิบายความหมายของพระบรมธาตุที่อยู่ในความคิดความเชื่อของคนไทยนับแต่อดีต โดยการศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ตำนานพื้นถิ่นและเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่นำมาสู่การตีความอธิบายให้เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการสร้างพระบรมธาตุ คติความเชื่อ รวมทั้งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การสืบทอดอารยธรรมจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ในความหมายทางสังคม พระบรมธาตุได้สะท้อนถึง

^๓ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.

^๔ ประภัสสร ชูวิเชียร, ศิลปะลาว, กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

^๕ ศรีศักร วัลลิโภดม, ความเป็นมาพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๖.

การตั้งชุมชนของผู้คนในดินแดนประเทศไทย ที่มีความหลากหลายของผู้คน ทั้งในด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายของผู้คนนี้ สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความคิดความเชื่อที่มีต่อพระบรมธาตุร่วมกัน และคติการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ได้สั่งสมสืบทอดเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของผู้คนในสยามประเทศ

๕ มหาเจดีย์สยาม^๖ ประภัสสร ชูวิเชียร ได้ศึกษาประวัติและพัฒนาการของสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา และรูปแบบสถูปเจดีย์ในประเทศไทย โดยเฉพาะพระมหาเจดีย์สำคัญในประเทศไทย จำนวน ๕ องค์ด้วยกัน ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม และพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ส่วนท้ายเอกสารยังได้กล่าวถึงพระมหาธาตุเจดีย์สำคัญของจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยโดยสรุปด้วย เอกสารเล่มนี้สามารถนำมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และพระธาตุสำคัญในล้านช้างได้ในระดับหนึ่ง

เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย^๗ สันติ เล็กสุขุม ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องหรือเป็นองค์ประกอบของพระเจดีย์ในประเทศไทย ได้ให้พื้นความรู้โดยตรงไปตรงมาด้วยความที่สั้นกระชับ ว่าบรรดาสถูปเจดีย์ที่สร้างกันมา ไม่ว่าจะแบบทรงใดในประเทศไทย มีองค์ประกอบอะไรบ้าง และองค์ประกอบเหล่านั้นมีชื่อเรียกหากันมาว่าอย่างไร ข้อความรู้เหล่านี้เป็นข้อความรู้ขั้นพื้นฐาน และก็เป็นความรู้จำเป็นสำหรับผู้ศึกษาทางด้านนี้ หากปราศจากความรู้ขั้นนี้แล้ว การจะพยายามไปเข้าใจถึงความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของสถูปเจดีย์ก็เป็นความพยายามที่ปราศจากรากและฐาน

ทั้งนี้ แม้ว่าเจดีย์จะเป็นสถาปัตยกรรมอันแนบเนื่องกับพระพุทธศาสนาแต่กาลดึกดำบรรพ์ แม้จะเอากำเนิดมาในอินเดียแต่เดิมาก็จริง แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปในนานาประเทศ รูปแบบและความหมายดั้งเดิมนั้นๆ ก็มีพัฒนาการผันแปรโดยถูกปรับปรุงไปตามวิถึวัฒนธรรมท้องถิ่นอันรวมถึงวิถีคิดและรสนิยมของชนหมู่นั้นๆ ที่รับพระพุทธศาสนาไปเป็นหลักความเชื่อของตน ดังเช่นเจดีย์ที่มีอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันก็มีลักษณะแยกไปจากที่เรียกกันว่าเจดีย์มอญ จีนหรือทิเบต และแม้แต่เจดีย์อันมีในไทยด้วยกันเองก็หาจะมีรูปเป็นหนึ่งเดียวกันไม่ เอกสารเล่มนี้จึงสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการเรียกส่วนประกอบของพระธาตุสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ในระดับหนึ่ง

ไหว้พระธาตุตามปีเกิด^๘ วิไลรัตน์ ยंत्रอด และธวัชชัย องค์กร์วุฒิเวทย์ ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของชาวล้านนาซึ่งต่อมาพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศได้รับเอาคติดังกล่าวไปปฏิบัติ จนทำให้เกิดการท่องเที่ยวไหว้พระธาตุประจำปีเกิดขึ้น ซึ่งได้แก่ ปีชวด-พระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ปีฉลู-พระธาตุลำปางหลวง

^๖ ประภัสสร ชูวิเชียร, **๕ มหาเจดีย์สยาม**, (กรุงเทพมหานคร : มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๔).

^๗ สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒).

^๘ วิไลรัตน์ ยंत्रอด และธวัชชัย องค์กร์วุฒิเวทย์, **ไหว้พระธาตุตามปีเกิด**, (กรุงเทพมหานคร : มิวเซียมเพรส, ๒๕๔๘).

จังหวัดลำปาง ปิณฑล-พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ ปิณฑล-พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ปิณฑล-พระ
พุทธสิหิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ ปิณฑล-ต้นพระศรีมหาโพธิ์วัดมหาโพธาราม จังหวัดเชียงใหม่ ปิณฑล-เม็ย-
พระเจดีย์ชเวดากอง สหภาพเมียนมาร์ ปิณฑล-พระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ปิณฑล-พระธาตุ
พนม จังหวัดนครพนม ปิณฑล-พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน ปิณฑล-พระธาตุจุฬามณี บนสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ และปิณฑล (กุน)-พระธาตุคอกยสุ จังหวัดเชียงราย

อูร์จคณิทาน^๙ อูร์จคณิทานหรือตำนานอูร์จคธาต เป็นวรรณกรรมตำนานพระธาตุและพระ
บาทในล้านช้างและแถบลุ่มแม่น้ำโขง เป็นการเดินทางของพระพุทธองค์เมื่อครั้งที่เสด็จยังชมพูทวีป
เพื่อมาประทับรอยพระบาทไว้หลายแห่งในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง โดยมีพุทธพยากรณ์ว่าสั่งให้พระ
มหากัสสปะ กับเจ้านครรัฐ ๕ พระองค์ ร่วมกันสร้างพระธาตุ อัญเชิญอูร์จคธาตพระพุทธเจ้ามาบรรจุ
ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ครองเมืองในอาณาจักรศรีโคตรบูรณโบราณ

อีกทั้งยังพบว่ามีกรอ้างอิงในเรื่องราวของตำนานเรื่องนี้อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานตอนบน เช่น
ตำนานพระธาตุพนม ตำนานพระธาตุพังพอน ตำนานพระธาตุภูเพ็ก ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวง
ตำนานพระธาตุเชิงชุม ตำนานพระธาตุตมไก่อ ตำนานพระธาตุเขี้ยวฝาง ตำนานพระธาตุเรณูนคร
ตำนานพระธาตุเขาลวง ตำนานพระธาตุขามแก่น ตำนานพระพุทธรูปบัวบก ตำนานพระพุทธรูป
บัวบาน ตำนานพระพุทธรูปคุกูเวียง ตำนานพระพุทธรูปทกวยเงิน ตำนานพระพุทธรูปเวินปลา
 เป็นต้น

๒.๑.๓ กลุ่มแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมที่ เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์ในจังหวัดเลย

กลุ่มแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระ
เจดีย์ในจังหวัดเลย โดยส่วนใหญ่แล้วพระเจดีย์ในจังหวัดเลยจะมีความสัมพันธ์กับงานพุทธศิลปกรรม
ในศิลปะล้านช้างหรือศิลปะลาวเป็นอย่างมาก เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์และ
ความสำคัญของพระเจดีย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน^{๑๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้
ทำการศึกษาศิลปะประวัติศาสตร์ศิลปะในดินแดนประเทศลาวและภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งเป็นงาน
การศึกษาทางด้านศิลปะที่ค่อนข้างละเอียดและลุ่มลึกกว่างานศึกษาใดๆ ที่ผ่านมาในรอบ ๒๐ ปีก็ได้
ได้ โดยผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นบทต่างๆ ดังนี้ บทที่ ๑ รู้จักลาว เป็นส่วนที่กล่าวถึงสภาพ
ภูมิศาสตร์ ลำดับกษัตริย์ลาวและประวัติศาสตร์ลาวโดยสังเขป บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์ศิลปะลาวก่อน
การสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นการนำเสนอรูปแบบศิลปะที่พบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘
บทที่ ๓ สถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์หรือธาต ซึ่งมีแบบต่างๆ หลายแบบ บทที่ ๔ สถาปัตยกรรม
ประเภทลิมหรือฮูปแต้ม บทที่ ๕ สถาปัตยกรรมประเภทหอและกุฎิ บทที่ ๖ พระพุทธรูป และบทที่ ๗
จิตรกรรมฝาผนัง (ฮูปแต้ม) และงานประณีตศิลป์

^๙ พระเทพรัตนโมลี, อูร์จคณิทาน (ตำนานพระธาตุพนม พิศดาร), พระนคร : การศาสนา, ๒๕๐๕.

^{๑๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส,
๒๕๕๕.

ในเนื้อหาบทที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึงสถาปัตยกรรมประเภทพระเจดีย์หรือธาตุนั้น คักดีชัยได้แบ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์ที่พบในลาวออกเป็น รูปแบบอิทธิพลพระเจดีย์ล้านนา พระเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยม พระเจดีย์ทรงปราสาทยอด พระเจดีย์ที่เมืองหลวงพระบาง และพระเจดีย์ทรงระฆังอิทธิพลมอญ-พม่า ซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์โบราณที่พบในจังหวัดเลยได้ เนื่องจากในบริเวณนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างมาก่อน

ธาตุอีสาน^{๑๑} วิโรฒ ศรีสุโร ได้เรียกพระเจดีย์ในงานศึกษานี้ว่า “ธาตุ” หรือ “พระธาตุ” ซึ่งให้ความหมายว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเฉพาะพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เจ้าเท่านั้น สถาปนิกมักจะออกแบบให้สูงใหญ่ดูอลังการ ใช้อิทธิพลปูน บันลวดลายประดับประดาสุดฝีมือ เติมเปี่ยมด้วยศรัทธาปราสาทเพื่ออุทิศให้แก่พระพุทธศาสนา ความโดดเด่นของรูปแบบมักแสดงออกตรงส่วนของยอดธาตุ มากกว่าส่วนอื่นจะมีทรงแตกต่างกันออกไป อาทิ ทรงบัวเหลี่ยมซึ่งนิยมมากกว่ารูปแบบอื่น ทรงแปดเหลี่ยมและทรงระฆังคว่ำ เป็นต้น

จากการศึกษาสามารถจำแนกรูปแบบของพระธาตุออกได้เป็น ๖ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มฐานต่ำ มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ๒) กลุ่มฐานสูง มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- ๓) กลุ่มเรือนธาตุทำซุ้มจระนำ ยอดธาตุมีปลีทั้ง ๔ ทิศ มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุอานนท์ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- ๔) กลุ่มเรือนธาตุมีซุ้มจระนำ ยอดธาตุบัวเหลี่ยม เป็นกลุ่มที่มีเรือนธาตุคล้ายกลุ่มที่ ๓ แต่ทำยอดธาตุเป็นทรงบัวเหลี่ยมยอดเดียว มีตัวอย่างคือ พระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
- ๕) กลุ่มยอดธาตุ ๘ เหลี่ยม มีลักษณะพิเศษทำฐานธาตุ, เรือนธาตุและยอดธาตุเป็นทรง ๘ เหลี่ยม ส่วนใหญ่เป็นธาตุขนาดเล็ก
- ๖) กลุ่มย่อมุม ๑๒ บัลลังก์เรือนธาตุ ๘ เหลี่ยม ยอดธาตุทรงระฆังคว่ำ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา พบค่อนข้างน้อย

ศิลปะลาว^{๑๒} ประภัสสร ชูวิเชียร ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลาวออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ส่วนที่สาม ว่าด้วยเรื่องแหล่งเรียนรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และส่วนที่สี่ ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะลาวกับดินแดนไทย

ในเนื้อหาส่วนที่สองว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ประภัสสรได้อธิบายเกี่ยวกับพระเจดีย์ หรือที่เรียกว่า “ธาตุ” ว่ามีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมสำคัญจำนวน ๓ รูปแบบคือ ธาตุทรงบัวเหลี่ยม ธาตุทรงปราสาทและธาตุทรงระฆัง

^{๑๑} วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน**. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

^{๑๒} ประภัสสร ชูวิเชียร, **ศิลปะลาว**, กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้อน พายุฝน แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีसाง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก^{๑๓} ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

^{๑๓} ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔-๒๕.

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์^{๑๔} ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” ในพุทธศาสนาที่ตรงกับภาษาบาลีว่า “สัทธา” และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ซึ่งประกอบด้วย ๔ อย่างคือ ๑) กัมมสัทธา (เชื่อกรรม), ๒) วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม), ๓) กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) และ ๔) ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อปัญญาตรัสรูของตถาคต)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๑๕} ทรงให้ความหมายของสัทธา ว่า “ความเชื่อ” และทรงให้ความหมายของคำว่า “สัทธาสัมปทา” หมายถึง ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

ดลมนรจร บากา^{๑๖} ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับ ความเชื่อทางศาสนาของชาวพุทธว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรม พระพุทธศาสนาไม่ต้องการความเชื่อประเภทมงาย เพราะความเชื่อที่มงายทำให้คนหลงผิดและเดินทางผิด ความเชื่อที่ถูกตั้งอยู่บนฐานของปัญญา ผู้เชื่อต้องมีเหตุผลที่เป็นแนวคิดของตนเอง ให้นึกคิดให้เห็นชัดแล้วจึงเชื่อ

จากความหมายและทรรศนะต่างๆ จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อในพระพุทธศาสนา หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่เชื่ออย่างมงาย เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หรือเชื่อเรื่องบุญและบาป เป็นต้น และประการสำคัญ ความเชื่อทางศาสนาถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป

จากคำจำกัดความต่างๆ ข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม

๒.๒.๒ ความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่น

คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำสมาสที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต คำว่า วัฒนธรรม มาจากคำบาลีว่า วชฺฒน ซึ่งแปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำว่า ธรรม มาจากภาษาสันสกฤตว่า ธรรม เขียนตามรูปบาลีล้วนๆ คือ วชฺฒนธรรม หมายถึง ความดี ซึ่งหากแปลตามรากศัพท์ คือ สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม หรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๓.

^{๑๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๔๕.

^{๑๖} ดลมนรจร บากา, “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อระบบ สังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๗.

การศึกษาคำว่าวัฒนธรรมในด้านที่มาของวัฒนธรรม วัฒนธรรม มาจากภาษาละติน ๒ คำ คือ Colere และ Cultus คำว่า Colere แปลว่า ปลูกฝังหรือสั่งสอน คำว่า Cultus แปลว่าการ ปลูกฝังหรือการอบรม เมื่อรวมกันได้คำว่า Culture ในภาษาอังกฤษในภาษาไทยใช้คำว่า “วัฒนธรรม” แปลตามความหมายเดิมว่า ความเจริญงอกงาม คำว่า “วัฒนธรรม” มาจากคำว่า วัฒนา และคำว่า ธรรมะ คำว่า วัฒนาหมายถึง ความเจริญงอกงาม ส่วนคำว่าธรรมะ หมายถึง คุณ ความดี ดังนั้น วัฒนธรรม จึงหมายถึงสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะหรือวิถีของหมู่คณะ เหตุที่กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ เพราะวัฒนธรรมได้แทรกซึมไปทั่วทุกกิจกรรมของการ ดำเนินชีวิต นับตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกายการกินอยู่หลับนอน ทุกอริยาบถของมนุษย์จะ ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา^{๑๗}

วัฒนธรรมมีคำอธิบายแตกต่างกันหลายความหมาย วัฒนธรรมจึงมีความหมายแตกต่างกัน ไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่ต้องการศึกษา โดยนิยามภายในขอบเขตเรื่องนั้นๆ ส่วนใหญ่คำจำกัดความ จะเน้นถึงระบบความเชื่อ ค่านิยม สังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ มีผู้ให้ความหมายของ วัฒนธรรมไว้มากมาย ดังนี้

พระยาอนุমানราชธน^{๑๘} ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม ในหลายความหมายว่าวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรม คือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณี วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ใน ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับไว้และรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

สุพัตรา สุภาพ^{๑๙} กล่าวว่า วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออก ถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติการจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยมความรู้และเทคโนโลยี ต่างๆในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ไพบูลย์ ช่างเรียน^{๒๐} กล่าวว่าวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งถือปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงประกอบด้วย นิสัยหรือความเคยชิน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิธีการประพฤติปฏิบัติ ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งภาษาและวัตถุสิ่งของต่างๆ วัฒนธรรมของสังคมจะซึมซาบเข้าไปในตัว บุคคลนั้นตั้งแต่ออกจากท้องมารดา จนกระทั่งตายไปจากสังคม วัฒนธรรมทำให้คนรวมตัวเป็นสังคม มีการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ การเรียนรู้เรื่องของวัฒนธรรมจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมของ

^{๑๗} พิภพ วังเงิน, พฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

^{๑๘} พระยาอนุমানราชธน, เรื่องวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กองวัฒนธรรม, ๒๔๙๖), หน้า ๖.

^{๑๙} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๙.

^{๒๐} ไพบูลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมกับการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๙.

บุคคลหรือมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์สังคม คือมีวัฒนธรรมนั้น หากได้มีอิสระรอดพ้นไปจากค่านิยม ปทัสถาน และการลงโทษทางสังคมในส่วนรวมไปได้ไม่ และออกมาในรูปของพฤติกรรมตลอดจนการ ประพฤติปฏิบัติทั้งในสังคมและองค์การ

ยศ สันตสมบัติ^{๒๑} วัฒนธรรม เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลัง พฤติกรรมของมนุษย์วัฒนธรรมคือกฎ ระเบียบ หรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีการ เปลี่ยนแปลงและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

สุภางค์ จันทวานิช^{๒๒} กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิตและแบบแผนที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ ร่วมกัน อันหมายถึง คนกลุ่มหนึ่งที่มีวิถีชีวิตแบบหนึ่งต่างกลุ่มก็ต่างมีวิถีชีวิตและต่างพฤติกรรม วิถี ชีวิตของคนในสังคมต่างประเภทกันซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แตกต่าง กัน ทำให้วัฒนธรรมแบบแผน พฤติกรรมต่างกันไปด้วย

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นธรรมชาติวัฒนธรรมมี ทั้งสาระและรูปแบบที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์ กับธรรมชาติ วัฒนธรรมคือรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น การดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม จึง จำเป็นต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อม ศักยภาพของมนุษย์ตลอดจนสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อ ปรับปรุงวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง เมื่อพูดถึงวัฒนธรรม คนส่วนใหญ่มัก นึกถึงการร้องรำทำเพลงและศิลปวัตถุทำให้คำว่า วัฒนธรรม ไม่มีพลังขับเคลื่อนทางปัญญาและการ พัฒนา

แท้จริงแล้ววัฒนธรรม เป็นรูปแบบวิถีคิดและรูปแบบวิถีชีวิตที่คนในสังคมส่วนใหญ่ยึดถือ ในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมจึงสะท้อนลักษณะนิสัยของคนในสังคมนั้นๆ และที่สำคัญ วัฒนธรรม มี นัยยะที่สะท้อนว่าคนในสังคมนั้นเป็นผู้ก่อให้เกิดการพัฒนาหรือเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม การ พัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาที่เอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง^{๒๓}

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีความชัดเจนในการมองเห็นคุณค่าของชุมชน ดังปรากฏใน แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๒๔} ได้เสนอแนวคิด ๖ ข้อ ได้แก่

๑. เน้นการพัฒนาแบบกลุ่มซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมของคนไทยซึ่งไม่ คำนึงถึงการแข่งขันระหว่างปัจเจกชน

๒. ปลุกจิตสำนึกแบบชุมชนในด้านความรัก ความสามัคคี ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

^{๒๑} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๐.

^{๒๒} สุภางค์ จันทวานิช, ประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

^{๒๓} ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, (กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๒๔} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

๓. มีกระบวนการผลิตซ้ำจิตสำนึกชุมชนโดยผ่านปัญญาชนของท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนาและผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนต่อไป

๔. มีกลุ่มชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับองค์กรภายนอก

๕. มีการประสานวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๖. มีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยช่วยกันอนุรักษ์ปกป้องธรรมชาติเพื่อคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

วัฒนธรรมชุมชนมีความหมายในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิต รวมถึงการปฏิเสธอำนาจของรัฐและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จะเข้ามาครอบงำทางความคิด ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๒๕} กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

๒. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

๓. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสดังกล่าวก่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้นมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อ

^{๒๕} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, กรุงเทพฯ: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.

เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๓๕ จากผลของการประชุมครั้งนี้ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศได้ด้วย จากหมายดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้น และสร้างกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงทำให้ประเทศต่างคิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๕ ในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและได้มีการลงนาม อันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็มีหลักการท่องเที่ยวที่เป็นรูปแบบเฉพาะ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลักการ ดังนี้

๑. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่ นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๒. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

๓. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

๒. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุด

๓. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้เกิดไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

๖. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๗. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๘. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๙. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี ๖ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการคือ

๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

๑.๔ ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก

๑.๕ ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

๑.๖ ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ

๑.๗ ภาษา และวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

๑.๙ ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่าง ๆ

๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในกำไรธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๔ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน

ที่ผ่านมา มีนักวิชาการได้ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานจำนวนหนึ่ง ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการศึกษาได้แก่

ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี^{๒๖} กรมศิลปากรได้แสดงให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี โดยสามารถสรุปให้เห็นได้เป็น ๒ ประเด็นคือ การอนุรักษ์ ได้แก่ การรักษา อนุสาวรีย์ รูปปั้นบุคคลสำคัญ รูปเคารพในศาสนา โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์คือ ทำให้มั่นคงถาวร ให้สมเกียรติที่เขาเหล่านั้นได้รับการบ้านเมืองมาให้ลูกหลานการอนุรักษ์พระพุทธรูปในประเทศไทย มีการระดมแนวคิดสามารถรวมได้ ๔ ด้าน คือ

๑) ในกลุ่มนักวิชาการ คิดว่าหากพระพุทธรูปคงอยู่เพียงไร ให้คงไว้เพียงนั้น ไม่ควรไปต่อเติมในส่วนที่ขาดหายไปแต่อย่างใด

^{๒๖} กรมศิลปากร, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**, เอกสารโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๕๓๒, ๒๕๓๓.

๒) ในกลุ่มพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมองว่า หากพระพุทธรูปชำรุดต้องทำให้สมบูรณ์ เนื่องจากเป็นศูนย์รวมศรัทธา

๓) แนวคิดนักวิชาการกึ่งพุทธศาสนิกชนทั่วไป มองว่า พระพุทธรูปเป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี การจะอนุรักษ์ต้องมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ ตามหลักวิชาการด้านอนุรักษ์

๔) แนวคิดของนักวิชาการอื่นๆ มองว่า ให้ดูความเหมาะสมแต่ละรายการ โดยใช้หลักรัฐประศาสนศาสตร์เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์

การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม^{๒๗} หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ได้แสดงแนวทางของรัฐบาลที่ใช้ในการดูแลโบราณสถานอันเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญโดยมี สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมได้เล็งเห็นถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสภาพแวดล้อมและแหล่งโบราณสถาน ในเวลาต่อมาจึงมีมติคณะรัฐมนตรีในการปกป้องสภาพแวดล้อมรอบโบราณสถาน

ในส่วนแรกของหนังสือประกอบด้วย มติคณะรัฐมนตรีที่เป็นแบบภาพถ่ายประกอบอยู่ในรูปเล่ม ต่อมาเป็นแผนพัฒนาการอนุรักษ์และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาประจำเพื่อดูแลแหล่งโบราณสถานโดยในตัวเลขอธิบายถึงแผนงานที่มีการอนุรักษ์รวมถึงหน้าที่ในการรับผิดชอบของอนุกรรมการทำงานที่เกิดขึ้นด้วย

ส่วนที่สองของหนังสือมีว่าด้วยการระบุมাত্রากฎหมายที่กล่าวถึงเขตอนุรักษ์คุ้มครองปกป้องสภาพพื้นที่อันเป็นหลักฐานสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของชาติและหน่วยปกครองคุ้มครองท้องถิ่นด้วย

ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย^{๒๘} ในบทความประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทยได้กล่าวว่า แต่เดิมการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยจะเน้นที่โบราณสถานเป็นส่วนใหญ่ เช่น ซากปรักหักพัง วัด วัง ต่างๆ แต่ต่อมาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีกระแสของการอนุรักษ์ทางด้านชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง แต่การอนุรักษ์ดังกล่าวยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ

ในประเด็นการศึกษา ชุมชนตรอกบ้านจิ้น จังหวัดตาก ชุมชนบริเวณถนนสุนทรวิจิตร จังหวัดนครพนม ชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบริเวณถนนหลังสวน จังหวัดชุมพร จากการศึกษาในรายละเอียดทั้ง ๔ ชุมชนที่มีร่วมกันคือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการจะอนุรักษ์แต่ไม่ทราบจะเริ่มอย่างไร ในขณะที่บางชุมชนมีโอกาสได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลแต่บางชุมชนก็ไม่ได้ได้รับความสนใจ

^{๒๗} ประวิทย์ มาศรังสรรค์ (บรรณาธิการ), **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**, กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๗.

^{๒๘} ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, “ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย”, ใน หน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย, (ฉบับที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๕-สิงหาคม ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๑-๑๑๙.

เมื่อประชาชนมีการริเริ่ม ซึ่งต่อมารัฐบาลกลางได้เห็นความสำคัญและปรับปรุงกฎหมาย เพื่อให้อำนาจท้องถิ่นสามารถประกาศย่านประวัติศาสตร์เองได้ พร้อมทั้งการกำหนดมาตรการแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ ประเด็นเหล่านี้ อาจทำให้การอนุรักษ์เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งในประเทศไทยยังไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน^{๒๙} สมชาติ จิงสิริอารักษ์ ได้นำเสนอผลการศึกษาแนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นการศึกษาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในแต่ละยุคสมัย ที่กล่าวถึงการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ เช่น จารึกเขารัง (พ.ศ.๑๑๘๒) จารึกนครชุม (พ.ศ.๑๙๐๐) จารึกวัดเขมา (พ.ศ. ๒๐๗๙) จารึกสมิงสิริมะโนราชา (พ.ศ.๒๐๘๔) ชินกาลมาลีปกรณ์ (พ.ศ.๒๐๖๐) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และจดหมายเหตุรัชกาลต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีแนวคิดและวิธีการที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมาที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ

แม้ว่าในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานจะมีหลักการเป็นแนวทางสากล แต่ในความเป็นจริงแล้วลักษณะการอนุรักษ์ของไทยมีแนวปฏิบัติที่หลากหลายไม่ตายตัว เช่น การทำงานที่มีระบบระเบียบถี่ถ้วนอย่างกรณีการบูรณะปราสาทหินพิมาย หรือการบูรณะเพื่อให้กลับคืนสภาพความงดงาม แข็งแรงดังเดิมอย่างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวิธีการก่สร้างใหม่กึ่งสงวนรักษาแบบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและอยุธยา เป็นต้น

วิธีปฏิบัติทั้งหลายนี้ชี้ให้เห็นว่า คนไทยยังอนุรักษ์โบราณสถานในลักษณะพหุนิยม ด้านหนึ่งน่าจะเป็นเพราะรากเหง้าความเชื่อของคนไทยที่มีต่อปูชนียสถานหักพัง คือต้องการฟื้นฟูสภาพที่งดงามให้หวนคืนมาเพื่อบุญกุศลบารมีแบบจารีตประเพณี ดังที่เห็นกันในงานที่เกี่ยวข้องกับปูชนียสถาน ตลอดจนสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกด้านหนึ่งก็พยายามที่จะรักษาหลักฐานวัสดุ และรูปแบบดั้งเดิมตามทฤษฎีสากลในงานบางประเภทที่อยู่นอกวัฒนธรรมไทย เช่น ปราสาทหิน และแบบสุดท้ายเป็นแบบที่ไม่ใช่ทั้งงานอนุรักษ์และงานปฏิสังขรณ์ เป็นงานอนุรักษ์ปนจินตนาการอย่างเช่นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นต้น

วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา^{๓๐} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ได้นำเสนอถึงการกล่าวถึง การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม ความแตกต่างของวัฒนธรรม ทำให้สังคมไม่เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ สิ่งที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่ที่เป็นแก่นแท้ของแนวคิดของล้านนา มีสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นรากที่แข็งแรงคือความศรัทธาที่ต้องประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญา เพื่อให้เห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมและความรู้สึกหวงแหนรักษาเพื่อดำรงไว้แก่คนรุ่นหลัง

ในอดีตท้องถิ่นมีการจัดการที่เรียกว่า การปฏิสังขรณ์แบบท้องถิ่น และการบูรณะแบบท้องถิ่น สองวิธีนี้เกิดขึ้นเมื่ออาคารสิ่งก่อสร้างสิ้นอายุการใช้งานหรือผู้สร้างอาคารนั้นเสียชีวิต การ

^{๒๙} สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน”, ใน เมืองโบราณ, (ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕), หน้า ๘๔-๑๐๓.

^{๓๐} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, “วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา”, ใน ล้านนาคติศึกษา, (เชียงใหม่: โครงการล้านนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๔-๒๔๑.

อนุรักษ์เกิดขึ้นเมื่อมีความต้องการของผู้บูรณะ การออกแบบของช่าง การก่อสร้างและวัสดุก่อสร้าง เพื่อสร้างความเจริญ ความดี ความเป็นระเบียบ การประดิษฐ์เสริมเข้าไปในรากของวัฒนธรรม กระบวนการทั้งหมดไม่ได้ทำให้สูญเสียดั้งเดิมท้องถิ่นแต่เป็นการผสมผสานให้สอดคล้องกับสังคม ความเชื่อและศาสนาของตนซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้บูรณะ การออกแบบของการมีช่างเฉพาะที่ เรียกว่า ช่างสกุล ที่สืบทอดกันในตระกูลซึ่งเป็นการบูรณะเฉพาะถิ่นการทำให้เหมือนเดิมให้มากที่สุด และการก่อสร้างวัสดุก่อสร้าง คือการหาวัสดุในการสร้างซึ่งในล้ามนามุ่งเน้นตอบสนองประโยชน์ต่อ สังคมท้องถิ่นของตนเช่น อนุรักษ์เพื่อรักษาจารีตประเพณี ล้ามนามุ่งเน้นแนวทางในการอนุรักษ์ในทาง ปฏิสังขรณ์และบูรณะแบบเฉพาะท้องถิ่น วิธีในการอนุรักษ์ในปัจจุบันทางการอนุรักษ์แบบสากล เรียกว่า วิธีการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางการอนุรักษ์คือ การศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยที่นำไปสู่ การเลือกวิธีการที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุดในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมแต่ ละประเภทแต่ละแห่งให้มั่นคงเป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบัน ซึ่งการ บูรณะเป็นการซ่อมแซมโดยใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่ ส่วนการปฏิสังขรณ์การนำส่วนที่เหลืออยู่มา ประกอบให้สู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่ ซึ่งเริ่มเน้นการอนุรักษ์รูปธรรมคงทนเป็นรูปแบบเดิมมาก ที่สุด

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในไทยเป็นการบูรณะให้กลับมาใช้ใหม่ได้อีกครั้งแต่การอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมศาสนสถานในล้ามนามุ่งเน้นการสร้างองค์ใหม่ครอบองค์เดิมตำแหน่งเดิมเป็นการ ปฏิสังขรณ์แบบท้องถิ่นรักษาเอกลักษณ์ด้วยการใช้ความศรัทธาในศาสนา การผาติกรรมคือการรื้อ ถอนการบริจาคมไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นมีคุณค่าทางใจมากกว่าการอนุรักษ์ของเก่า การซ่อมแซม ศาสนาสถานเป็นการทำบุญกุศล ความหวงแหนเป็นเจ้าของ ศาสนาสถานและโบราณสถาน หากไม่มี ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของไม่ใช่สมบัติของตนของท้องถิ่นจะไม่เกิดความใส่ใจ แต่หากมีความศรัทธา ความหวงแหนความเป็นเจ้าของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานจะความสำเร็จในการอนุรักษ์แบบ ท้องถิ่น

ส่วนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนในล้ามนามุ่งเน้นอาคารบ้านเรือนชำรุดก็จะ ผนวกรวมการบูรณะ หากสภาพดีก็ถวายต่อศาสนา เพื่อให้เจ้าของบ้านคือผู้ตายไปใช้ในภายภาคหน้า วัสดุของล้ามนามุ่งเน้นถาวรความเชื่อของการอปริยร์เรื่องการนำเอาเรือนเก่าไปบูรณะสร้างใหม่แม้แต่ วัสดุก่อสร้างที่ใช้งานซ้ำก็ยังห้ามใช้จึงยากต่อการอนุรักษ์ในอดีต แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่วัตถุนิยมและ ความคิดเรื่องอนุรักษ์แบบสากล ที่ต้องสงวนรักษาของเดิมเพื่อการศึกษา ค้นคว้าวิเคราะห์ วิจัย การอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมให้มั่นคงเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยว เริ่ม ด้วยเอกชน สถานศึกษา สมาคม ได้เก็บรวบรวมเป็นพิพิธภัณฑ์ที่รับแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามาผ่านสู ่ระบบการศึกษา การปกครอง และสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้อาคารบ้านเรือนร้านค้าสิ่งก่อสร้างที่ หลงเหลือในล้ามนามุ่งเน้นนำมาประยุกต์นำมาปฏิบัติในการศึกษาประวัติ ความสำคัญของสถานที่ ประเมินคุณค่ารักษาเปลือกอาคารขึ้นส่วนทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์เพื่อเชิงพาณิชย์ การโรงแรม การท่องเที่ยว ปรบอาคารประวัติศาสตร์ให้ใช้งานได้ตามความต้องการในปัจจุบัน

การอนุรักษ์เพื่อการใช้งานเดิมปรับปรุงอาคารประวัติศาสตร์ให้ได้ตามความต้องการ ปัจจุบัน การจัดการกระบวนการอนุรักษ์สมัยใหม่ซึ่งสังคมล้ามนามุ่งเน้นให้ความสำคัญในบริบทของสถานที่ พื้นที่ สถาปัตยกรรม แสดงถึงเอกลักษณ์ของล้ามนามุ่งเน้นสิ่งก่อสร้างแม้จะไม่ได้ถูกควบคุมหรือส่งเสริมโดยรัฐ

แต่ก็สามารถคงความเป็นล้านนาได้แม้อยู่ในสังคมโลกาภิวัตน์ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงซึ่งความเป็นล้านนาในรูปแบบต่างๆ

การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง^{๓๑} วรลัญจก์ บุญสุรัตน์ ได้นำเสนอถึงการอนุรักษ์โบราณสถานกรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง ถึง การที่การอนุรักษ์จะสำเร็จได้ก็ด้วยการร่วมมือของวัดและชุมชน ซึ่งวิธีการที่จะทำให้การอนุรักษ์สำเร็จ ได้นั้นสิ่งที่จะต้องทำคือ การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ที่ต้องสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนซึ่งมีความภาคภูมิใจทางด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ชาวบ้านมีความคิดที่จะทำการบูรณะโดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนที่ต้องสร้างความเข้าใจด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้คืออาคาร และจับต้องไม่ได้คือ ความรู้ ความทรงจำ พิธีกรรม จาริต เป็นต้น แล้วค่อยเปลี่ยนวิธีคิดให้วัดและชุมชนร่วมคิดหรือฟื้นความทรงจำ ร่วมตัดสินใจ มีการจัดพิมพ์หนังสือ จัดนิทรรศการภาพถ่ายดึงนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตื่นตัวในชุมชนเองและชุมชนภายนอก ขณะเดียวกันก็เป็นการหาทุนบูรณะ

มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สู่ นักศึกษา เอกชน สถานศึกษา ทำโครงการสร้างเครือข่ายเกิดนิทรรศการ สัญจร “คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์” มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์เพื่อสร้างจิตสำนึกและเครือข่ายการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมของประเทศ ให้แก่กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ชาวบ้านพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่สนใจ โครงการนี้ยังดำเนินการให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์โบราณวัตถุในพื้นที่ต่างๆของภาคเหนือ ขณะเดียวกันก็อนุรักษ์ตัวอาคารวิหารพระเจ้าพันองค์โดยใช้วัสดุและเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมของล้านนาผสมผสานกับเทคนิคสมัยใหม่

กระบวนการทั้งหมดนี้ได้สร้างกระแสการตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่น และก่อให้เกิดโครงการต่อเนื่องเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ สุดท้ายนี้การอนุรักษ์ก่อให้เกิดการร่วมมือร่วมใจของคนจำนวนมาก เกิดความภาคภูมิใจ ตระหนักถึงคุณค่านำไปสู่ความมีน้ำใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ^{๓๒} สมชาติ จิงสิริอารักษ์ เล่าถึงความเป็นมาของการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงสองศตวรรษคือ ศตวรรษที่ ๑๙ และ ศตวรรษที่ ๒๐ โดยเริ่มตั้งแต่การอนุรักษ์สมัยโบราณจนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

โดยบทความนี้จะแบ่งออกเป็นทั้งหมด ๖ หัวข้อด้วยกัน ได้แก่ หัวข้อที่ ๑ การอนุรักษ์ในสมัยโบราณ หัวข้อที่ ๒ แนวความคิดแบบใหม่ในสมัยเรอเนซองส์ หัวข้อที่ ๓ เหตุการณ์สำคัญในศตวรรษที่ ๑๘ หัวข้อที่ ๔ การอนุรักษ์โบราณสถาน ๒ แนวทางในศตวรรษที่ ๑๙ หัวข้อที่ ๕ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ และหัวข้อสุดท้าย การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างหลักการและเครือข่ายการอนุรักษ์นานาชาติหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

^{๓๑} วรลัญจก์ บุญสุรัตน์, “การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง”, ใน *ล้านนาอดีตศึกษา*, (เชียงใหม่: โครงการล้านนาอดีตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔๒-๒๕๐.

^{๓๒} สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ”, ใน *เมืองโบราณ*, (ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๘), หน้า ๘๔-๑๐๓.

หัวข้อที่ ๔ ถึงหัวข้อสุดท้ายจะเป็นการเล่าถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน ในการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ ของชาวยุโรปนั้นเป็นการต่อสู้กันทางความคิดของวิธีการอนุรักษ์สองแบบ คือพวกที่เน้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและความเป็นของแท้ของโบราณสถานพวกหนึ่ง กับอีกพวกหนึ่งที่เน้นคุณค่าของความงามเป็นหลัก ต้องการให้โบราณสถานมีรูปแบบตามอุดมคติของตน การต่อสู้ของทั้งสองฝ่ายเริ่มขึ้นโดยฝ่ายเน้นความงามโดยแนวทางการบูรณะแบบนี้คือการบูรณะที่มีจุดประสงค์ในการสร้างรูปแบบสมบูรณ์ตามอุดมคติที่ควรจะเป็น โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้เรื่องประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและใช้หลักเหตุผลและวิเคราะห์แบบสถาปัตยกรรม แต่การทำเช่นนี้จึงเป็นแค่การคำนึงเพียงแค่ความสมบูรณ์เท่านั้น ส่วนในการอนุรักษ์ที่เน้นคุณค่า ไม่ได้ยอมรับในแนวทางของฝ่ายเน้นความงามโดยมองว่าโบราณสถานเป็นเอกสารที่บ่งบอกถึงพัฒนาการของมนุษย์ แต่ก็ยอมรับว่าอาจมีการต่อเติมบ้างในส่วนที่จำเป็นจริงๆ เพื่อเสริมความมั่นคง และส่วนต่อเติมนั้นต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของมัน รูปแบบความคิดในฝ่ายเน้นคุณค่าโดยผ่านการเผยแพร่และการศึกษาจนทำให้เป็นเรื่องที่ถูกต้องในศตวรรษต่อมา

และในศตวรรษที่ ๒๐ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีการตั้งสันนิบาตชาติเพื่อรักษาสันติภาพของโลก ต่อมาได้เกิดองค์กรว่าด้วยการร่วมมือทางปัญญาซึ่งมีกิจกรรมหลักเกี่ยวกับวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดสถาบันนานาชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑสถาน โดยมีการประชุมเรื่องการบูรณะโบราณสถานทำให้ได้ข้อสรุปในการบูรณะหลายข้อ เช่น ให้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์และให้มีการอนุรักษ์ความเป็นพื้นแท้ของโบราณสถาน มีการบำรุงรักษาที่ต่อเนื่อง หากต้องมีการปฏิสังขรณ์ต้องให้ความเคารพแก่โบราณวัตถุด้วย เป็นต้น และภายหลังการเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ตั้งศูนย์กลางนานาชาติว่าด้วยการศึกษาการสงวนรักษาและบูรณะทรัพย์สินทางวัฒนธรรมขึ้น โดยที่มีหลักการบูรณะคือ เมื่อไรก็ตามที่วัสดุหนึ่งถูกสร้างให้เป็นตัวงานศิลปะ คือเป็นตัวรูปสัญลักษณ์มันจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ทันที นั่นคือไม่สามารถหาของอื่นมาทดแทนได้ ซึ่งภายหลังต่อมาก็มีการประชุมนานาชาติว่าด้วยความเป็นของแท้ ทำให้เกิดการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกวัฒนธรรมต้องยึดเป็นหลักนานาชาติ ซึ่งก็คือต้องเป็นความจริงและน่าเชื่อถือ

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์^{๓๓} กรมศิลปากรยังถือเป็นคู่มือสำคัญในการทำงานของเครือข่าย เนื่องจากกรมศิลปากรได้รวบรวมข้อมูลจัดทำหนังสือเล่มนี้ว่าด้วยเรื่องของการอธิบายแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสงฆ์ต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย โดยในบทแรกจะเป็นการกล่าวถึงลักษณะและความหมายของโบราณสถาน อธิบายอยู่ในรูปแบบเชิงประจักษ์ รวมทั้งกล่าวถึงระโยชน์ตั้งแต่เดิมและความสำคัญของโบราณสถาน ในส่วนของบทที่สองจะกล่าวถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เริ่มมีปรากฏกันมาแต่อดีตและประวัติ รวมถึงเรื่องราวของการแต่งตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการดูแลแหล่งโบราณสถานขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ออกกฎบังคับใช้ในการดูแลบูรณะและการอนุรักษ์โบราณสถานขึ้น โดยที่หัวข้อของบทที่สาม บทที่สี่ บทที่ห้า จะเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญต่อการกล่าวถึงบทบาทที่พระสงฆ์มีต่อแหล่งโบราณสถานนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันที่เกิดจากการความสัมพันธ์ในอดีต สะท้อนสู่การอนุรักษ์ซ่อมบำรุง โดยที่

^{๓๓} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๓๐.

ต้องมีการเคารพในกฎหมายที่ทางกรมศิลปากรเป็นผู้บังคับใช้ในการกำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักที่เกี่ยวกับโบราณสถาน, โบราณวัตถุ, หน้าที่ผู้รับผิดชอบ

ในส่วนท้ายเล่มจะเป็นอธิบายกฎหมายที่กล่าวถึงความเกี่ยวข้องในการใช้เพื่อป้องกันการรุกรานทำลายและรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบของแหล่งโบราณคดีอันมีผลเกี่ยวข้องกัพระสงฆ์ภายในวัดด้วย

ตัวอย่างหนังสือแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานที่ยกมาเป็นตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการอนุรักษ์พระเจดีย์ในจังหวัดเลยซึ่งถือว่าเป็นโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีให้เป็นไปอย่างมีระบบระเบียบแบบแผนที่ต้องตามหลักสากล กฎหมายและความเป็นได้ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๕ แนวคิดเรื่องการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว

ที่ผ่านมา มีนักวิชาการได้ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวจำนวนหนึ่ง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโบราณสถานพระเจดีย์ในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้

โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง^{๓๔} สายันต์ ไพเราะจิตต์ และคณะ ได้พูดถึงเกี่ยวกับการเข้าไปลงพื้นที่แหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ แห่งแรกในล้านนาที่ได้รับการสำรวจค้นพบ ใกล้เมืองโบราณเวียงกาหลง ท้องที่บ้านทุ่งม่าน บ้านข้าวหมาก จังหวัดเชียงราย กับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

โดยกลุ่มโบราณคดีอาสาของมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้าไปลงพื้นที่ ซึ่งกลุ่มโบราณคดีอาสา จะเข้าไปทำโครงการในส่วนของโครงการกระตุ้นให้เกิดการทำกิจกรรมต่างๆเพื่ออนุรักษ์ อนุรักษ์ ทรัพยากรโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการค้นหาและเสริมศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมได้ด้วยตนเอง และเป็นการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาไปในตัว

การทำงานของกลุ่มนักศึกษา จะเป็นการลงพื้นที่เขียนบทความและความประทับใจต่างๆที่ตนเองได้เข้าไปศึกษาลงในหนังสือ รวมทั้งอธิบายความรู้ต่างๆแทรกเข้าไปเป็นคำถามๆที่มีคำตอบที่ดีเสมอ จึงทำให้โครงการดังกล่าวได้รับความสนใจจากรายการโทรทัศน์ “มดคันไฟ” ที่ยกกองถ่ายออกติดตามไปถ่ายกิจกรรม “โบราณคดีอาสา” นำไปเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทย หรือ Thai PBS ด้วย

โดยสรุปแล้ว กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษาโดยมีอาจารย์ควบคุมไป ได้ตั้งกลุ่มกันวิจัยพื้นที่ดังกล่าว และทำการดำเนินการในขั้นของการพัฒนาชุมชน ตลอดจนชุมชน และสังคมใน

^{๓๔} สายันต์ ไพเราะจิตต์ และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

พื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น โดยใช้กิจกรรม การสนทนา และการให้ความรู้ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือเสริมความสามารถทางด้านโบราณคดีให้กับคนในพื้นที่จนเห็นความสำคัญ และสามารถนำมาปฏิบัติตามได้ในขั้นต้น

โครงการในหนังสือเล่มนี้ ถือว่าเป็นโครงการที่ดี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำกิจกรรม หรือการลงพื้นที่ หรือตลอดการสร้างกลุ่มการเรียนรู้เพื่อสร้างศักยภาพของผู้ลงพื้นที่ ตลอดจนประชาชนคนที่อยู่ในพื้นที่ก็เช่นเดียวกัน จึงเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้ประโยชน์ดัดแปลงรูปแบบการปฏิบัติงานและสนทนาการอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม^{๓๕} งานการศึกษาของเกรียงไกร เกิดศิริ ทำให้ได้ข้อมูลใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและรักษาโบราณสถานในเขตพื้นที่นครชุมได้มาก ซึ่งจากการที่ได้อ่านและศึกษาทำให้เราทราบถึงแนวทางในการจัดการภายใต้รูปแบบของการจัดการ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ซึ่งความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) นั้นมีความหมายถึงสภาพแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งการก่อรูปขึ้นของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมนั้น โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นได้ถูกจำแนกออกมาได้หลายประเภท ซึ่งนักวิชาการแต่ละคนก็ให้เกณฑ์ในการจำแนกออกมาได้หลายเกณฑ์ด้วยกัน แต่ที่นี้จะขอยกตัวอย่างออกเป็น ๒ หลักเกณฑ์ด้วยกันดังนี้ คือ

คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ได้จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ เป็นภูมิทัศน์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยเหตุทางด้านความสำคัญต่างๆอันได้แก่การเป็นอนุสรณ์สถาน หรือแม่แต่สุสาน เป็นต้น หรือเป็นการสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ภาพ เช่นการเป็นสวนสาธารณะ หรือสวนพรรณไม้ต่างๆ เป็นต้น

๒. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง หรือศาสนา โดยรวมแล้วเป็นภูมิทัศน์ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ สภาพสังคมตลอดจนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในละแวกนั้น ซึ่งลักษณะนี้สามารถแบ่งย่อยได้เป็น ๒ หัวข้อ คือ

๒.๑ ภูมิทัศน์หยุดนิ่ง หมายถึงภูมิทัศน์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จนถูกทิ้งร้างให้กลายเป็นซากปรักหักพัง โดยมากแล้วประเภทนี้จะเป็นไปในลักษณะของการเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากกว่า

๒.๒ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหว คือภูมิทัศน์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นภูมิทัศน์ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนสามารถแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๓. ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นภูมิทัศน์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสนา และประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ โดยวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวเนื่องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติทั้งสิ้น

^{๓๕} เกรียงไกร เกิดศิริ, **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อุษาคเนย์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒.

หน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Parks Service) ก็ได้
จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ เป็น
ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ภาพเป็นสำคัญ โดยอาจครอบคลุมถึงเหตุการณ์สำคัญใน
อดีต หรือบุคคลสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึง

๒) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น เป็นภูมิทัศน์ทาง
วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึง
วิวัฒนาการและพัฒนาการทางทางประวัติศาสตร์ในเขตท้องถิ่นนั้นๆ อีกด้วย

๓) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ เป็นภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึง
คุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในบริเวณนั้นๆ รวมทั้งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับ
ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นอีกด้วย

๔) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มคน / ชชาติพันธุ์ เป็นภูมิทัศน์ที่
แสดงถึงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรม
ประเพณีและวิถีชีวิตภายในท้องถิ่นนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่นครชุม ทำให้
เราทราบข้อมูลที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวทางการอนุรักษ์จากหนังสือเล่มนี้ได้ ดังนี้

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่งในการดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้
คงสภาพและเกิดความสวยงาม อีกทั้งยังเป็นการรักษาคุณค่าความเป็นมา และความสำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ซึ่งแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีอยู่ด้วยกันดังนี้ คือ

๑) การศึกษา เป็นการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ตามพื้นที่ที่เราต้องการจะศึกษา โดยเป็นการศึกษาทั้งสภาพแวดล้อม ภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่โดดเด่น
ประวัติความเป็นมาของสถานที่นั้น รวมไปถึงปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์
วัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ที่เราไปศึกษา เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้ว เราจะสามารถวิเคราะห์ได้
แนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้

๒) การดูแลรักษา เป็นการรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้มีสภาพที่มั่นคง สมบูรณ์
และเกิดความสะอาด ซึ่งการดูแลรักษานั้นเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ แต่กึ่งง่ายและไม่ซับซ้อนมากนัก
โดยสำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นสถานที่ที่ถูกตัดขาดจากวิถีชีวิตไปแล้ว เช่น โบราณสถาน หรือ
แหล่งโบราณคดีต่าง ๆ นั้น การรักษานั้นเป็นไปในลักษณะของการคงสภาพเท่าที่มีอยู่ให้มากที่สุด ทั้งนี้
ก็เพื่อที่จะอนุรักษ์และใช้เป็นแหล่งค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โดยที่ไม่มีการเสริมแต่งใดๆ เพื่อให้ความ
เข้าใจนั้นคลาดเคลื่อนออกไป

๓) การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ เป็นกระบวนการในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
อย่างหนึ่ง โดยการบูรณะนั้นจะเป็นไปในลักษณะของการซ่อมแซม ซึ่งการซ่อมแซมนั้นจะอยู่ในกรอบ
ของข้อมูลทางด้าน สถาปัตยกรรมที่มีอยู่ก่อนเดิมแล้วให้ได้มากที่สุด และไม่มีการเสริมแต่งใดๆ ส่วน
การปฏิสังขรณ์นั้น เป็นสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยอาจมีสาเหตุของความเสื่อมสภาพ หรือมีความเสื่อม
โทรมลง โดยการปฏิสังขรณ์นั้นจะต้องอยู่ภายใต้กรอบของข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ก่อน
เดิมเช่นกัน

๔) การฟื้นฟู และการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ เป็นการส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาขึ้นของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสถานที่นั้นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นการจัดสถานที่โดยรอบ ทั้งสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ ตลอดจนพื้นที่ต่างโดยรอบ ซึ่งอาจใช้เป็นที่ที่มีประโยชน์ใช้สอยต่างๆ โดยไม่รบกวนต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว

๕) การพัฒนา และการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการรังสรรค์สิ่งใหม่โดยมีกรอบความคิดในเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา ซึ่งแนวทางนี้จะต้องเกิดการคิดและพิจารณาอย่างถี่ถ้วน เพราะอาจเกิดความเสียหายต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมได้ ซึ่งการที่จะพัฒนาและรังสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะของความกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัว และสามารถดำรงอยู่ภายในสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นได้

แนวทางสำหรับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คำนึงถึงความจริงแท้

ความจริงแท้ (Authenticity) เป็นสิ่งหนึ่งที่กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเนื่องจากสิ่งนี้เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นคุณลักษณะและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ และยังเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมา รวมทั้งประวัติศาสตร์ของแต่ละพื้นที่นั้นๆ ได้ อนึ่ง แนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คำนึงถึงความจริงแท่นั้นสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

๑) การหาความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ รวมถึงการเตรียมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นั้น

๒) ระดมความคิดเห็นจากชุมชน เป็นการประชุมเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

๓) พัฒนาแนวทางในการจัดการ เป้าหมายและวิธีการ เป็นการรวบรวมข้อมูลและสำรวจเกี่ยวกับการเสื่อมสภาพของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และปัจจัยการคุกคามในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวางแผนยุทธศาสตร์ในด้านการอนุรักษ์ และจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามประเด็นต่างๆ ที่ได้คิดไว้

๔) การนำแผนยุทธศาสตร์นั้นไปปฏิบัติ เป็นการแผนการด้านการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นไปปฏิบัติ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมและรักษาคุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นั้นได้

ผลที่ได้รับจากการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผลสัมฤทธิ์ในด้านการจัดการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ล้วนก่อให้เกิดความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมให้ยืนอยู่กับชุมชนอย่างมั่นคง และมีผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนได้อย่างเป็นสุข นอกจากนี้ ชุมชนที่อยู่โดยรอบต่างก็ได้รับผลดีในเรื่องการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเช่นกัน ทั้งมีความเข้มแข็งทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ และสามารถอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนและอย่างสมดุล

การท่องเที่ยวกับการพัฒนา พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๓๖} ซึ่งชูศักดิ์ วิทยาภัก ได้ศึกษาในส่วนของ การท่องเที่ยว ผสมผสานไปกับวิธีการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวของหลวงพระบางโดยการศึกษาปัญหา ทฤษฎี มโนทัศน์ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการพัฒนา ในส่วนของหลวงพระบาง ประเทศลาว

ในขั้นแรกของหนังสือ จะพูดในส่วนของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหลวงพระบาง ว่ามีความเป็นมาในรูปแบบใด และเพราะอะไรถึงได้ชื่อว่าหลวงพระบาง เป็นการพูดถึงประวัติศาสตร์ของหลวงพระบางเป็นการเบื้องต้น เพื่อปูพื้นฐานให้กับบุคคลที่สนใจก่อนเป็นอันดับแรก และพูดถึงการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ให้เข้ากับการท่องเที่ยว ตลอดจนการเป็นมรดกโลกของหลวงพระบางกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนั้นยังมีการสัมภาษณ์ สภาพโดยรวมของบุคคลและนักธุรกิจในพื้นที่แห่งนี้ ที่ได้เข้าไปทำธุรกิจในแถบบริเวณของหลวงพระบาง เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยวต่างชาติ ไกด์นำเที่ยว นักลงทุนชาวไทย เรือนพักของผู้ประกอบการท้องถิ่น ร้านอาหารของชนเผ่า ตลอดจนความยุ่งยาก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบการท่องเที่ยวแห่งนี้ด้วย

รวมทั้งยังมีการสัมภาษณ์แหล่งชุมชน ธุรกิจทั้งขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่แล้ว ยังมีการพูดถึงในส่วนของ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยยกตัวอย่างของประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา เช่นการแห่วอ นางสังขาร ฯลฯ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อและพระพุทธศาสนา โดยศึกษาเป็นไปในแนวทางกรณีศึกษาเป็นขั้นเป็นตอนไป

และจากการสัมภาษณ์แหล่งชุมชนเพื่อการพัฒนาหลวงพระบาง ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ก็มีในส่วนของ การพัฒนาที่ไม่สมดุลกันและไม่ค่อยดี ในด้านของการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีการแบ่งแยกและกีดกันทางพื้นที่ วัดที่มีพื้นที่ทับซ้อนระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ฯลฯ

ซึ่งการพัฒนาในส่วนนี้ จะเป็นไปในแนวทางที่ไม่ดีและสร้างปัญหา รวมทั้งความเดือดร้อนให้กับเจ้าของธุรกิจและประชาชนในบางกรณี และศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขและช่วยเหลือของสังคมในอีกทางหนึ่ง

แหล่งท่องเที่ยวหลวงพระบาง นอกจากการเข้าไปพูดคุยกับนักธุรกิจ และท้องถิ่น ก็มีในส่วนของ การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มีมุมมองต่อหลวงพระบางแตกต่างกันออกไป โดยการสำรวจข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวของลาวในปี ๒๕๕๒ การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวไทย รวมทั้งยังมีการพูดคุยในแง่ของหลวงพระบางในมุมมองของชาวต่างชาติและนักท่องเที่ยวชาวยุโรป ฯลฯ

โดยสรุปแล้ว หนังสือเล่มนี้ จะพูดในส่วนของ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรม, การทำประชาวิจารณ์ สัมภาษณ์ ตามความเห็นในแง่และมุมมองต่างๆของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาแบบยั่งยืน ตลอดจนการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในด้านของความไม่เสมอภาคกันในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ รวมทั้งยังมีการให้ข้อมูลของหลวงพระบางเบื้องต้นอีกด้วย นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ก็เป็นการจัดประจักษ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และนำมาประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวของไทยได้ในระดับหนึ่ง

^{๓๖} ชูศักดิ์ วิทยาภัก, การท่องเที่ยวกับการพัฒนา:พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา^{๓๗} เนื้อหาและประเด็นในหนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายเอกสารการแสดงขั้นตอนกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อทำการประเมินผลความคิดในการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาไว้ ๓ หัวข้อคือ

๑) เพื่อศึกษาทัศนคติการท่องเที่ยวของชุมชนบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๒) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๓) เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ซึ่งขั้นตอนในการทำการวิจัยในระดับต่อมาคือ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายองค์ประกอบในการแจกแจงลำดับแต่ส่วนแบบสอบถามทั้งปลายเปิดและปลายปิดออกเป็น ๔ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ตำแหน่ง หรือสถานภาพในชุมชน ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นทัศนคติต่อการท่องเที่ยวของชุมชน ส่วนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว และส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้ได้ผลประเมิน จากการสังเคราะห์และอภิปรายความรู้จากแบบสอบถามออกมาเป็น ๔ ด้านหลักดังนี้

๑) เกี่ยวกับแบบสอบถาม จากการสำรวจ พบว่าประชากรชาย และหญิงส่วนมาก ที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน และเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดีรวมทั้งมีอัตราการจ้างงานสูงทำให้ประชากรโดยมากมีการในระดับศึกษาสูง ทั้งยังมีร้านค้าและบริษัทต่างเข้ามาทำการลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยอาชีพที่พบส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นส่วนใหญ่

๒) ทัศนคติการท่องเที่ยวของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนและทัศนคติสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยว เป็นเพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ที่มีจำนวนมาก ไม่สามารถรองรับจำนวนได้ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างมากมายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดการบุกรุกแม่น้ำ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลพิษจากขยะ ประชาชนจึงตระหนักถึงปัญหาและวางแผนงานในการดูแล ซึ่งประชาชนในชุมชนต่างให้ความร่วมมือทั้งจากสื่อ และคนในท้องถิ่นที่ทำการจัดการประชุมสัมมนา

^{๓๗} เมธัส จันมา, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนมีระดับในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการวางกฎระเบียบของแต่ละกิจกรรม การประสานงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน รวมถึงการเขียนและจัดทำแผนกิจกรรมต่างๆ เพราะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นแผนที่ทางหน่วยงาน ภาครัฐ หรือการท่องเที่ยววางแผนมาเสร็จสรรพ จึงทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

๔) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญในระดับสูง ด้วยการขาดการประสานความร่วมมือกันของหน่วยงานต่างๆ การขาดการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และขาดการสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่

ในการสรุปผลข้อมูลหนังสือเล่มนี้ ได้ทำให้ทราบว่าชุมชนมีความคิด และตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ดังนั้นชุมชนจึงให้ความร่วมมือทำให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคตได้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีการทำข่าวสารด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลมาจากทางนิตยสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมถึงมีการจัดประชุมสัมมนา และการกระจายข่าวในระบบเสียงด้านต่างๆ ประกอบ

กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน^{๓๘} สายันต์ ไพเราะจูจิตร ได้กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพ และความรู้สึกนึกคิด ที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีต และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคมและชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

- ๑) ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)
- ๒) วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)
- ๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กับทั้งทรัพยากรโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

^{๓๘} สายันต์ ไพเราะจูจิตร, กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน, กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ซึ่งในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

๑) แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวร หรือเป็นครั้งเป็นคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ สุสานฝังศพ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห (แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ ถ้ำและเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะพบหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของผู้คนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระดุกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ อยู่ตามผิวดิน เป็นต้น

๒) โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ (ปั้นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกปัด ตีเหล็ก ชำแหงเหล็ก ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนกั้นน้ำ ถนน คูคลอง กำแพงเมือง ป้อมปราการ ท่าเรือ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพรรักษาโรค ศาลาท่าน้ำ ศาลาพักผ่อน โรงพยาบาล หอดูดาว พระเนียดจับช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่างๆ เสออินทขิล เสอใจบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม กุ๊ก ตะแลงแกง เสอชิงข้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพดีที่ไม่สามารถเคลื่อนย้าย

๓) วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญาความรู้ของคนในยุคสมัยต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) การศึกษา (การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆ ของชีวิตเฉพาะบุคคล (เกิด-เจริญเติบโตใหญ่-ป่วยไข้ไม่สบาย-หายจากโรค-มีโชคมีเคราะห์-เปลี่ยนวัยได้คุ้มครอง-และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง-ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขุดแร่ ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือ ทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมีดพร้าอาวุธและเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหิน ทำเครื่องมือ-ภาชนะ-เครื่องประดับแก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำ สัตว์ปีก เครื่องมือและผลผลิตในการปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั้นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วยชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จัก-สานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม-การปรุง-การถนอม-การแปรรูป-การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลปจารึก คัมภีร์โบราณ สมุดข่อย ปับสา ปับหลัน ฯลฯ

ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึง โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. โบราณสถาน ฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของ โบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งทีเกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของ โบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดย หลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสंहาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป์ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี และ ศิลปวัตถุ หมายถึงสิ่งทีทำขึ้นด้วยมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลป์ด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรทีมีคุณค่า และจัดเป็น ทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมทีให้ทั้งคุณค่าและมูลค่าทางด้านต่างๆ เป็นเรื่องราวทีบอกเล่าอดีตที สะท้อนมาถึงสภาพความเป็นอยู๋ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งทีสามารถนำมาจัดการให้เกิด ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๑) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันลำดับความเป็นมาของชุมชนและ สังคม

๒) เป็นสิ่งทีแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์ และสังคมในระดับชาติ

๓) เป็นวัตถุพยานแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัว เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่นๆตามสถานการณ์และลำดับเวลาทีผ่านมา

๔) เป็นทุนของชุมชน (Community's Capital) ทีสามารถนำไปจัดการให้เกิด ประโยชน์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข และกิจกรรมการท่องเที่ยว

๕) เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที สามารถนำไปสู่การสร้างสรรคและการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชนนั้น จัดว่าเป็น กระบวนการหรือชุดของการ กระทำการใดๆ ทีเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมทีมีอยู่ตั้งแต่ในอดีตของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่ ามรดก (Heritage) ซึ่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่ง เตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิ ปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็ นต้น ทีเกี่ยวข้องกัทรัพยากรทางโบราณคดีต่างๆ ทีมีอยู่ในชุมชน หรือทีชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่ง มี ความมุ่งหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่าระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจทีเป็ น เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใดๆทีเรียกว่การจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรม ๗ เรื่องด้วยกันคือ

๑) การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อก่อให้เกิดความรู้ทีแท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดี นั้นๆต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่างๆ

๒) การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบรวมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้นๆ ว่ามีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงดำเนินการใดๆต่อไปหรือไม่

๓) การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษาหรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม เป็นต้น

๔) การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่องลงทุน-ขาดทุน-กำไรอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้คิดเรื่องกำไร-ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงิน หรือวัตถุสิ่งของได้เป็นเวลานานๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ภาพ จัดทำของที่ระลึก ผลิตสินค้าเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชนออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม เป็นต้น

๕) การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะทำให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆออก-เผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการ ในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

๖) การบังคับใช้กฎหมาย ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็นข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกำหนดที่กำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

๗) การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (Resource Rehabilitation / Revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned Resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (Re-Functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการระดมพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์

ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อ
 การประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้า และตราประจำองค์กรต่างๆ
 เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ได้
 พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากร
 วัฒนธรรม เรียกว่า “3E-Model” ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑) กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้
 จากการปฏิบัติงานจริงและการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication)
 และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ
 อื่นๆที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้
 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

๒) การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering)
 หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (Methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (Appropriate
 Technique /Technology)ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (Research) ด้านการ
 อนุรักษ์ (Conservation) การสงวนรักษา (Preservation) และรูปแบบการพัฒนา (Development
 Pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (Conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (Rules) และกฎหมาย
 (Acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับ
 ท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๓) การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข
 กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง
 ป้องกัน และเฝ้าอำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุด
 ลงกลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ 3E-model ดังกล่าวข้างต้นอาศัย
 หลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องใน
 กระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้
 ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่าง
 รู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้น เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในภาคการเมืองแล้ว ก็
 พบว่า ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็ได้กำหนดแนวปฏิบัติที่เอื้อให้ชุมชน
 ท้องถิ่นมีสิทธิ์และอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นของ
 ตนเองได้ ดังที่ปรากฏในมาตรา ๔๖ ที่ระบุว่า “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ์
 อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และ
 มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กร
 บริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วน

ร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏใน พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด ๒ มาตรา ๑๖ ที่กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (๑๑) การบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่น มาตรา ๑๗ กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (๒๐) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ และในมาตรา ๒๑ กำหนดว่าบรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายรัฐอวมอบอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่ามีปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบและด้วยวิธีการต่างๆ มากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานานมาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารและจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการส่วนกลาง (พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ / อธิบดีกรมศิลปากร) เท่านั้น

การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิดวิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน^{๓๙} สายันต์ ไพรชาญจิตร กล่าวถึงในส่วนของแนวทางแบบแผน และวิธีการจัดการ ในการทำวิจัยในระดับท้องถิ่น ชุมชน ที่ได้รับการไปลงพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน เข้าถึงประชาชน ตลอดจนสามารถพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นได้ โดยจะพูดในส่วนของทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีคุณค่าเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในด้านการท่องเที่ยว และจำเป็นต้องจัดการกับโบราณคดีให้ดีขึ้น และสามารถทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวต่อไปได้

ตลอดจนเป็นแบบแผนในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่จะไปลดทอนพลังของชาวบ้านได้ เพราะบางครั้งการไปจัดการของภาครัฐ หรือเอกชน อาจจะไปสร้างความเสียหายให้กับประชาชนในแถบนั้นได้นั่นเอง และยังมีการสอนแบบแผนการวิจัยเพื่อฟื้นฟูและช่วยเพิ่มพลังให้กับชาวบ้านด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ชุมชน กระบวนการวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแนวโบราณคดีของชุมชน รวมทั้งการทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน ในด้านการเป็นฐานต้นทุนในด้านของวัฒนธรรมในการพัฒนาชุมชน การวิจัยและพัฒนาหน่วยการจัดการระดับครอบครัว การจัดการหลายชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี เป็นต้น รวมทั้งยังกล่าวถึงประสบการณ์โดยตรงทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ชุมชน ของสายันต์ ไพรชาญจิตร และ นักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้เข้าไปทำพื้นที่ในส่วนนี้ และช่วยเพิ่มทักษะในด้าน

^{๓๙} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.

ของการพัฒนาชุมชนจนกลายเป็นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยสามารถบอกเล่าและวิธีการสำคัญๆต่างๆที่ได้ลงพื้นที่ได้นั่นเอง

คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๔๐} หนังสือเล่มนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหาร และการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) ซึ่งถือเป็นคู่มือที่ใช้ในการบริหารและจัดการทางการท่องเที่ยวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องตามความเหมาะสมของพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการพิทักษ์รักษาทรัพยากร วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

ท่องเที่ยวจาริกบุญ^{๔๑} หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือการท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย แสดงให้เห็นการทำให้เป็นเส้นทาง การเชื่อมโยงทางการท่องเที่ยวของวัดภายในจังหวัดนั้นๆ พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำแหน่งที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัด และโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถร่วมกิจกรรมหรือปฏิบัติได้ในวัดนั้นๆ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้

แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ^{๔๒} สมโชติ อ๋องสกุล ได้รวบรวมความเป็นมาของสถานที่ที่มีความน่าสนใจสองข้างทางถนนสุเทพ ซึ่งเป็นถนนจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปถึงเชิงดอยสุเทพทางด้านหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถนนสุเทพเดิมเคยเป็นถนนสายหลักสำหรับการเดินทางไปยังพระธาตุดอยสุเทพ แม้ปัจจุบันเส้นทางไปสู่วัดพระธาตุดอยสุเทพจะเปลี่ยนไปเป็นถนนห้วยแก้วแล้วก็ตาม สองข้างทางถนนสุเทพยังมีสถานที่ที่น่าสนใจอีกมาก เนื่องจากในอดีตเป็นเส้นทางที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เสด็จพระราชดำเนินไปยังอุทยานหลวงสวนดอกไม้พะยอม ปัจจุบันคือวัดสวนดอก นอกจากนั้นยังมีวัดป่าแดง เวียงสวนดอก ซึ่งล้วนแต่มีอายุมากกว่า ๕๐๐ ปี

ตัวอย่างหนังสือแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งโบราณสถานที่ยกมาเป็นตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการพัฒนาแหล่งโบราณคดีให้เป็นไปอย่างมีระบบระเบียบแบบแผนที่ถูกต้องตามหลักสากล กฎหมายและความเป็นได้ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยว การศึกษาเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์และการสร้างจิตสำนึกทางด้านการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดกับคนในจังหวัดเลยกล่าวโดยสรุปแล้ว ช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจ ช่วยสอนในการทำวิจัยทางโบราณคดีในระดับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทั้งทางภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดย

^{๔๐} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**, กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

^{๔๑} รณยุทธ์ จิตรดอน, **ท่องเที่ยวจาริกบุญ**, กรุงเทพฯ: กรีนคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.

^{๔๒} สมโชติ อ๋องสกุล, **แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ**, เชียงใหม่: มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการลงพื้นที่หรือการประชาวิจารณ์ในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นได้ไม่มากนัก

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมา มีนักวิชาการได้ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ตลอดจนความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย รวมไปถึงงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอันสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ดังนี้

อุทัย ภัทรสุข ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง^{๔๓} การศึกษาของอุทัย ภัทรสุข พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา เป็นสังคมชนบทล้าหลัง สังคมเกษตรกรรมที่ยากจน แต่มีความคงมั่นในจารีตประเพณี คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา พระธาตุพนมนั้นเป็นพระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่มีความสำคัญหลายประการ ได้แก่ (๑) เป็นพระบรมธาตุเจดีย์และพุทธศิลป์ (๒) เป็นสัญลักษณ์อำนาจการเมืองการปกครอง (๓) เป็นศูนย์กลางชุมชนชุมชนทางการค้า การสัญจรและท่องเที่ยว และ (๔) เป็นศูนย์รวมความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาความเชื่อ และพิธีกรรมและการศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงพบว่า (๑) พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ด้วยมูลเหตุที่สำคัญคือเป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อในตำนานอุรังคธาตุหรืออุรังคนิทานและเป็นเรื่องเล่าประสบการณ์บันทึกจากอดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบัน (๒) พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องผี โดยมีผีเจ้าเฮือนสามพระองค์หรือเจ้าหมัดศักดิ์สามตนได้รับมอบหมายจากพระอินทร์ให้เป็นผู้ดูแลรักษาองค์พระธาตุพนม (๓) พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนาคหรือพญานาคและบั้งไฟพญานาค โดยเกิดปรากฏการณ์ว่ามีพญานาค ๗ องค์มาจากสระอโนดาตในเทือกเขาหิมาลัย พระอินทร์มีบัญชาให้มารักษาพระบรมธาตุ (๔) พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องกรรม บุญ-บาป นรก-สวรรค์ และ (๕) พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อจำเพาะองค์พระธาตุพนม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องข้าโอกาส เรื่องลูกพระธาตุ และเรื่องการฟ้อนบูชางานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีหรือประเพณีงานบุญเดือนสาม

^{๔๓} อุทัย ภัทรสุข, การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

กิตติพงษ์ ล้ออุทัย ได้วิจัย เรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี^{๔๔} กิตติพงษ์ ล้ออุทัย ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการอนุรักษ์มรดกประเภทชุมชนประวัติศาสตร์ โดยมีชุมชนตลาดล่างในเขตเมืองเก่าลพบุรีเป็นตัวอย่งของการศึกษา และมีเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด เนื้อหาแสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญและศักยภาพของชุมชนตลาดล่างที่เหมาะสมแก่การรักษาไว้ โดยมีคณะกรรมการชุมชนได้แสดงแนวคิดร่วม งานวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์ชุมชน โดยศึกษาถึงคุณค่าและความแท้ของสถานที่เป็นสำคัญ พร้อมกับเสนอเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้ชุมชนสามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นหลังจากการอนุรักษ์แล้ว โดยไม่ให้เกิดการทำลายหรือลดทอนคุณค่าและความแท้ของสถานที่ลง อีกทั้งมุ่งเน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปโดยความต้องการของชาวชุมชน และส่งเสริมโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและบริบทแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้ชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่งในงานวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

วสันต์ เทพสุรียานนท์ ได้วิจัยเรื่อง หนองราชวัตร : ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี^{๔๕} วสันต์ เทพสุรียานนท์ เขียนขึ้นในนามเครือข่ายมรดกศิลปวัฒนธรรมหนองราชวัตร สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร และมีหน่วยงานจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองท้องถิ่น ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมและพระสงฆ์ให้ความร่วมมือ จนนำไปสู่การทอดผ้าป่าเพื่อหาทุนในการซื้อที่ดิน การทำพิธีกรรมของชุมชน และเกิดการทำค่ายโบราณคดีอาสาและอบรมยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นขึ้น ทำให้แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีที่สำคัญแห่งใหม่ของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้สามารถนำแนวทางจากการจัดการแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรมาใช้กับการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและดำเนินการอบรมยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้ในอนาคตอีกด้วย

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย^{๔๖} เป็นหนังสือที่จัดทำโดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส พระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ ซึ่งมีข้าราชการและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัด

^{๔๔} กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

^{๔๕} วสันต์ เทพสุรียานนท์, หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร : สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

^{๔๖} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, กรุงเทพมหานคร : ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

เลยจำนวนมากเป็นคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ และถือว่าเป็นเอกสารอ้างอิงที่สำคัญที่สุดเล่มเล่มหนึ่งของจังหวัดเลยในปัจจุบัน

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ได้นำเสนอข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเลยในทุกด้าน ส่วนที่เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ได้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนูนียสถานและปูนูนียวัตถุสำคัญในจังหวัดเลยเอาไว้ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็น พระพุทธรูปและพระเจดีย์ แต่ยังขาดการอธิบายในเชิงประวัติความเป็นมาและลักษณะทางพุทธศิลป์ หรือศิลปกรรม หากมีแต่เพียงนำเสนอเพื่อเป็นฐานข้อมูลเท่านั้น

สมบัติเมืองเลย^{๔๗} ซึ่งพิมพ์เนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลยและวันสถาปนาครบรอบ ๒๕ ปี สถาบันราชภัฏเลย (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย) วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๑ จัดพิมพ์โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย และหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย ที่มีการรวบรวมความสั้นๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

มรดกไทยเลย^{๔๘} เป็นเอกสารโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเลยซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ.๒๕๓๔ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย) ได้รวบรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย จากนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั้นๆ เช่น เมืองเลยของเรา, เรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์จังหวัดเลย: หลักฐานจากเครื่องมือหิน, ใบเสมาหิน จังหวัดเลย, ประวัติศาสตร์เมืองเลย สมัยอยุธยา: กรณีพระธาตุศรีสองรัก, วรรณกรรมโบราณจังหวัดเลย และการท่องเที่ยวจังหวัดเลย เป็นต้น

ในบทความเรื่อง “การท่องเที่ยวจังหวัดเลย” ซึ่งเขียนโดยประพนธ์ พลอยพุ่ม ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญของจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ พระพุทธรูปสลักจากหิน พระพุทธรูปนวโลหะ พระพุทธรูปปูนปั้นและพระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ ซึ่งระบุเพียงแค่ว่าชื่อพระพุทธรูปและสถานที่ประดิษฐานในปัจจุบันเท่านั้นแต่ไม่มีการอธิบายเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ เช่นเดียวกับปูนูนียสถานประเภทพระเจดีย์ ที่ระบุว่ามีเพียง ๔ องค์เท่านั้น คือ พระธาตุกุดเรือคำ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุดินแทน และพระธาตุสังฆะ

^{๔๗} วิเชียร ชาญบุญตริก (บรรณาธิการ), **สมบัติเมืองเลย**, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

^{๔๘} ดนุพล ไชยสินธุ์, **มรดกไทยเลย**, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

งานวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดไว้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานหลักการคิด และแนวทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและระบบงานวิจัย โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารงานวิจัย และสภาพทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ตามวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๒. การรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาเกี่ยวกับศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยจำนวน ๙ พื้นที่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูป/คน และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ตามวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑) จัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing)

๒) การแสดงข้อมูล (Data Display)

๓) การหาข้อสรุป ตีความและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification)

๓. การยืนยันข้อมูลและเสนอแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ คน

โดยมีรายละเอียดดังนี้ เมื่อทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดรูปแบบการวิจัย คุณลักษณะ ข้อมูลการกำหนดนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ การสร้างเครื่องมือ เป็นการวิจัยโดยใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวม ข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากพระสังฆาธิการและผู้นำท้องถิ่น ซึ่งบุคคลดังกล่าวเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากการทำงานในครั้งนี้ ก่อนที่จะทำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion : FGD) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ คน สรุปผลการวิจัย และนำเสนอเสนอแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๙ แห่ง ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ พระธาตุดินแดน วัดพระธาตุดินแดน พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดศรีทัศน์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ ๖ อำเภอ ตามเขตปกครองของจังหวัดเลยตามการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๙ รูป

๑) พระสิริรัตนเมธี	เจ้าอาวาสวัดโพนชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีสองรัก
๒) พระบุญชู จิตตมโม	รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ
๓) พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์	เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดินแดน
๔) พระครูปริยัติเจตียคุณ	เจ้าอาวาสวัดลาดปู่ทรงธรรม
๕) เจ้าอธิการทรัพย์ ฌมมรกขิตโต	เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล
๖) พระสวัสดิ์ อุตตรโกโข	รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุโมงค์
๗) พระครูธีรธรรมพิทักษ์	เจ้าอาวาสวัดกู่คำ

๑. การศึกษาเชิงเอกสาร ในการกำหนดกรอบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย การศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยศึกษาวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อสามารถต่อยอดแนวความคิด ในการกำหนดกรอบเพื่อทำการวิจัยในขั้นต่อไป มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างคำสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยที่เหมาะสมในปัจจุบัน ตรวจสอบความเป็นไปได้ และความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ

๓. การสนทนากลุ่ม โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม ผลการศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย การศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในส่วนนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย

๑. แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด เกี่ยวกับความเป็นมา ลักษณะทางพุทธศิลปกรรม ความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนา เพื่อหาลักษณะร่วมของการศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย การศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งข้อคำถามที่นำมาใช้จะได้จากกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสัมภาษณ์ โดยผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากที่ปรึกษา แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. แบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มจำนวน ๕ รูป/คน โดยมีมุ่งหมายให้การทำสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ขอรับฟังความคิด ความเห็น เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน จากผู้มีส่วนได้เสีย

๒) เพื่อเติมเต็มข้อมูลจากการทำวิจัยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

๓) ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และปฏิบัติได้จริง จากผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

๔) สามารถหาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วมของประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย การศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาในประเด็น “วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย” แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด โดยศึกษาจาก

ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดในจังหวัดเลย

ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมจากกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง นโยบาย แผนปฏิบัติขององค์กรศาสนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี องค์ประกอบ รูปแบบ และวิธีการศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย การศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่

ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตลอดถึงข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการ หรือสถาบันทางการศึกษา รวมถึงจากแหล่งข้อมูลอื่นที่ได้รับการยอมรับ

โดยจากการวิจัยเชิงเอกสารในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อความที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ “การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรีทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย” ตามกรอบการวิจัย จากนั้นอ่านสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหาอื่นๆ อีกครั้งหนึ่ง และสอบทานจากเนื้อหาของเอกสารที่มีเนื้อหาของรายละเอียดใกล้เคียงกัน เพื่อสอบทานนัยสำคัญที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น แล้วนำนัยสำคัญในข้อความเหล่านั้นไปวิเคราะห์และบูรณาการเพื่อใช้ในการกำหนดกรอบในการทำวิจัยในขั้นตอนต่อไป

๓.๔.๒ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยติดต่อขออนุญาตทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๒. ก่อนการเดินทางลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะประสานกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะสัมภาษณ์ และนำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จัดเตรียมและศึกษาการใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง พร้อมอุปกรณ์สำรองในกรณีฉุกเฉิน จัดเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อม และเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองทุกครั้ง

๓. ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้ในการอ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่ามีข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียงในช่วงนั้นทันที

๔. หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์ทุกครั้ง ทำการถอดบทสัมภาษณ์ นำไปลงรหัสบทสัมภาษณ์ จัดทำดัชนีหัวเรื่องย่อในบทสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์หน่วยข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรีทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” ผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยจะเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีหน้าที่โดยตรง ผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลที่สำคัญหรือมีความสำคัญต่อ

ความสำเร็จในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์กรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัยในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัย เข้าร่วมสนทนา และแสดงความคิดเห็น ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสามารถสังเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์กรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร กฎหมาย ระเบียบ บทความ และงานวิจัย ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้นัยสำคัญของคำในข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏขึ้นตามประเด็นที่กำหนด และสรุปตามประเด็นของกรอบการวิจัย

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนา แล้วนำมาวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์กรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยเป็นการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ด้วยวิธีการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ลักษณะแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท

๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัยทั้งจากผลการทำวิจัย ผลจากแบบสอบถาม ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อปรับปรุงการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้อง และเชื่อถือได้

โดยผู้วิจัย จะนำข้อมูลจากผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอน มาวิเคราะห์จัดรวบรวมข้อมูลพร้อมอธิบายความหมาย แล้วทำการสร้างข้อสรุป ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย ตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูล เปรียบเทียบและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้างข้อสรุปจากผลการวิจัย สามารถสร้างรูปแบบ เพื่อการการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้สามารถใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมได้ต่อไป

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” สามารถสรุปกระบวนการวิจัยได้ ดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
๑. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย	๑. ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย	๑. เอกสารชั้นต้น ชั้นรอง และหนังสือที่มีผู้ศึกษา ๒. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีพระเจดีย์ในจังหวัดเลย จำนวน ๙ รูป ๓. นักปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้องจำนวน ๙ คน	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีพระเจดีย์และนักปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้อง ๓. สืบหาข้อมูลภาคสนาม	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย ๒. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์
๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย	๑. ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย	๑. แนวคิด ทฤษฎีและตัวอย่างการวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญ ๒. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีพระเจดีย์ในจังหวัดเลย จำนวน ๙ รูป	๑. รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและตัวอย่างการวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีพระเจดีย์และนักปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้อง	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย ๒. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
		๓. ผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้องจำนวน ๙ คน	๓. สํารวจข้อมูลภาคสนามวัดที่มีพระเจดีย์สำคัญโดยใช้แบบสำรวจข้อมูล	
๓. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ๒. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีพระเจดีย์ในจังหวัดเลยจำนวน ๙ รูป ๓. ผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้องจำนวน ๙ คน	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อหาแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวฯ ๓. การประชุมกลุ่มย่อย(Focus Group) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวฯ	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย ๒. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสถิติที่ได้จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ ลักษณะพุทธศิลปกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพระเจดีย์สำคัญ ๙ องค์ ได้แก่

๑. พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
๒. พระธาตุศรีภูมี วัดศรีภูมี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
๓. พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
๔. พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
๕. พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
๖. พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
๗. พระธาตุกุดเรือคำ วัดกุ่มคำ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
๘. พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
๙. พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์ ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

๔.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

การศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดจนการสำรวจและการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๒ ประเด็น ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และลักษณะพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่อความสะดวกและเข้าใจง่ายของผู้อ่านและการนำเสนอข้อมูลการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์และลักษณะพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ดังนี้

๔.๑.๑ พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรักถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเขตแดนกรุงศรีอยุธยาและเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช การสร้างใช้เวลาทั้งหมด ๓ ปี คือเริ่ม

สร้างในปี พ.ศ. ๒๑๐๓ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ โดยมีพระราชวงศ์ ขุนนางผู้ใหญ่และพระมหากษัตริย์จากทั้งสองอาณาจักรมาร่วมเป็นสักขีพยานในการสร้างและร่วมพิธีสมโภชเมื่อพระธาตุสร้างแล้วเสร็จ^๑

พระธาตุศรีสองรักมีรูปแบบศิลปกรรมคือ ฐานบัวลูกแก้วอกไก่วางอยู่บนลวดบัวลูกแก้วคล้ายขาลิงห์ (เรียกกันว่า บัวเข้าพรหม) ในผังย่อมุมหรือเพิ่มมุมไม้สิบสอง มีการเล่นระดับโดยซ้อนลวดบัวกัน ในส่วนบัวคว่ำให้ลาดเอนสูง และใช้บัวคว่ำบัวหงายประกบกันที่ด้านบน ส่วนฐานล่างนี้มีลักษณะคอดแคบซึ่งรองรับองค์บัวเหลี่ยมซึ่งก่อเป็นรูปคล้ายดอกบัวตูมแต่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมป้อมที่ฐานแล้วเพรียวขึ้นด้านบน มีลายกาบรูปสามเหลี่ยมประดับที่มุมตรงใกล้ฐาน องค์บัวเหลี่ยมยังอ้วนป้อมแต่ยอดเพรียวเรียวสูงต่อเนื่องขึ้นไปถึงบัลลังก์ที่เป็นฐานบัวผังสี่เหลี่ยมแล้วจึงเป็นปลียอดที่ค่อยๆ ลบเหลี่ยมจนเป็นกรวยในผังกลม^๒

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏจะพบว่าพระธาตุศรีสองรักมีรูปแบบศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาด้วย กล่าวคือ มีลูกแก้วขนาดใหญ่ (คล้ายขาลิงห์) มารองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายซึ่งมีลักษณะสัมพันธ์กับฐานขาลิงห์ในศิลปะอยุธยา องค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ขนาดใหญ่และเตี้ย คล้ายกับเจดีย์ทรงระฆังสมัยอยุธยาที่มีองค์ระฆังกลมขนาดใหญ่และตั้งอยู่บนฐานเตี้ยๆ ตั้งแต่ส่วนฐานเชิงขึ้นไปจนถึงปากระฆังทำเป็นเพิ่มมุมไม้สิบสอง แสดงถึงอิทธิพลจากเจดีย์เพิ่มมุมในสมัยอยุธยา ซึ่งเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมพบที่เกิดขึ้นในศิลปะล้านช้างราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งมีความสัมพันธ์กับกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าช่างล้านช้างคงได้รับแนวความคิดในการสร้างเจดีย์เพิ่มมุมมาจากศิลปะอยุธยา แต่นำไปปรับส่วนขององค์ระฆังให้เป็นสี่เหลี่ยม ไม่หยักที่มุม^๓

ภาพที่ ๔.๑ พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก

^๑ วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), ๑๐๐ เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๖, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย “๑๐๐ เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)), หน้า ๑๔-๒๙.

^๒ ประภัสสร ชูวิเชียร, ศิลปะลาว, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗), หน้า ๗๓.

^๓ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฐานบัว ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, (กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓-๖๖.

ลักษณะฐานที่มีส่วนบัวคว่ำขนาดใหญ่ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะสันนิษฐานว่ามาจากฐานสิงห์ของศิลปะอยุธยา เนื่องจากฐานสิงห์เป็นชุดฐานที่นิยมใช้รองรับเจดีย์เพิ่มเติมของอยุธยา ซึ่งเชื่อว่าเป็นเจดีย์ที่ส่งอิทธิพลด้านรูปแบบให้แก่เจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมของล้านช้าง ฉะนั้นฐานสิงห์จึงเป็นชุดฐานที่ได้รับมาพร้อมกับรูปทรงสี่เหลี่ยมของเจดีย์นั่นเอง^๔

๔.๑.๒ พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ

พระเจดีย์วัดศรีภูมิมีชื่อเรียกจากชาวบ้านว่า “ธาตุหลวงพ่อขัน” เนื่องจากหลวงพ่อขันเจ้าอาวาสวัดศรีภูมิในอดีตเป็นผู้ดำริให้สร้างขึ้น โดยมีการว่าจ้างช่างนวลจากเมืองน่านมาเป็นผู้ก่อสร้าง พระเจดีย์นี้มีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายองค์พระธาตุพนม ฐานองค์ธาตุกว้างประมาณ ๔ เมตร ช่วงอายุการสร้างไม่ปรากฏชัดเจน แต่จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนสามารถสันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ โดยได้มีการรวบรวมพระพุทธรูปและโบราณวัตถุตามวัดร้างต่างๆ ในเขตบ้านนาหอและบริเวณใกล้เคียงมาบรรจุไว้ใต้ฐานพระเจดีย์^๕

ภาพที่ ๔.๒ พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ

^๔ อ่างแล้ว, ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป สูปแต่้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, หน้า ๗-๖๙.

^๕ สัมภาษณ์ บุญเพ็ง เสนานุช, ผู้ใหญ่บ้านนาหอ, เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ แบ่งเป็นสองส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนเรือนธาตุซึ่งมีลักษณะเป็นห้องทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประตูทั้งสี่ทิศ นอกจากนี้ ยังประดับด้วยซุ้มและเสา ที่น่าสนใจคือเสาติดผนังที่ทำด้วยอิฐอยู่ที่มุมทั้งสี่ มีการสลักเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา ส่วนบริเวณเหนือห้องเรือนธาตุขึ้นไปยังมีเรือนธาตุจำลองซ้อนขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง และส่วนองค์ระฆังและยอด เป็นยอดบัวเหลี่ยมนี้ถือเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์และแพร่หลายของเจดีย์ในศิลปะล้านช้าง กล่าวคือเป็นทรงคล้ายดอกบัวตูม แต่เป็นสี่เหลี่ยม ยึดสูงขึ้น ด้านบนสุดต่อด้วยยอดแหลม

๔.๑.๓ พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน

พระธาตุดินแทนตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุดินแทน บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวนาแห้ว และถือว่ามีสภาพแปลกกว่าที่อื่น เพราะสร้างจากดินจนกลายเป็นเนินสูงและมีฉัตรอยู่บนยอดพระธาตุดินแทน เป็นพระธาตุที่มีลักษณะแตกต่างกับพระธาตุองค์อื่นโดยสิ้นเชิงเพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่เคยกัน แต่สร้างขึ้นจากดินที่มีผู้ศรัทธานำมากองทับถมกันเป็นเวลานานกว่า ๔๐๐ ปี จนเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่ และเป็นที่พักการบูชาของชาวอำเภอนาแห้วมาจนถึงทุกวันนี้

ประวัติความเป็นมาของพระธาตุดินแทนเริ่มต้นจากพระรุดงค์ได้เดินทางมายังที่แห่งนี้และได้สอนชาวบ้านว่าถ้าไม่อยากจะให้เกิดเภทภัยใดๆ จะต้องถือปฏิบัติตนตาม ๓ ข้อนี้ คือ ๑) ห้ามผิดศีล ๒) ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ๓) ห้ามเล่นไสยศาสตร์ หลังจากนั้นจึงร่วมกับชาวบ้านสร้างพระธาตุด้วยดิน จึงเรียกชื่อว่า “พระธาตุดินแทน”

ภาพที่ ๔.๓ พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน

๔.๑.๔ พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม

พระธาตุสัจจะตั้งอยู่บริเวณวัดลาดปู่ทรงธรรม บ้านท่าลี่ ตำบลท่าลี่ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์อีกองค์หนึ่งที่ควรค่าแก่การมาสักการะ

ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระอรหันต์ธาตุและปถวิธาตุพนม (ดินจากพระธาตุพนม) สร้างขึ้นเพื่อต่อชะตาพระธาตุพนมที่พังทลายลง นับเป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย และชาวลาวเมืองแก่นท้าว

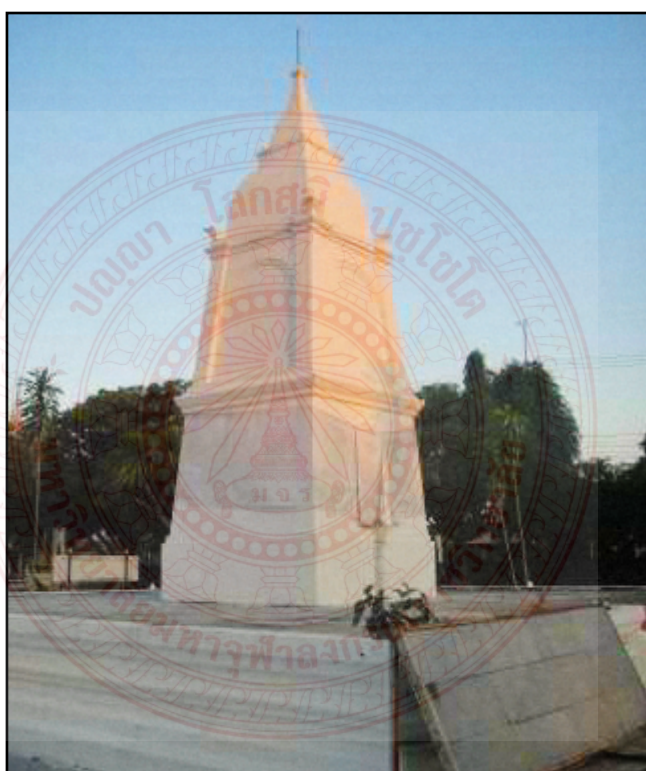
ภาพที่ ๔.๔ พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม

พระธาตุสัจจะสร้างขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๙ และสร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๒ พระธาตุสัจจะมีความสูง ๓๓ เมตร โดยสร้างให้มีลักษณะคล้ายๆ กับพระธาตุพนม แต่ส่วนฐานทำเป็นทรงแปดเหลี่ยม กว้าง ๑๗ เมตร บนยอดพระธาตุสัจจะประดับด้วยฉัตร ๗ ชั้นด้วยกัน และถัดลงมาอีกเล็กน้อยมีส่วนที่เป็นปูนได้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ใช้จำนวนเงินในการสร้างองค์พระธาตุจนเสร็จสมบูรณ์ ประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท และหลังจากสร้างองค์พระธาตุเสร็จไม่ในระยะหนึ่ง ต่อมาวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๒ ก็ได้สร้างกลีบบัวบานรอบองค์พระธาตุ ต่อด้วยก่อกำแพงแก้ว ๔ ด้าน พร้อมด้วยซุ้มประตูทั้งสี่ด้านตามมุมกำแพง เสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๓ เมื่อสร้างเสร็จแล้วคณะกรรมการได้จัดงานสมโภชขึ้น ๕ วัน ๕ คืน จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๗-๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๔^๖

^๖ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยคุณ, เจ้าอาวาสวัดลาดปู่ทรงธรรม, เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๔.๑.๕ พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล

พระธาตุมะนาวเดี่ยวเป็นพระเจดีย์โบราณที่อยู่ภายในวัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พระธาตุมะนาวเดี่ยวไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดศิริมงคลรูปแรกที่มีชื่อ หลวงพ่อมะนาวเขียว ต่อมาน่าจะมีการเรียกชื่อเพี้ยนมาเป็น “มะนาวเดี่ยว” พระธาตุนี้เคยพังทลายลงมาแล้วครั้งหนึ่ง ทำให้พบว่าภายในมีพระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก พระพุทธรูป และโบราณวัตถุอื่นๆ ทั้งอยู่ในสภาพดีและชำรุดบรรจุอยู่ในจำนวนมาก เมื่อปฏิสังขรณ์พระธาตุใหม่จึงนำกลับบรรจุไว้เช่นเดิม เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายที่มีผู้ถ่ายภาพไว้ สันนิษฐานว่าโบราณวัตถุส่วนใหญ่ น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

ภาพที่ ๔.๕ พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล

พระธาตุมะนาวเดี่ยวเป็นพระธาตุทรงสี่เหลี่ยมทรงสูงซ้อนกัน ๒ ชั้น องค์ระฆังทรงสี่เหลี่ยมมีขนาดเล็ก ส่วนปลียอดมีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมรับกับส่วนองค์ระฆัง เมื่อพิจารณาลักษณะศิลปกรรมจากภาพถ่ายเก่าก่อนที่องค์พระธาตุจะพังนั้นสันนิษฐานว่าเป็นพระเจดีย์ศิลปะฝีมือช่างพื้นบ้าน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๔.๑.๖ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์

พระธาตุอุโมงค์ ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุอุโมงค์ บ้านยาง ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ประวัติความเป็นมาของพระธาตุอุโมงค์ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพียงแต่มีเรื่องเล่ามขปาฐะในท้องถิ่นว่าสร้างขึ้นโดย “คนยาง” ซึ่งได้เดินทางด้วยขบวนช้าง ม้าและเกวียนขนของมีค่า เช่น พระพุทธรูปทองคำ แก้วมณี เงินและของมีค่าต่างๆ มาจากทางเหนือเพื่อไปร่วมสร้างองค์พระธาตุ

พนม แต่เมื่อมาถึงบริเวณชุมชนบ้านยางก็ทราบข่าวว่าพระธาตุพนมได้สร้างเสร็จแล้ว จึงได้มีการนำพระพุทธรูปทองคำ แก้วมณี เงินและของมีค่าต่างๆ ฝังลงดินแล้วสร้างพระเจดีย์ครอบทับไว้^๗

ภาพที่ ๔.๖ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ ก่อนบูรณะ

ต่อมาชุมชนบ้านยางถูกทิ้งร้างด้วยเหตุภาวะสงคราม จึงทำให้พระเจดีย์ถูกทิ้งร้างตามด้วย จนส่วนองค์พระเจดีย์หักพังลงมาเหลือเพียงส่วนฐาน พระสงฆ์และชาวบ้านจึงร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นองค์พระเจดีย์สมบูรณ์ โดยทำการสร้างพระเจดีย์ครอบทับ ๒ ครั้งด้วยกัน

ครั้งแรก เป็นการสร้างที่สืบเนื่องจากมีมิฉฉาชีพได้พยายามเข้ามาขุดหาสมบัติหรือของมีค่าที่รอบๆ ซากฐานพระธาตุอุโมงค์ ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าหากปล่อยไว้ในสภาพเดิมอาจทำให้พระธาตุพังทลายลงมาไม่เหลือแม้กระทั่งส่วนฐาน ในปี พ.ศ.๒๕๓๒ ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ครอบส่วนฐานของพระเจดีย์องค์เดิมไว้ เป็นพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมฐานสูง ฐานกว้างด้านละ ๒ เมตร สูง ๗ เมตร โดยใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก หลังจากสร้างเสร็จ พระสุนทรธรรมากร (หลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ) วัดธาตุมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจำนวน ๑๐๙ องค์ มาบรรจุเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๓^๘

^๗ สัมภาษณ์ พระสวัสดิ์ อตตรโกโช, รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุโมงค์, เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๘ อีระวัฒน์ แสนคำ, พระธาตุอุโมงค์และชุมชนโบราณบ้านยาง อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย, (เลย: เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๙.

ครั้งที่สอง เป็นการสร้างที่สืบเนื่องจากเมื่อครั้งพระสุนทรธรรมากร (หลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ) เป็นสามเณรได้เคยจุดธูปมาเยี่ยมญาติที่บ้านวังขามซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านยาง และมาร่ำเรียนวิชากับตาปะขาวครุฑที่บ้านหนองบงซึ่งอยู่บนเขาทางทิศตะวันตกของบ้านยาง ทำให้มีโอกาสได้มาพบกับซากพระธาตุอุโมงค์ ต่อมาได้มีชาวบ้านกกก้านเหลืองที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านยางไปบวชอยู่กับท่าน (พระปลัดสมัย รุกขิตธมโม ต่อมาคือพระครูสุนทรชยาภิวัณน์ เจ้าอาวาสวัดธาตุมหาชัยรูปปัจจุบัน) ท่านจึงให้การอุปถัมภ์ในการสร้างพระธาตุอุโมงค์ให้มั่นคงสมบูรณ์ โดยมอบหมายให้พระปลัดสมัย รุกขิตธมโม เป็นผู้นำในการก่อสร้าง^๙

รูปทรงลักษณะพุทธศิลปกรรมของพระธาตุอุโมงค์องค์ปัจจุบันส่วนฐานล่างกว้างด้านละประมาณ ๒ เมตร องค์เจดีย์ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ฐาน รองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีท้องไม้ยึดสูง ส่วนฐานด้านทิศตะวันออก ทิศด้านตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ ทำเป็นประตูหลอกประดับด้วยลายเทพพนม ด้านบนเป็นหน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้นราหูอมจันทร์คล้ายกันทุกด้าน ถัดจากส่วนนี้ขึ้นไปจนถึงส่วนรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดฐานบัว ๕ ฐานอยู่ในผังแปดเหลี่ยม ท้องไม้ของฐานบัวชั้นที่ ๑-๓ แต่ละด้านจะมีการทำเป็นช่องเล็กๆ ด้านละ ๒ ช่อง ส่วนท้องไม้ชั้นที่ ๔-๕ จะมีด้านละ ๑ ช่อง และตั้งแต่ส่วนนี้ขึ้นไป ได้แก่ องค์ระฆัง บัลลังก์และปล้องไฉน จะอยู่ในผังแปดเหลี่ยมนี้ทั้งหมด และมีฉัตรประดับอยู่บนยอดพระเจดีย์^{๑๐}

ภาพที่ ๔.๗ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์

^๙ สัมภาษณ์ พระสวัสดิ์ อุตตรกโช, รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุโมงค์, เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} อ่างแก้ว, ธีระวัฒน์ แสนคำ, พระธาตุอุโมงค์และชุมชนโบราณบ้านยาง อำเภอท่ายี่ จังหวัดเลย, หน้า ๑๖.

๔.๑.๗ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ

พระธาตุกุดเรือคำตั้งอยู่กลางวงเวียนระหว่างวัดกู่คำกับหอเจ้าฟ้าร่มขาว บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย อยู่ทางทิศใต้ของชุมชนบ้านทรายขาวติดกับริมฝั่งแม่น้ำเลย เดิมเป็นเจดีย์ก่ออิฐฉาบปูนเรียบๆ ไม่มีลวดลายวิจิตรประดับ และไม่ปรากฏประวัติการสร้างแน่ชัด แต่ก็เป็นปูชนียสถานที่ชาวบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง เคารพนับถือกันมาแต่โบราณ

มีตำนานท้องถิ่นเล่าว่า มีเรือทองคำปราศจากฝีพายลำหนึ่ง นำพระอัฐิของเจ้ามหาชีวิตเมืองหลวงพระบางล่องมาจนถึงเมืองทรายขาว แล้วก็เกิดอุบัติเหตุวิ่งเข้าชนฝั่งอย่างแรงจนเรือไปทะลุที่วัดใหม่ซึ่งกำลังสร้างอยู่ เจ้าฟ้าร่มขาวเจ้าเมืองทรายขาวเกรงว่าส่วนของเรือที่หักซึ่งเป็นทองนั้นจะสูญหายจึงได้สร้างสถูปครอบไว้ ส่วนอัฐิของเจ้ามหาชีวิตนั้นได้นำไปเก็บรวมไว้กับอัฐิของพระบิดาที่หอโองการ จึงเรียกชื่อว่า “พระธาตุกุดเรือคำ” ส่วนวัดใหม่ที่กำลังสร้างนั้นตั้งชื่อว่า “วัดกู่คำ”^{๑๑}

พระธาตุกุดเรือคำเป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่

ภาพที่ ๔.๘ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ

๔.๑.๘ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ

พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ภายในวัดมหาธาตุ ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประวัติความเป็นมาของพระมหาธาตุเจดีย์ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นที่หลังวิหารวัดมหาธาตุในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เช่นเดียวกับพระเจดีย์วัดศรีคุณเมือง

^{๑๑} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, (กรุงเทพฯ: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๖๒.

ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ เป็นพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐ ขนาดย่อม ทรงบัวเหลี่ยมและมีการย่อมุมหรือเพิ่มมุมในส่วนองค์ระฆัง มีบัวปากกระฆังอย่างบัวกลุ่มใน ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้นรองรับองค์ระฆัง เหนือองค์ระฆังทำเป็นบัวหงายแทนบัลลังก์รองรับปลี ยอด ไม่มีปล้องไฉน สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลทั้งศิลปะรัตนโกสินทร์และ ศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๔.๙ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ

๔.๑.๙ พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์

พระธาตุแก้วเสด็จเป็นพระเจดีย์ประธานที่ตั้งอยู่ภายในวัดศรีทัศน์ บ้านปากภู ตำบลเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดเลย โดยตั้งอยู่ด้านหลังของโบสถ์วัดศรีทัศน์ เป็นพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐขนาด ย่อม ศิลปะพื้นถิ่นอีสาน การลงพื้นที่ภาคสนามในบริเวณรอบองค์พระธาตุแก้วเสด็จภายในวัดศรีทัศน์ พบว่า ที่ฐานเชิงชั้นที่สองด้านตะวันออกของพระเจดีย์มีข้อความที่เขียนขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ในคราวบูรณะพระเจดีย์ครั้งใหญ่ มีข้อความระบุว่า “สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๑” ซึ่งเป็นช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ ๒๔ แต่อย่างไรก็ดี ก็ไม่มีข้อมูลแน่ชัดว่าข้อความที่บันทึกไว้ดังกล่าวมีที่มาจาก แหล่งข้อมูลใด

พระธาตุแก้วเสด็จน่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากรูปทรงของพระเจดีย์จะพบว่าส่วนองค์ระฆังจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าส่วนฐาน และมีความสูงชะลูด

ไม่สมดุลกับส่วนฐาน ต่างจากพระเจดีย์ศิลปะล้านช้างทรงบัวเหลี่ยมองค์อื่นๆ ที่ปรากฏตามชุมชนโบราณในกลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับการบูรณะส่วนฐานที่ชำรุดในชั้นหลังด้วย ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าส่วนองค์ระฆังของพระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์ น่าจะได้รับการบูรณะโดยการโอบปูนทับเสริมส่วนองค์ระฆังให้มีขนาดใหญ่ รวมทั้งเสริมส่วนยอดให้สูงขึ้น ต่อมาจึงมีการเพิ่มลายปูนปั้นประดับที่ส่วนฐานและองค์ระฆัง

พระธาตุแก้วเสด็จเป็นพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมซึ่งเป็นพระเจดีย์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะลาว-ล้านช้าง มีรูปทรงคล้ายดอกบัวตูมยอดแหลมสูง อยู่ในผังสี่เหลี่ยม ฐานรองรับมักจะเป็นฐานบัวที่เน้นบัวคว่ำเอนลาดขนาดใหญ่จำนวน ๑-๒ ฐาน องค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยมรับกับส่วนฐาน คั่นด้วยบัลลังก์ต่อเนื่องถึงส่วนยอดที่นิยมทำเป็นทรงกรวยสูง ส่วนฐานของพระธาตุแก้วเสด็จอยู่ในผังสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ ๒ x ๒ เมตร ด้านล่างเป็นฐานเจียง ๒ ฐาน ต่อด้วยส่วนฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย คั่นด้วยลูกแก้วอีก ๒ ฐาน ตามสันเหลี่ยมด้านข้างและกึ่งกลางท้องไม่มีปูนปั้นลายประจายามประดับชั้นละดอกซึ่งทำขึ้นในคราวบูรณะพระเจดีย์ครั้งใหญ่ พ.ศ.๒๕๔๕

ภาพที่ ๔.๑๐ พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์

เมื่อพิจารณาจากส่วนฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน พบว่าส่วนฐานน่าจะได้รับการบูรณะให้เป็นฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน ๒ ฐานในภายหลัง เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของฐานทรงบัวเหลี่ยมที่พบในเขตลุ่มแม่น้ำโขงพบว่า พระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมจะมีอยู่ ๒ กลุ่ม คือกลุ่มฐานต่ำและกลุ่ม

ฐานสูง^{๑๒} แต่ฐานพระธาตุแก้วเสด็จมีลักษณะต่างไปจากฐานพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมทั้งสองกลุ่ม ซึ่งน่าจะเกิดจากการบูรณะในภายหลังจนทำให้ส่วนฐานผิดแผกไปจากรูปแบบเดิม

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์ของพระธาตุแก้วเสด็จพบว่า พระธาตุแก้วเสด็จเป็นพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม ศิลปะล้านช้าง ซึ่งคลี่คลายมาจากรูปแบบพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมฐานต่ำที่ยกฐานสูงขึ้น แต่ยังคงรูปแบบองค์ระฆังแบบเดิมไว้ แล้วนำรูปแบบพระเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมฐานต่ำฐานสูงที่เป็นฐานบัวมารองรับองค์ระฆังแทน เพียงแต่ส่วนฐานของพระธาตุแก้วเสด็จชำรุดแล้วได้รับการบูรณะในภายหลังจนผิดรูปแบบเดิมไป คณะผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าพระธาตุแก้วเสด็จน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งสอดคล้องกับข้อความที่ฐานเขียนที่ระบุว่าพระเจดีย์นี้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑^{๑๓}

จากข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และด้านพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยก็จะพบว่า พระเจดีย์ทั้ง ๙ องค์ ล้วนแต่เป็นเจดีย์ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ทำให้ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไป พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยส่วนใหญ่จะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่อง พระเจดีย์ที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเลยและเป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปคือ พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นพระเจดีย์ที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้ร่วมการสร้างขึ้นเพื่อเป็นประจักษ์พยานในสัมพันธไมตรีระหว่างสองอาณาจักรในปี พ.ศ.๒๑๐๓ แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๑๐๖ ส่วนฐานมีลักษณะเป็นพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบศิลปะอยุธยาและส่วนองค์ระฆังเป็นทรงบัวสี่เหลี่ยมแบบศิลปะล้านช้าง ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์จึงทำให้พระธาตุศรีสองรักเป็นที่รู้จักมากกว่าพระเจดีย์อื่นๆ ในจังหวัดเลย และถูกนำมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดเลย

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยนอกจากพระธาตุศรีสองรักและพระธาตุสัจจะ พบว่า พระเจดีย์องค์อื่นมีประวัติความเป็นมาที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ระบุถึงประวัติการสร้างอย่างแน่ชัด จึงศึกษาจากงานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในอดีตก่อนที่จะทำการบูรณะหรือลักษณะจากงานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นหลัก ซึ่งสามารถแยกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ พระเจดีย์ที่มีเรือนธาตุได้รับอิทธิพลศิลปะล้านช้าง ประกอบด้วย พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ (ก่อนบูรณะ) พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ (ก่อนบูรณะ) และพระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์ และพระเจดีย์ที่มีเรือนธาตุได้รับอิทธิพลศิลปะสยาม ประกอบด้วย พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ (หลังบูรณะ) และพระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ (หลังบูรณะ) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระเจดีย์ที่ได้รับการบูรณะหรือสร้างขึ้นในช่วงหลังจากพื้นที่จังหวัดเลยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม

^{๑๒} วิโรฒ ศรีสุโร, ธาตุอีสาน, (ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๘-๙.

^{๑๓} ธีระวัฒน์ แสนคำ, วัดศรีทัศน์ บ้านปากภู: ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในอารามแห่งลุ่มน้ำเลย, (เลย: เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๓๔.

ส่วนพระธาตุดินแทน อำเภอนาแห้ว ถือเป็นพระเจดีย์ที่มีความเป็นมาและศิลปกรรมที่น่าสนใจและแตกต่างจากพระเจดีย์องค์อื่น กล่าวคือเป็นพระธาตุที่เกิดขึ้นจากการที่พุทธศาสนิกชนนำดินมาถวายเป็นพุทธบูชาประจำทุกปีและค่อยๆ พูนสูงขึ้นเป็นรูปพระเจดีย์ และเกิดเป็นประเพณีสำคัญในท้องถิ่นขึ้นมาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ความน่าสนใจนี้ยังทำให้เห็นความพยายามในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบของราชสำนักหรือความนิยมทั่วไป หากแต่ยึดโยงอยู่กับความศรัทธาเป็นหลัก

ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยดังกล่าวนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระเจดีย์ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดเลยได้อีกด้วย

๔.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรก ว่าด้วยเรื่องความเชื่อของชุมชนที่มีต่อพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เช่น การอธิบายความเป็นมาของพระเจดีย์ผ่านตำนาน และเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น และส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระเจดีย์สำคัญได้เป็นส่วนหนึ่งในบริบทของสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่ทำให้เห็นลักษณะเด่นและความสำคัญทางสังคมวัฒนธรรมของพระเจดีย์สำคัญที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในจังหวัดเลยได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๑ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรักถือเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัดเลย ทุกปีจะมีงานประเพณีบูชาพระธาตุศรีสองรัก เพื่อสมโภชและบูชาองค์พระธาตุศรีสองรักซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี โดยที่วันแรกนั้นจะมีพิธีกรรมทางศาสนา วันที่สองจะมีพิธีล้างพระธาตุ วันถัดมานั้นก็จะมาเตรียมสถานที่สำหรับการบูชาพระธาตุศรีสองรัก และวันสุดท้ายก็จะเป็นวันไหว้พระธาตุ โดยที่จะมีการจัดเตรียมงานและมีรายละเอียดของงานดังต่อไปนี้

วันแรกของงานนั้นชาวบ้านก็จะร่วมกันนิมนต์พระสงฆ์ ๙ รูป จากวัดต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันทำบุญตักบาตรและถวายภัตตาที่บริเวณลานวัด ด้านบันไดทางขึ้นไปยังองค์พระธาตุ โดยมีเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม พ่อแสน และนางแตงทั้งหมด รวมทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวที่สนใจก็สามารถร่วมประกอบพิธีได้ ตอนสายๆ ของวันแรกชาวบ้านนั้นก็ช่วยกันจัดเตรียมบายศรีและเครื่องสักการะต่างๆ

วันที่สองคือวันล้างองค์พระธาตุศรีสองรัก และพิธีก็จะเริ่มตอนสายๆชาวบ้านก็จะพากันนำเครื่องบูชาที่ประกอบไปด้วยดอกไม้ เทียน และแผ่นขี้ผึ้งมาในพิธี โดยพิธีจะเริ่มที่นางแตงทั้ง ๔ คน นำดอกไม้ธูปเทียน และแผ่นขี้ผึ้งที่ผู้ร่วมในพิธีนำมาจัดใส่ขันบูชา หลังจากนั้นก็จะเป็นที่ของเจ้าพ่อกวน เจ้าพ่อกวนนำพ่อแสนทุกคนและผู้ร่วมในพิธีที่เป็นชายเข้าไปนั่งล้อมองค์พระธาตุ บริเวณกำแพงแก้ว ส่วนเจ้าแม่นางเทียมนั้นก็พานางแตง และผู้ร่วมงานที่เป็นผู้หญิงนั้นนั่งอยู่บริเวณพนักด้านนอกกำแพงแก้ว แล้วพ่อแสนก็จะจุดเทียนที่ขันบูชาทุกชั้น ก่อนจะนำไปมอบให้กับเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม และพ่อแสนถือคนละชั้น พร้อมเข้าร่วมกับผู้ทำพิธีทุกคน

จากนั้น ทุกคนก็จะกล่าวคำสักการบูชาขององค์พระธาตุพร้อมกัน ก่อนที่เจ้าพ่อกวนและพ่อแสนจะปีนขึ้นไปบนองค์พระธาตุแล้วช่วยกันสาดน้ำรอบทั้งสี่ด้านเมื่อสาดน้ำครบสาม รอบก็จะพากันลงมาจากองค์พระธาตุ และผู้ที่เข้าร่วมพิธีที่เป็นชายก็จะช่วยกันนำถังน้ำไปตักน้ำที่ลำน้ำหมันซึ่งอยู่ติดกับพระธาตุศรีสองรัก เพื่อนำมาล้างองค์พระธาตุ ส่วนผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้หญิงก็จะช่วยกันตักน้ำมาล้างกำแพงแก้วหรือว่าจะฝากถังน้ำที่ตนตกให้ผู้ชายเข้าไปล้างพระธาตุแทน เมื่อทำพิธีล้างพระธาตุเสร็จแล้วเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม พ่อแสน นางแตงก็จะนำผู้เข้าร่วมพิธีไหว้องค์พระธาตุอีกครั้งที่เป็นอันว่าสิ้นสุดพิธีล้างองค์พระธาตุศรีสองรัก

ภาพที่ ๔.๑๑ พิธีล้างองค์พระธาตุศรีสองรัก

วันที่สาม จะมีการประกอบพิธีอุปสมบทเพื่อที่จะร่วมฉลองพระธาตุ วันนี้ญาติพี่น้องของผู้ที่จะเข้าอุปสมบทก็จะพากันจัดเตรียมเครื่องบวชที่ศาลาการเปรียญของวัดโพนชัยซึ่งเป็นวัดประจำอำเภอด่านซ้าย และส่วนของพระธาตุศรีสองรัก ก็จะมีบรรดาพ่อแสนก็จะนำผ้าขึ้นไปโอบเวียนธาตุ

และฐานชั้นที่สองเอาไว้ แล้วก็นำธงพระธาตุไปปักไว้ที่มุมกำแพงแก้วทั้งสี่มุม และจะเป็นพิธีบูชาองค์พระธาตุ มีการประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองและพิธีบายศรีสู่ขวัญพระธาตุศรีสองรักโดยทั้งนี้ก็มีเจ้าพ่อกวนเป็นผู้นำในการประกอบพิธี และมีพ่อแสนเป็นผู้นำในการกล่าวคำสู่ขวัญพระธาตุ

ภาพที่ ๔.๑๒ เจ้าพ่อกวน คณะพ่อแสน และต้นผึ้งที่ใช้บูชาพระธาตุศรีสองรัก

ชาวด่านซ้ายและพุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมมาราบไหว้ เพื่อขอให้อำนาจและบารมีแห่งองค์พระธาตุศรีสองรัก ดลบันดาลให้ชาวบ้านที่มาเข้าร่วมพิธีและผู้ที่มีความเคารพนับถือทุกคนจงรอดพ้นจากภัยพิบัติและขอให้อยู่เย็นเป็นสุข และส่วนพิธีการบูชาองค์พระธาตุศรีสองรักก็คือการอุปสมบทภิกษุ โดยประกอบพิธีบวชหมู่การบวชนี้ชาวด่านซ้ายเชื่อว่าเป็นการเคารพนับถือและศรัทธาต่อดวงวิญญาณผีเจ้านายที่สิงสถิตอยู่ในองค์พระธาตุศรีสองรักหากลูกหลานครอบครัวใดได้บวช ครอบครัวนั้นก็อยู่เย็นเป็นสุข และทำมาหากินโดยไม่ขัดสน เมื่อเสร็จพิธีแล้วภิกษุใหม่ต้องแยกย้ายไปอยู่ตามวัดต่างๆเนื่องจากพระธาตุศรีสองรักเป็นศาสนสถานที่ไม่ประจำพรรษา^{๑๔}

๔.๒.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุศรีภูมิ

ลักษณะวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ โดยภาพรวมจะพบว่ามีลักษณะวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระธาตุไม่โดดเด่นนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นพิธีกรรมการปฏิบัติเฉพาะบุคคลซึ่งแต่ละคนก็ต่างมีสิ่งในการบนบานและการแก้บนที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่ความตั้งใจหรือการอธิษฐานของบุคคลนั้น การกระทำพิธีกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์และความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตเป็นหลักเช่นเดียวกับการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, เจ้าอาวาสวัดโพชนัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีสองรัก, เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔.๒.๓ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุดินแทน

พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน ถือเป็นพระธาตุที่มีความแปลกองค์หนึ่งในประเทศไทย ชาวบ้านแสงภายังคงยึดถือแนวปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่ครั้งสร้างพระธาตุ แม้เวลาจะล่วงเลยมาแต่ศรัทธาของชาวบ้านมิได้เสื่อมคลาย อันดูจากการห้ามใส่รองเท้าขึ้นไปบน กองดินองค์พระธาตุ ขณะเดียวกันชาวบ้านที่มีทุกขร้อนก็จะทำบุญด้วยการตักดินใส่ถังแล้วนำไปเทบนองค์พระธาตุแล้วกราบไหว้อธิษฐานจิตขอให้สมดังตั้งใจหวัง

ภาพที่ ๔.๑๓ การขนดินขึ้นไปเทบนพระธาตุดินแทน

ทุกครั้งที่เข้าไปในบริเวณองค์พระธาตุ มีข้อห้ามมิให้ใส่รองเท้าขึ้นไปเหยียบย่ำ ซึ่งชาวบ้านยังคงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ในวันพระขึ้นแรม ๗ ค่ำ และ ๘ ค่ำ, ขึ้นแรม ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ คนนาแห้วโดยเฉพาะที่บ้านแสงภา บ้านป่าก่อ และบ้านห้วยนา จะหยุดทำงานและอยู่บ้านเพื่อทำบุญถือศีลโดยเคร่งครัด ตามคำสาบานต่อหน้าองค์พระธาตุ

ขั้นตอนในการทำบุญ ได้แก่ นำต้นผึ้ง ร่ม คารวะ ขึ้น ๕ (เทียน ๕ คู่ กีบดอกไม้ ๕ คู่) ขึ้น ๘ (เทียน ๘ คู่ กีบดอกไม้ ๘ คู่) บนเพื่อให้องค์พระธาตุดินแทนคุ้มครองรักษาครอบครัว ลูกหลานที่อยู่ทางไกลให้ปลอดภัยทุกอย่าง ภัยอันตรายอย่ามาใกล้ ทำงานใดๆ ขอให้ได้ตั้งใจปรารถนา

ภาพที่ ๔.๑๔ การถวายต้นผึ้งในงานนมัสการพระธาตุดินแทน

๔.๒.๔ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุสัจจะ

หลังจากที่มีการสร้างพระธาตุสัจจะเสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓ แล้ว ทางคณะสงฆ์และคณะกรรมการวัดลาดปู่ทรงธรรมจึงได้จัดงานสมโภชขึ้น ๕ วัน ๕ คืน จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๗-๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๔ และทางวัดก็ได้กำหนดเอาวันเพ็ญเดือน ๓ หรือ วันมาฆบูชา ของทุกๆ ปี จัดงานบุญประเพณีเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธศาสนิกชนทั้ง ชาวไทยและชาวลาวหลายได้กราบไหว้นมัสการองค์พระธาตุสัจจะเพื่อเสริมสิริมงคลให้แก่ตนเอง

ในงานนมัสการพระธาตุสัจจะจะมีพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นการแห่ผ้าผืนยาวไปบูชาพระธาตุสัจจะด้วยการโอบรอบองค์พระธาตุ ถือเป็นงานบูชาที่ใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ พุทธศาสนิกชนจากทุกสารทิศจึงมุ่งหมายมาสักการะเมื่อถึงงานบุญเฉลิมฉลองของทุกๆ ปี ซึ่งเริ่มต้นจากการนำผ้าพระภุผ้าที่เอาไว้เขียนเรื่องราวพุทธประวัติ นำมาให้ชาวพุทธที่จะร่วมแห่ผ้าขึ้นธาตุ เขียนรายชื่อผู้ที่จะอุทิศส่วนกุศลไปให้ หลังจากเขียนกันเสร็จสิ้นแล้ว ก็เริ่มจัดขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุกัน โดยทุกคนจะต้องชูผ้าพระภุไว้เหนือศีรษะ หลังจากที่ทุกคนกล่าวคำถวายผ้าพระภุซึ่งกล่าวตามหัวหน้าคณะเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มทำการเดินแห่ผ้าห่มธาตุกันได้เลย โดยเดินวนรอบพระธาตุจำนวน ๓ รอบด้วยกันแล้วนำผ้าเข้าสู่วิหารเพื่อนำผ้าพระภุขึ้นไปโอบพระธาตุก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

ภาพที่ ๔.๑๕ การแห่ผ้าห่มพระธาตุในงานนมัสการพระธาตุสัจจะ

นอกจากนี้ ในงานนมัสการพระธาตุสัจจะยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่น่าสนใจ อาทิ พิธีบวงสรวงพระธาตุสัจจะ ทอดผ้าป่าสามัคคี พิธีเสริมดวง ต่อชะตา ถิ่นห้องใหญ่-ระฆังใหญ่ ปล่อยคอมลอย และการแสดงการละเล่นพื้นบ้านอีกด้วย

๔.๒.๕ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุมะนาวเดี่ยว

ในชุมชนบ้านอาฮีมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของพระธาตุมะนาวเดี่ยวว่าสร้างพร้อมพระธาตุศรีสองรัก โดยบรรจุสิ่งของมีค่าประมาณไม่ได้และพระบางจำรอง รวมทั้งศพพระนางพรหมจารี มเหสีของพระยาสุนทรจักร เจ้าเมืองตุมตามตำนานท้องถิ่น

ตำนานการสร้างได้กล่าวว่า พระยาสุนทรจักรกับพระนางพรหมจารี พร้อมชาวเมืองตุมได้เดินทางเพื่อนำของวิเศษและของมีค่าไปร่วมบรรจุไว้ที่พระธาตุศรีสองรัก แต่เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณนี้ พระนางพรหมจารีได้ล้มป่วยและสิ้นพระชนม์ พระยาสุนทรจักรจึงฝังศพของพระนางไว้ตรงนี้ และเดินทางต่อไปเพื่อร่วมสร้างพระธาตุศรีสองรัก แต่พอไปถึงทราบข่าวว่าพระธาตุศรีสองรักสร้างเสร็จแล้ว จึงได้นำของวิเศษของมีค่าและพระบางจำลองกลับมา แล้วได้สร้างเจดีย์ขึ้นบนหลุมศพพระนางพรหมจารี แล้วบรรจุสิ่งของวิเศษ และข้าวของมีค่า รวมทั้งพระบางจำลองไว้ หลังจากนั้นพระยาสุนทรจึงได้แต่งงานกับนางคำผิว แต่ไม่มีบุตรสืบราชสมบัติ เมืองตุมจึงล่มสลาย ชาวบ้านอาฮีจะมีพิธีถวายต้นดอกไม้บูชาพระธาตุมะนาวเดี่ยวในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี^{๑๕}

ภาพที่ ๔.๑๖ พิธีแห่ต้นดอกไม้บูชาพระธาตุมะนาวเดี่ยวในช่วงสงกรานต์

๔.๒.๖ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุอุโมงค์

แม้ว่าในอดีตพระธาตุอุโมงค์จะเหลือเพียงแค่ส่วนฐานและกองอิฐเป็นเนินท่ามกลางป่าไผ่ แต่ชาวบ้านยังให้ความสำคัญนับถือพระธาตุองค์นี้เป็นอย่างมาก ทุกปีชาวบ้านจะมีการทำพิธีบวงสรวงบูชาพระธาตุอุโมงค์ในช่วงหลังเทศกาลสงกรานต์ ประมาณวันที่ ๑๗ หรือ ๑๘ เมษายน โดยเลี้ยงไม้ให้ตรงกับวันอังคาร โดยปกติชาวบ้านจะไม่เข้ามาในเขตพระธาตุอุโมงค์ ด้วยเกรงกลัวต่อภัยอันตรายต่างๆ ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “เป็นที่เข็ด เป็นที่ขวาง” ซึ่งหมายถึงบริเวณพระธาตุอุโมงค์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยำเกรงของชาวบ้าน แม้แต่เดินทางผ่านชาวบ้านก็ต้องยกมือขึ้นไหว้ทุกครั้ง

^{๑๕} สัมภาษณ์, เจ้าอธิการทรัพย์ ธมมรกชิตโต, เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล, เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.

ชาวบ้านเล่าว่า เคยมีพระภิกษุจากต่างถิ่นที่คิดว่าตนเองมีคาถาอาคมมาทำพิธีเพื่อจะขุดเขาของมีค่าที่ฐานพระธาตุอุโมงค์ต่างปีกัน ๔ รูป แต่ทั้งหมดล้วนมรณภาพด้วยอุบัติเหตุต่างๆ หลังจากที่มาทำพิธีไม่นาน และเคยมีพระภิกษุชาวล้านนาพร้อมด้วยลูกศิษย์รวม ๔ รูป/คน มาทำพิธีในลักษณะเดียวกันต่างก็เจอเหตุร้ายต่างๆ นานาทั้งหมดชาวบ้านหลายคนเข้ามาล้อมขุดก็มักจะเจ็บป่วยด้วยอาการท้องบวม มีอุจจาระเป็นสีดำ และมีเลือดออกตามทวารต่างๆ ก่อนที่จะเสียชีวิต^{๑๖}

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ในคราวที่มีการตัดถนน รพช. จากบ้านยางไปยังบ้านวังขาม เจ้าหน้าที่ได้ตัดถนนจากบริเวณชุมชนบ้านยางผ่านมาบริเวณองค์พระธาตุอุโมงค์ซึ่งขณะนั้นมีเพียงแค่ส่วนฐานและซากอิฐ นายช่างได้สั่งให้คนขับรถแทรกเตอร์ดันซากเจดีย์ทิ้ง เพราะอยู่ในแนวถนนที่จะตัดไปบ้านวังขาม ปรากฏว่าขณะเคลื่อนรถไปใกล้กองอิฐเครื่องยนต์ก็ดับ ไม่สามารถติดเครื่องได้ ทำอย่างไรเครื่องยนต์ก็ไม่ติด สุดท้ายต้องทำการขอมาองค์พระธาตุ เครื่องยนต์จึงติด และขยับแนวถนนใหม่ห่างออกไปจากซากเจดีย์พระธาตุอุโมงค์

๔.๒.๗ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุกุดเรือคำ

พระธาตุกุดเรือคำมีตำนานท้องถิ่นเล่าว่า มีเรือทองคำปราศจากฝีพายลำหนึ่ง นำพระอัฐิของเจ้ามหาชีวิตเมืองหลวงพระบางล่องมาจนถึงเมืองทรายขาว แล้วก็เกิดอุบัติเหตุวิ่งเข้าชนฝั่งอย่างแรงจนเรือไปทะลุที่วัดใหม่ซึ่งกำลังสร้างอยู่ เจ้าฟาร์มขาวเจ้าเมืองทรายขาวเกรงว่าส่วนของเรือที่หักซึ่งเป็นทองนั้นจะสูญหายจึงได้สร้างสถูปครอบไว้ ส่วนอัฐิของเจ้ามหาชีวิตนั้นได้นำไปเก็บรวมไว้กับอัฐิของพระบิดาที่หอโองการ จึงเรียกชื่อว่า “พระธาตุกุดเรือคำ” ส่วนวัดใหม่ที่กำลังสร้างนั้นตั้งชื่อว่า “วัดกู่คำ”^{๑๗}

ลักษณะวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระธาตุกุดเรือคำโดยภาพรวมจะพบว่ามีลักษณะวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระธาตุไม่โดดเด่นนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นพิธีกรรมการปฏิบัติเฉพาะบุคคลซึ่งแต่ละคนก็ต่างมีสิ่งในการบนบานและการแก้บนที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่ความตั้งใจหรือการอธิษฐานของบุคคลนั้น การกระทำพิธีกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่มักก็เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์และความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตเป็นหลักเช่นเดียวกับการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป

๔.๒.๘ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระมหาธาตุเจดีย์

สำหรับพระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ มีความเชื่อกันสืบมาว่า พระเจดีย์องค์นี้ถูกสร้างครอบทับรูปพญานาค แต่ก็ยังเป็นเพียงมุขปาฐะเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมบูชาพระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ โดยภาพรวมจะพบว่ามีพิธีกรรมบูชาพระธาตุไม่โดดเด่นนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นพิธีกรรมการปฏิบัติเฉพาะบุคคลซึ่งแต่ละคนก็ต่างมีสิ่งในการบนบานและการแก้บนที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่ความตั้งใจหรือการอธิษฐานของบุคคลนั้น การกระทำพิธีกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่มักก็เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์และความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตเป็นหลักเช่นเดียวกับการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระสวัสดิ์ อุตตรรกโข, รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุโมงค์, เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} อ่างแก้ว, คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๖๒.

๔.๒.๙ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องพระธาตุแก้วเสด็จ

พระธาตุแก้วเสด็จเป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านปากภู ที่ก่อนการทำกิจกรรมใดๆ ในวัดหรือในชุมชนที่เป็นงานใหญ่ก็มักจะมาทำการสักการะบอกกล่าวอยู่เสมอ ชาวบ้านเล่าว่าในอดีตนั้น ช่วงกลางคืนวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ ชาวบ้านมักจะมองเห็นแสงสว่างเป็นวงกลมคล้ายลูกไฟหรือลูกแก้วพุ่งออกจากยอดพระธาตุ บ้างก็ลอยไปทางถ้ำผาปู่ บ้างก็ลอยไปทางถ้ำผาขาม ชาวบ้านเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “แก้วเสด็จ” และนำมาใช้เป็นชื่อเรียกพระเจดีย์ประธานองค์นี้ด้วย^{๑๘}

ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านปากภูจึงให้ความเคารพนับถือพระธาตุแก้วเสด็จเป็นอย่างมาก เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหนต่างถิ่นหรือไปทำงานกรุงเทพฯ ต้องมาทำการบอกกล่าว โดยนำดอกไม้และเทียนจำนวนอย่างละ ๕ คู่ ที่เรียกว่า “ชั้น ๕” หรืออย่างละ ๘ คู่ ที่เรียกว่า “ชั้น ๘” หรือพวงมาลัย มาทำการสักการะก่อนออกเดินทาง ตลอดจนการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดก็จะต้องมีการบอกกล่าว ก่อนทำกิจกรรมทุกครั้ง คุณยายนุช เต็มบุญ เล่าว่าเคยมีพวงมาลัยหนึ่งกลางแปลง มาฉายที่วัดแล้วได้นำเชือกไปผูกกับพระธาตุ ทำให้เครื่องฉายหนึ่งไม่ได้ จึงต้องมีการขอมาธาตุ

การบูชาพระธาตุและบนบานพระธาตุแก้วเสด็จชาวบ้านมักจะนำชั้นหมากเบ็ง (พุ่มกรวยทำจากใบตอง) จำนวน ๑ คู่ ชั้น ๕ และอาหารคาวหวาน รวมทั้งมีการนำเอาต้นปราสาทผึ้งหรือต้นดอกไม้มาถวายเป็นเครื่องบูชาพระธาตุ โดยการบูชามักจะทำการเป็องหน้าหอเทวดาที่รักษาองค์พระธาตุแก้วเสด็จ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ธาตุปู่หม่อน” หรือ “ธาตุน้อย”^{๑๙}

หอเทวดาหรือหอบูชาเป็นสิ่งปลูกสร้างก่อด้วยอิฐ คล้ายพระเจดีย์สี่เหลี่ยม ทาด้วยสีทอง เขียนลายประดับด้วยสีแดง ผนังปิดทึบ ๓ ด้าน เว้นทางด้านตะวันออกทำเป็นช่องคล้ายอุโมงค์เข้าไปด้านในหอเทวดา ใต้ช่องดังกล่าวมีข้อความจารึกว่า “หลักการบูชา” ซึ่งน่าจะหมายถึงหากมีการบูชาพระเจดีย์ให้ทำการสักการบูชาที่หอนี้แทน หอเทวดาตั้งอยู่ห่างจากพระธาตุแก้วเสด็จไปทางทิศใต้ประมาณ ๑ เมตร ซึ่งอยู่ในแนวแกนกลางของโบสถ์วัดศรีทัศน์

ภาพที่ ๔.๑๗ หอเทวดาหรือหอบูชาพระธาตุแก้วเสด็จ

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระอธิการธรรมวิโรจน์ สุริโย, เจ้าอาวาสวัดศรีทัศน์, เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ เปรมกมล จันทร์พานิช, ผู้ใหญ่บ้านปากภู, เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระธาตุสำคัญในจังหวัดเลยนั้น ให้ความหมายและความสำคัญอยู่ที่พิธีบน-แก้บนพระธาตุ และพิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุ ซึ่งมีรูปแบบที่ให้ความหมายความสำคัญ ทั้งที่เหมือนกันและต่างกัน กล่าวคือ ส่วนที่เหมือนกันของพิธีบนพระธาตุ และพิธีแก้บนพระธาตุ เป็นการบนเพื่ออ้อนวอนขอให้อำนาจสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีความเชื่อว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยลดบันดาลให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนาจะได้และไม่ให้เป็นไปในสิ่งที่ไม่ได้สมปรารถนาที่จะได้และเมื่อได้สิ่งที่ต้องการหรือประสบผลสำเร็จสมปรารถนาแล้ว ต้องนำสิ่งของต่างๆ ที่บนไว้ในวันมาถวายสักการะแด่พระธาตุในส่วนที่ต่างกัน คือรูปแบบของพิธีการบนที่มีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันเท่านั้น เช่นสิ่งของที่จะบนสักการะแต่โดยรวมทั้งความหมาย และความสำคัญของพิธีบนพระธาตุนั้นมีวัตถุประสงค์โดยนัยเดียวกัน

๔.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลรักษาพระธาตุสำคัญ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ รวมทั้งการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มารวบรวมและนำเสนอออกเป็นแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๔.๓.๑ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับนโยบาย

๑. รัฐจะต้องเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องในโบราณสถานแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน โดยในลักษณะดังกล่าวจะต้องอธิบายถึงรูปแบบกฎหมาย อาทิ พื้นที่อาณาเขตที่แน่นอน การทำลายสมบัติของชาติและโทษที่จะได้รับอย่างละเอียดเพื่อไม่ให้เกิดความเร่รอนในภายหลัง ในวิธีการจัดอบรมแบบท้องถิ่นนี้จะต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่อบรม จะต้องให้ชาวบ้านชี้แจงสาเหตุเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน^{๒๐}

ทั้งนี้ขอข่ายของการอบรมนี้ อยากให้จัดในลักษณะของการอบรมแบบท่องเที่ยวด้วย โดยที่จะให้ทั้งภาครัฐและบริษัทเอกชนเข้าร่วมมือในการช่วยเหลือกันให้แก่บุคลากรและจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพอันจะส่งผลดีทั้งความรู้ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ ทั้งยังเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอาจทำให้มีการท่องเที่ยวในประเทศเพิ่มขึ้นด้วย

๒. สิ่งที่จะท่อนให้เห็นจากการสำรวจในสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย พบว่า สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยมีสภาพทางเข้าชำรุดบ้าง ไม่มีทางเข้าบ้าง

^{๒๐} สัมภาษณ์ เวทิน เพียรวิทยา, นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก, เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ไม่มีป้ายบอกทางบ้าง หรือไม่มีติดเกินไปที่จะเที่ยวชมและถ่ายรูปวิวในเวลาค่าคืน ซึ่งการที่จะมีการปรับแก้ไขจากจุดนี้ จะต้องขอความร่วมมือทั้งภาครัฐและบริษัทเอกชนเข้ามาทำการปรับปรุง ส่งเสริมพื้นที่ทัศนียภาพให้มีความสวยงามมากขึ้น อาจเพิ่มหลอดไฟตามไหล่ทางถนนให้สว่างขึ้นหรือใช้ไฟเพื่อประกอบแสดงลักษณะของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์

จากเหตุผลที่จะจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมนี้ อาจมีการสร้างพื้นที่บริเวณที่เรียกว่าจุดจอดรถนักท่องเที่ยวขึ้น เพื่อใช้ชุมชนได้ขายของที่ระลึก ของกิน โดยพื้นที่ที่สร้างนั้นอาจทำให้เห็นสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยขึ้นเพื่อให้สะดวกแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรเป็นนโยบายความร่วมมือกันทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม กระทรวงพาณิชย์ และการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

๓. รัฐโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาในแต่ละครั้ง มัคคุเทศก์ควรที่จะอธิบายความรู้และความสำคัญของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยอย่างครบถ้วนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่มีต่อท้องถิ่น โดยสิ่งเที่ยวชนกลุ่มนี้ได้ทำเพื่อชุมชนตนเอง รัฐควรที่จะจัดมีการออกหนังสือเพื่อแสดงความขอบคุณและส่งเสริมให้มีการพัฒนาแก่เด็กเหล่านี้ให้มีพื้นฐานและความสามารถทางการแสดงออกมายิ่งขึ้น รวมทั้งมีการจัดแบบเรียนพิเศษขึ้นมาด้วย อันจะมีผลต่อประชาคมอาเซียนที่กำลังจะมีขึ้น

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมบังคับใช้กฎหมาย ควรนำกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ มาบังคับใช้อย่างเด็ดขาด ตลอดจนตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพิ่มเติมในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๔.๓.๒ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับวัดและชุมชน

จากผลการสำรวจที่พบภายในชุมชนหลายแห่งที่มีสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย มีสภาพปัญหาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีแห่งนั้น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ผู้นำที่จะเข้ามาดูแลจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนควรร่วมมือและจัดหาแนวทางที่ใช้การแก้ปัญหาาร่วมกัน ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจิตสาธารณะต่อการรักษาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๑. โดยจากข้อความที่กล่าวมานั้นความเห็นที่พบภายในชุมชนของคนที่อยู่ใกล้กับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ตรงกันในเรื่องที่ควรให้เด็กหรือเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต เช่น มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย ทั้งนี้เพื่อคนในชุมชนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนเพื่อให้สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยในชุมชนนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่ชุมชนนี้ต่อไป

๒. ความคิดเห็นจากปัญหาที่พบโดยมากในชุมชนและสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยนี้ มาจากสภาพที่คนภายในชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นของตนอันส่งผลให้เกิดการบุกรุก รุกล้ำเขตโบราณคดีบ่อยครั้ง จึงคาดว่าน่าจะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อส่งผลที่จะช่วยในการเสริมสร้างถึงจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยแห่งนี้ให้มากขึ้นและอยู่คู่ชุมชนนั้นๆ ต่อไป^{๒๑}

๓. จากปัญหาที่ว่ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยน้อยมาก เมื่อเทียบกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ภูกระดึง ภูเรือ ภูหลวงและภูป่าเปาะ เป็นต้น อาจมาจากสาเหตุที่ว่าไม่มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง สถานที่ไม่เหมาะแก่การเข้ามาถ่ายรูปหรือเที่ยวชม จึงสมควรที่จะมีการจัดสถาปณภูมิทัศน์ให้กับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่อเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว และทำการติดป้ายประกาศห้ามทิ้งขยะหรือระบุงูทิ้งให้แน่ชัดเพื่อป้องกันการทิ้งขยะทำลายสภาพแวดล้อมรอบโบราณสถาน

มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียนเข้ามาร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

๔. ภายในชุมชนควรที่จะต้องมีการตั้งผู้นำหรือการตั้งตัวแทนขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ที่คอยบังคับควบคุมให้ชาวชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย^{๒๒} ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สูญเสียชีวิตไปกับการซ่อมบำรุงโบราณสถานมากเกินไป อีกทั้งผู้นำต้องชี้แจง ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่หน่วยงานภาครัฐและคนในชุมชนอย่างเป็นทางการและเท่าเทียม โดยที่ตัวของผู้นำเปรียบเสมือนหัวหน้าชุมชนหรือผู้ที่คอยวางกฎระเบียบทุกอย่างแก่ชุมชนตัวเอง

สิ่งที่ผู้นำ พระสงฆ์และชาวบ้านต้องทำภายในชุมชน ต้องมีร่วมกันจัดกิจกรรมหรือประเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา มีการให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

ส่วนพระสงฆ์และชาวบ้านก็ต้องคอยเป็นหูเป็นตา ให้กับรัฐในการสอดส่องดูแลสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยซึ่งเป็นมรดกของชาติ ที่เสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ไว้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา แต่หากมีการบุกรุกทำลายพื้นที่รอบบริเวณโบราณสถาน ชาวบ้านก็ต้องจ่ายภาษีให้แก่รัฐในการบูรณปฏิสังขรณ์

๕. ในชุมชนควรมีการใช้ระบบเสียงตามสายของชุมชนต่างๆ ที่มีสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่อใช้เป็นสื่อในการประกาศให้มีการรณรงค์ขึ้นภายในชุมชนตัวเองเป็นประจำทุกๆ ครั้ง และควรมีการจัดขบวนขึ้นเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีอย่างจริงจังในการอนุรักษ์โบราณสถานที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ควรได้ความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย อาทิ พระสงฆ์สามเณร เด็กนักเรียน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

๖. วัดและชุมชนต้องร่วมมือกันทำการอนุรักษ์โบราณสถานขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยการดำเนินการนั้นไม่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อรอการ

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, เจ้าอาวาสวัดโพชนชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีสองรัก, เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูถิรธรรมพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดภูค่า, เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ดำเนินการอนุรักษ์ชั้นสูงที่เหมาะสมในลำดับต่อไป^{๒๓} เช่น ทำความสะอาดในสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยและบริเวณโดยรอบ กำจัดวัชพืช ไม่เผาทำลายวัชพืชและขยะมูลฝอยในบริเวณสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยโดยเด็ดขาด ปลูกต้นไม้เพื่อการตกแต่งสภาพภูมิทัศน์ แต่ไม่ควรกระทำจนทำให้เกิดความรกรุงรัง และกำจัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนโบราณสถานออกตั้งแต่ต้นยังเล็ก หากปล่อยทิ้งไว้อาจจะกระทบกระเทือนต่อโบราณสถานนั้นได้ เป็นต้น^{๒๔}

๔.๓.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

จากข้อมูลซึ่งเป็นผลที่สามารถสรุปได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมอย่างที่เราจะเป็น เพราะสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยนับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลายด้าน ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยยังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่หน่วยงานราชการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบโดยตรง

๑. หน่วยงานราชการต้องมีส่วนร่วมสนับสนุนการช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย โดยร่วมมือและประสานงานกับสำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น กรมศิลปากร เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีพนักงานหรือกำลังคนและงบประมาณที่เพียงพอต่อการดูแลโบราณสถานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเฝ้าระวังการบุกรุกและทำลายสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย^{๒๕}

๒. หน่วยงานระดับจังหวัดต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือถว้หากถว้วัชพืชที่ปกคลุมโบราณสถานให้สะอาด เรียบร้อย พัฒนาภูมิทัศน์และอื่นๆ ได้ รวมทั้งประสานงานกับกรมศิลปากรในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีอย่างมีเหตุและผล แต่ก็ไม่อาจทำโดยพลการได้ เนื่องจากอาจทำให้หลักฐานทางโบราณคดีได้รับผลกระทบหรือเสียหายได้

๓. ผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบต่อไป

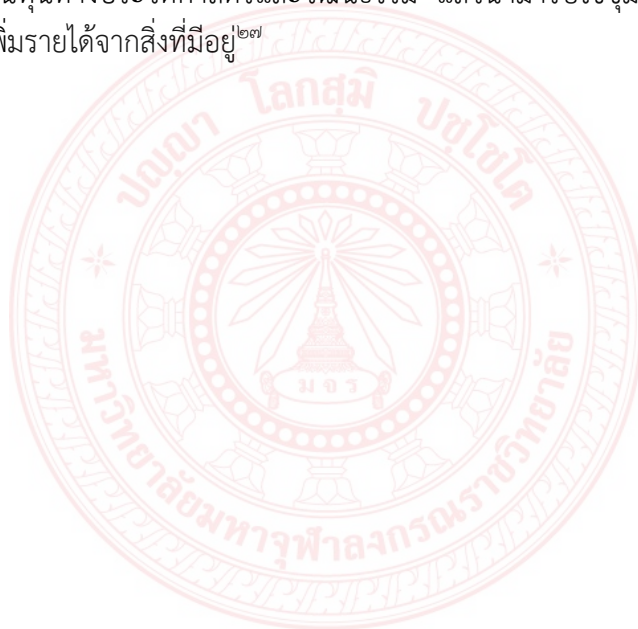
^{๒๓} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐) หน้า ๖๖.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดินแดน, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ยาวภา ไตสงวน วัฒนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๔. ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากที่ผ่านมาแนวทางและความร่วมมือกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับฝ่ายปกครองท้องถิ่นคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลยังขาดการร่วมมือและประสานงานกันอย่างจริงจังและเข้มแข็งในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในท้องถิ่นของตน การที่จะดูแลให้ครอบคลุมและเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้นั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา^{๒๖}

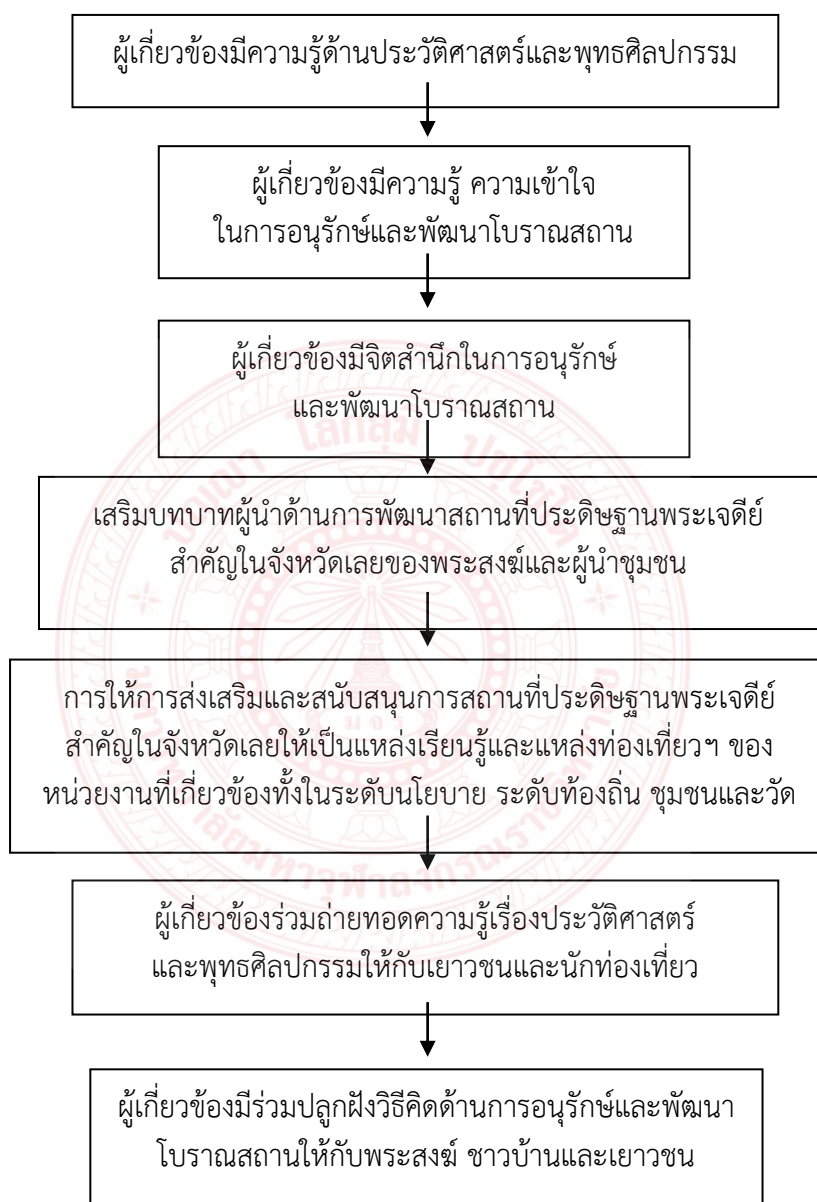
๕. ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่^{๒๗}

^{๒๖} สัมภาษณ์ ประพนธ์ พลอยพุ่ม, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ สาคร พรหมโคตร, ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

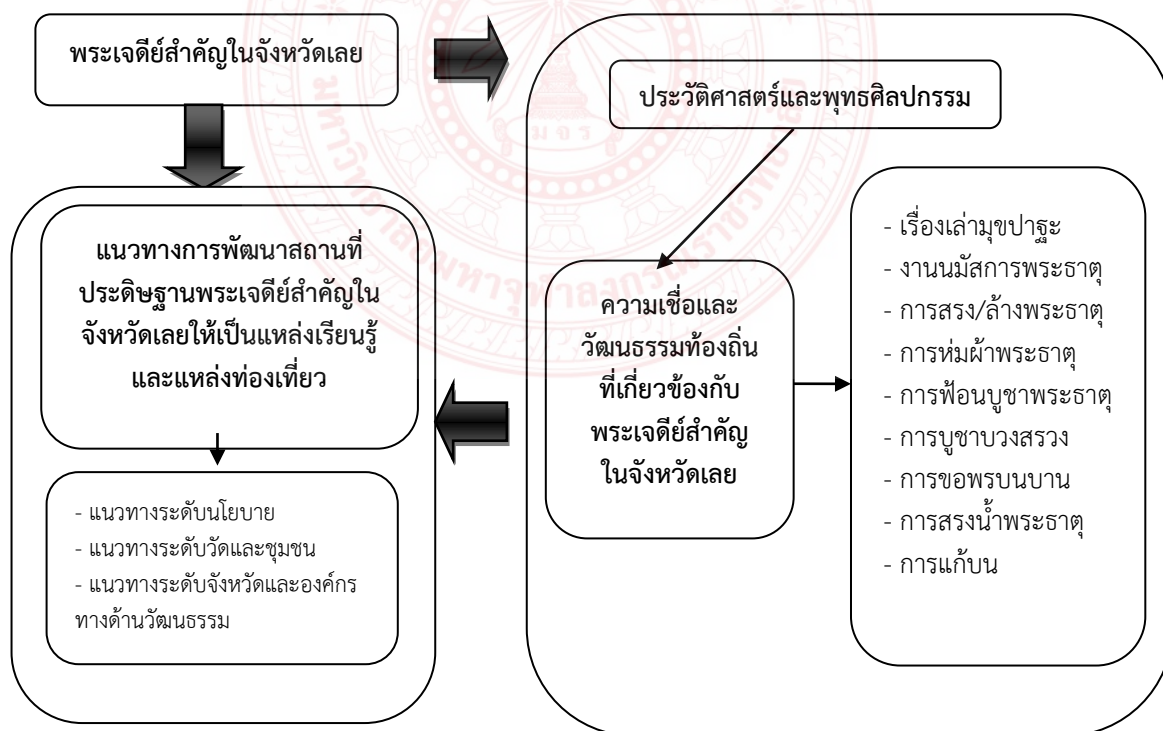
แผนผังที่ ๔.๑ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนา
และวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย, เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” เป็นแผนผังองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนผังที่ ๔.๒ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนผังสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยจะเห็นได้ว่าการวิจัยครั้งนี้ต้ององค์ความรู้แยกออกเป็น ๒ ประเด็นด้วยกัน คือ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว

ในประเด็นองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันของผู้คนที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น จนนำไปสู่การสร้างสรรคทางด้านงานศิลปกรรมจนกำเนิดเป็นพระเจดีย์ขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ และทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญแตกต่างกันไป เช่น เรื่องเล่ามุขปาฐะ งานนมัสการพระธาตุ การสร้าง/ล้างพระธาตุการห่มผ้าพระธาตุ การพ่อนบูชาพระธาตุ การบูชาบวงสรวง การขอพรบนบาน การสร้างน้ำพระธาตุและการแก้บน

ส่วนองค์ความรู้ที่เป็นแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว นั้น จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการประสานความร่วมมือกันของทุกภาคส่วน ทั้งแนวทางการระดับนโยบาย แนวทางระดับวัดและชุมชน และแนวทางการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม เพราะการร่วมมือกันของทุกภาคส่วนจะทำให้เกิดพลังการขับเคลื่อนแบบองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม

แนวคิด “3E-Model” เป็นวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาปรับประยุกต์ในสำหรับการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงและการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (Methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (Appropriate Technique /Technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (Research) ด้านการอนุรักษ์ (Conservation) การสงวนรักษา (Preservation) และรูปแบบการพัฒนา (Development Pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (Conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (Rules) และกฎหมาย (Acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุดลงกลางคันหรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ 3E-model ดังกล่าวข้างต้น
อาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้อง
ในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง และจะนำไปสู่การพัฒนาสถานที่
ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยทั้งประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย รวมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย, ๒) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ ประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระธาตุสำคัญในจังหวัดเลย จำนวน ๙ องค์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีสองรักถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเขตแดนกรุงศรีอยุธยาและเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช การสร้างใช้เวลาทั้งหมด ๓ ปี คือเริ่มสร้างในปี พ.ศ. ๒๑๐๓ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ มีรูปแบบศิลปกรรมคือ ฐานบัวลูกแก้วอกไก่วางอยู่บนลวดบัวลูกแก้วคล้ายขาสิงห์ในผังย่อมุมหรือเพิ่มมุมไม้สิบสอง มีการเล่นระดับโดยซ้อนลวดบัวกัน ในส่วนบัวคว่ำให้ลาดเอนสูง และใช้บัวคว่ำบัวหงายประกบกันที่ด้านบน ส่วนฐานล่างนี้มีลักษณะคอดแคบซึ่งรองรับองค์บัวเหลี่ยมซึ่งก่อเป็นรูปคล้ายดอกบัวตูมแต่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมป้อมที่ฐานแล้วเพียวขึ้นด้านบน มีลายกาบรูปสามเหลี่ยมประดับที่มุมตรง

ใกล้ฐาน องค์บัวเหลี่ยมยังอ้วนป้อมแต่ยอดเพียวเรียวยาวสูงต่อเนื่องขึ้นไปถึงบัลลังก์ที่เป็นฐานบัวฝั่งสี่เหลี่ยมแล้วจึงเป็นปลียอดที่ค่อยๆ ลบเหลี่ยมจนเป็นกรวยในผังกลม

๒. พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ พระเจดีย์นี้มีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายองค์พระธาตุพนม ฐานองค์ธาตุกว้างประมาณ ๔ เมตร ช่วงอายุการสร้างไม่ปรากฏชัดเจน แต่จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนสามารถสันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ โดยได้มีการรวบรวมพระพุทธรูปและโบราณวัตถุตามวัดร้างต่างๆ ในเขตบ้านนาหอและบริเวณใกล้เคียงมาบรรจุไว้ใต้ฐานพระเจดีย์

๓. พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานที่มีความแปลกกว่าที่อื่น เพราะสร้างจากดินจนกลายเป็นเนินสูงและมีฉัตรอยู่บนยอดพระธาตุดินแทน เป็นพระธาตุที่มีลักษณะแตกต่างกับพระธาตุองค์อื่นโดยสิ้นเชิงเพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่เคยกัน แต่สร้างขึ้นจากดินที่มีผู้ศรัทธานำมากองทับถมกันเป็นเวลานานกว่า ๔๐๐ ปี จนเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่

๔. พระธาตุสัจจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระอรหันต์ธาตุและปลิวธาตุพนม (ดินจากพระธาตุพนม) สร้างขึ้นเพื่อต่อชะตาพระธาตุพนมที่พังทลายลง นับเป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดเลย และชาวลาวเมืองแก่นท้าว พระธาตุสัจจะสร้างขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๙ และสร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๒ พระธาตุสัจจะมีความสูง ๓๓ เมตร โดยสร้างให้มีลักษณะคล้ายๆ กับพระธาตุพนม แต่ส่วนฐานทำเป็นทรงแปดเหลี่ยม

๕. พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล เป็นพระเจดีย์โบราณไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดศิริมงคลรูปแรกที่ พระธาตุนั้นเคยพังทลายลงมาแล้วครั้งหนึ่ง ทำให้พบว่าภายในมีพระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก พระบุเงิน พระบุทองและโบราณวัตถุอื่นๆ ทั้งอยู่ในสภาพดีและชำรุดบรรจุอยู่ในจำนวนมาก เมื่อปฏิสังขรณ์พระธาตุใหม่จึงนำกลับบรรจุไว้เช่นเดิม เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายที่มีผู้ถ่ายภาพไว้สันนิษฐานว่าโบราณวัตถุส่วนใหญ่น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๖. พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ ประวัติความเป็นมาของพระธาตุอุโมงค์ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เดิมพระเจดีย์ถูกทิ้งร้างจนส่วนองค์พระเจดีย์หักพังลงมาเหลือเพียงส่วนฐาน พระสงฆ์และชาวบ้านจึงร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นองค์พระเจดีย์สมบูรณ์ โดยทำการสร้างพระเจดีย์ครอบทับ ๒ ครั้งด้วยกัน

๗. พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ เดิมเป็นเจดีย์ก่ออิฐฉาบปูนเรียบๆ ไม่มีลวดลายวิจิตรประดับ และไม่ปรากฏประวัติการสร้างแน่ชัด แต่ก็ยังเป็นปูชนียสถานที่ชาวบ้านทราวยาวเคารพนับถือกันมาแต่โบราณ พระธาตุกุดเรือคำเป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่

๘. พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ ประวัติความเป็นมาของพระมหาธาตุเจดีย์ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระมหาธาตุเจดีย์เป็นพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐขนาดย่อมทรงบัวเหลี่ยมและมีการย่อมุมหรือเพิ่มมุมในส่วนองค์ระฆัง มีบัวปากระฆังอย่างบัวกลุ่มในศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้นรองรับองค์ระฆัง เหนือองค์ระฆังทำเป็นบัวหงายแทนบัลลังก์รองรับปลียอด ไม่มี

ปล้องไฉน สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลทั้งศิลปะรัตนโกสินทร์และศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๙. พระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์ มีประวัติความเป็นมาไม่ชัดเจน น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากรูปทรงของพระเจดีย์จะพบว่าส่วนองค์ระฆังจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าส่วนฐาน และมีความสูงชะลูดไม่สมดุลกับส่วนฐาน น่าจะได้รับการบูรณะโดยการโบกปูนทับเสริมส่วนองค์ระฆังให้มีขนาดใหญ่ รวมทั้งเสริมส่วนยอดให้สูงขึ้น ต่อมาจึงมีการเพิ่มลายปูนปั้นประดับที่ส่วนฐานและองค์ระฆัง สันนิษฐานว่าพระธาตุแก้วเสด็จน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๕.๑.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

การสร้างพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นหลักยึดเพื่อให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระพุทธศาสนา ในการสร้างพระเจดีย์อันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้านั้นแม้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพุทธศิลป์ของแต่ละยุคแต่ละสมัย แต่ทุกคนก็เข้าใจร่วมกันว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้าผู้สมควรแก่การกราบไหว้และเป็นองค์เดียวกันและถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดการแตกแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกายต่างๆ แต่ก็ยังมีหลักยึดอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอยู่ตามลักษณะการถ่ายทอดลักษณะของมหาบุรุษและพยายามที่จะถ่ายทอดลักษณะของสภาวะธรรมภายในอันแสดงถึงความเป็นพุทธะอันเป็นนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การสร้างพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยหลายองค์ยังสะท้อนให้เห็นว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็น “อุเทสิกเจดีย์” เพื่ออุทิศไว้ในพระพุทธศาสนา และยังเป็นที่ยึดถือของพระเถระรูปสำคัญภายในท้องถิ่น

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น เพราะเชื่อว่าพุทธานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุ อัฐิธาตุ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรจุไว้ในองค์พระธาตุ การได้บูชาด้วยดอกไม้ รูปเทียนของหอมด้วยจิตเลื่อมใสศรัทธา แล้วยอมทำให้เป็นสุขตลอดกาล และถือว่าได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยตรง มีเทวดาที่อยู่ในองค์พระธาตุจะมาปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงถ้าใครลบหลู่หรือไม่มีความศรัทธาต่อองค์พระธาตุ ก็จะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ได้รับแต่ความโชคร้าย ไม่ได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในองค์พระธาตุมีความเชื่อเกี่ยวกับอานุภาพของพระธาตุ เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการเคารพกราบไหว้เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุได้คุ้มครองรักษาตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย ดังนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากองค์พระธาตุ

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกขั้นตอนเป็นการถ่ายทอดปรัชญาความเชื่อลงไปในพิธีกรรมเพื่อเป็นแนวทางที่จะได้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าศาสนพิธีต่างๆ พิธีกรรมจึงเกิดขึ้นหลังจากที่มีศาสนาแล้วเป็นการสร้างโอกาสในการแสดงธรรมของพุทธองค์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมารวมกันประกอบกิจกรรมอย่างเดียวกันเหตุที่มีพิธีกรรมนั้น เพราะเนื่องมาจากหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ การทำความดีละเว้นความชั่วทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จากทั้ง ๓ หลักการนี้ ทำให้พุทธบริษัทหันมาประกอบกิจกรรม เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

นอกจากนี้ ยังมีพิธีบนบานพระธาตุและพิธีแก้บนพระธาตุซึ่งเป็นรูปแบบการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่ออ้อนวอน ร้องขอต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ขอให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตในองค์พระธาตุ ช่วยดลบันดาล สร้างเสริมความเป็น ศิริมงคลให้แก่ชีวิต ตามแต่ผู้ที่มาบนบานต้องการ ด้วยมีความเชื่อว่ามีผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ บ้างก็มาทำพิธีทำน้ำมนต์โดยอาศัยบารมีจากองค์พระธาตุ บ้างก็มีการจุดธูปเทียนเพื่อบอกกล่าวต่อพระธาตุให้ช่วยเหลือเมื่อประสบความสำเร็จสมเจตนารมณ์ที่ได้บนบานไว้ก็จะต้องมาแก้บน ซึ่งเรียกว่า “การปงพระธาตุ” ส่วนใหญ่ การประกอบพิธีกรรมการบนพระธาตุ และการปงพระธาตุ หรือการแก้บนพระธาตุ จะมีผู้นำในการกล่าวซึ่งเป็นผู้อาวุโสในท้องถิ่น ที่มีชื่อเรียกว่า “จ้ำ” มาประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ หรือผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย เป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

๑. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับนโยบาย รัฐจะต้องเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องในโบราณสถานแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน โดยในลักษณะดังกล่าวจะต้องอธิบายถึงรูปแบบกฎหมาย อาทิ พื้นที่อาณาเขตที่แน่นอน การทำลายสมบัติของชาติและโทษที่จะได้รับอย่างละเอียดเพื่อไม่ให้เกิดความรือรราวในภายหลัง ในวิธีการจัดอบรมแบบท้องถิ่นนี้จะต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่ต้องอบรม จะต้องให้ชาวบ้านชี้แจงสาเหตุเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน

รัฐโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาในแต่ละครั้ง มัคคุเทศก์ควรที่จะอธิบายความรู้และความสำคัญของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยอย่างครบถ้วนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่มีต่อท้องถิ่น โดยสิ่งที่เยาวชนกลุ่มนี้ได้ทำเพื่อชุมชนตนเอง รัฐควรที่จะจัดมีการออกหนังสือเพื่อแสดงความขอบคุณและส่งเสริมให้มีการพัฒนาแก่เด็กเหล่านี้ให้มีพื้นฐานและความสามารถทางการแสดงออกมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการจัดแบบเรียนพิเศษขึ้นมาด้วย อันจะมีผลต่อประชาคมอาเซียนที่กำลังจะมีขึ้น

๒. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับวัดและชุมชน ควรให้เด็กหรือเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต เช่น มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย ทั้งนี้เพื่อคนในชุมชนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนเพื่อทำให้สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยในชุมชนนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่ชุมชนนี้ต่อไป มีการจัดทำ

หนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียน เข้ามาร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญใน จังหวัดเลย และแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

สิ่งที่ผู้นำ พระสงฆ์และชาวบ้านต้องทำภายในชุมชน ต้องมีร่วมกันจัดกิจกรรมหรือ ประเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา มีการให้ความรู้เกี่ยวกับ ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ส่วนพระสงฆ์และชาวบ้านก็ต้องคอยเป็นหูเป็นตา ให้กับ รัฐในการสอดส่องดูแลสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยซึ่งเป็นมรดกของชาติ ที่ เสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ไว้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา แต่หากมีการบุกรุกทำลายพื้นที่รอบบริเวณ โบราณสถาน ชาวบ้านก็ต้องจ่ายภาษีให้แก่รัฐในการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดและชุมชนต้องร่วมมือกันทำ การอนุรักษ์โบราณสถานขึ้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุ แห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยการดำเนินการนั้นไม่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของ โบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อรอการดำเนินการอนุรักษ์ขั้นสูงที่เหมาะสมในลำดับต่อไป

๓. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์ในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้าน วัฒนธรรม สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่ง เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่ หน่วยงานราชการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบ โดยตรง ต้องมีส่วนสนับสนุนการช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กับสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญ ในจังหวัดเลย ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือภาคกลางวิชาชีพที่ ปกคลุมโบราณสถานให้สะอาด เรียบร้อย พัฒนาภูมิทัศน์และอื่นๆ ได้

ผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรกำหนดแนวทางการ อนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็น วิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยอย่างต่อเนื่อง เพื่อ จะได้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบต่อไป ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหาร ส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์ และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้น มาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยต่อไป โดยเฉพาะ อย่างยิ่งควรนำสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรม แล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

เมื่อพิจารณาข้อมูลประวัติศาสตร์และด้านพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัด เลยก็จะพบว่า พระเจดีย์ทั้ง ๙ องค์ ล้วนแต่เป็นเจดีย์ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ทำให้ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญมีเอกลักษณ์ทาง

สถาปัตยกรรมเป็นลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไป พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยส่วนใหญ่จะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่อง พระเจดีย์ที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเลยและเป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปคือ พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นพระเจดีย์ที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้ร่วมการสร้างขึ้นเพื่อเป็นประจักษ์พยานในสัมพันธไมตรีระหว่างสองอาณาจักรในปี พ.ศ.๒๑๐๓ แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๑๐๖ ส่วนฐานมีลักษณะเป็นพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบศิลปะอยุธยาและส่วนองค์ระฆังเป็นทรงบัวสี่เหลี่ยมแบบศิลปะล้านช้าง ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์จึงทำให้พระธาตุศรีสองรักเป็นที่รู้จักมากกว่าพระเจดีย์อื่นๆ ในจังหวัดเลย และถูกนำมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดเลย

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยนอกจากพระธาตุศรีสองรักและพระธาตุสังจะ พบว่า พระเจดีย์องค์อื่นมีประวัติความเป็นมาที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ระบุถึงประวัติการสร้างอย่างแน่ชัด จึงศึกษาจากงานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในอดีตก่อนที่จะทำการบูรณะหรือลักษณะจากงานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นหลัก ซึ่งสามารถแยกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ พระเจดีย์ที่มีเรือนธาตุได้รับอิทธิพลศิลปะล้านช้าง ประกอบด้วย พระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ วัดศรีภูมิ พระธาตุสังจะ วัดลาดปู่ทรงธรรม พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ (ก่อนบูรณะ) พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ (ก่อนบูรณะ) และพระธาตุแก้วเสด็จ วัดศรีทัศน์ และพระเจดีย์ที่มีเรือนธาตุได้รับอิทธิพลศิลปะสยาม ประกอบด้วย พระมหาธาตุเจดีย์ วัดมหาธาตุ พระธาตุอุโมงค์ วัดพระธาตุอุโมงค์ (หลังบูรณะ) และพระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ (หลังบูรณะ) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระเจดีย์ที่ได้รับการบูรณะหรือสร้างขึ้นในช่วงหลังจากพื้นที่จังหวัดเลยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลในหนังสือ **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย** หนังสือ**สมบัติเมืองเลย** และหนังสือ**มรดกไทยเลย** ซึ่งระบุว่าพื้นที่จังหวัดเลยเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างหรืออาณาจักรลาวมาก่อน ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ไท-ลาว ภายหลังจึงถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๑^๑ จึงทำให้พระเจดีย์ในจังหวัดเลยส่วนใหญ่มีลักษณะทางพุทธศิลปกรรมเป็นศิลปะล้านช้างหรือศิลปะลาว แต่อาจจะแตกต่างกันในกลุ่มสกุลฝีมือช่างเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานการศึกษาของศักดิ์ชัย สายสิงห์ เรื่อง **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม สิม ศิลปะลาว และอีสาน** การศึกษาเรื่อง **ธาตุอีสาน** ของวิโรฒ ศรีสุโร และการศึกษาของประภัสสร ชูวิเชียร เรื่อง **ศิลปะลาว** ที่ต่างก็ระบุว่าพระเจดีย์ในศิลปะล้านช้างหรือศิลปะลาวและศิลปะอีสานนั้น มีความหลากหลายทางด้านศิลปกรรมค่อนข้างสูง^๒ จึงไม่แปลกที่พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยแม้ว่าจะถูก

^๑ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย**, กรุงเทพฯ: CURS ภาลาตพรวัว, ๒๕๔๔ ; วิเชียร ชาญบุญทรวิกร (บรรณาธิการ), **สมบัติเมืองเลย**, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑ ; ดนุพล ไชยสินธุ์, **มรดกไทยเลย**, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

^๒ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน**, กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕ ; วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน**. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕ ; ประภัสสร ชูวิเชียร, **ศิลปะลาว**, กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

กำหนดให้เป็นพระเจดีย์ศิลปะล้านช้างเหมือนกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันในลักษณะงานพุทธศิลปกรรมค่อนข้างสูง

ส่วนพระธาตุดินแทน อำเภอนาแห้ว ถือเป็นพระเจดีย์ที่มีความเป็นมาและศิลปกรรมที่น่าสนใจและแตกต่างจากพระเจดีย์องค์อื่น กล่าวคือเป็นพระธาตุที่เกิดขึ้นจากการที่พุทธศาสนิกชนนำดินมาถวายเป็นพุทธบูชาประจำทุกปีและค่อยๆ พูนสูงขึ้นเป็นรูปพระเจดีย์ และเกิดเป็นประเพณีสำคัญในท้องถิ่นขึ้นมาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ความน่าสนใจนี้ยังทำให้เห็นความพยายามในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบของราชสำนักหรือความนิยมทั่วไป หากแต่ยึดโยงอยู่กับความศรัทธาเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดมที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง **ความเป็นมาพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ** ที่ระบุว่าในการสร้างพระบรมธาตุ ความเชื่อ รวมทั้งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การสืบทอดอารยธรรมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ในความหมายทางสังคม พระบรมธาตุได้สะท้อนถึงการตั้งชุมชนของผู้คนในดินแดนประเทศไทย ที่มีความหลากหลายของผู้คน ทั้งในด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม^๓

๕.๒.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

การสร้างพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นหลักยึดเพื่อให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระพุทธศาสนา ในการสร้างพระเจดีย์อันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้านั้นแม้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพุทธศิลป์ของแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้ การสร้างพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยหลายองค์ยังสะท้อนให้เห็นว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็น “อุเทสิกเจดีย์” เพื่ออุทิศไว้ในพระพุทธศาสนา และยังเป็นที่ยึดมั่นของพระเถระรูปสำคัญภายในท้องถิ่น

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น ทำให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ มากมาย เช่น พิธีบิณฑบาตพระธาตุและพิธีแก้บนพระธาตุซึ่งเป็นรูปแบบการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่ออ้อนวอน ร้องขอต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ขอให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตในองค์พระธาตุ ช่วยดลบันดาล สร้างเสริมความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิตตามแต่ผู้ที่มาบิณฑบาตต้องการด้วยมีความเชื่อว่ามีผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ บ้างก็มาทำพิธีทำน้ำมนต์โดยอาศัยบารมีจากองค์พระธาตุ บ้างก็มีการจุดธูปเทียนเพื่อบอกกล่าวต่อพระธาตุให้ช่วยเหลือเมื่อประสบความสำเร็จสมเจตนารมณ์ที่ได้บิณฑบาตไว้ก็จะต้องมาแก้บน ซึ่งเรียกว่า “การบงพระธาตุ” ส่วนใหญ่การประกอบพิธีกรรมการบงพระธาตุ และการบงพระธาตุ หรือการแก้บนพระธาตุ จะมีผู้นำในการกล่าวซึ่งเป็นผู้อาวุโสในท้องถิ่น ที่มีชื่อเรียกว่า “จ่า” มาประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ หรือผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอุทัย ภัทรสุข เรื่อง **การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง** ที่พบว่าพระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องกรรม บุญ-บาป นรก-สวรรค์ และพระธาตุพนมมี

^๓ ศรีศักร วัลลิโภดม, **ความเป็นมาพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๖.

งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีหรือประเพณีงานบุญเดือนสาม^๔ ซึ่งคล้ายคลึงกับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานนมัสการพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๕.๒.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย จากการศึกษาครั้งนี้ มีแนวทางเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

แนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย ถือเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับ**ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**^๕ ของกรมศิลปากร ที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้เกิดผลกระทบกับโบราณสถานน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็สอดคล้องกับ**แนวทางการพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**^๖ ที่ระบุว่าการดำเนินงานในเชิงนโยบายอาจต้องอาศัยมติคณะรัฐมนตรีในการปกป้องสภาพแวดล้อมรอบโบราณสถานด้วยด้วยตลอดจนนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามแนวทางของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จากหนังสือ**คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**^๗ ที่ต้องอาศัยนโยบายการบริหาร และการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) ซึ่งถือเป็นคู่มือที่ใช้ในการบริหารจัดการและการจัดการท่องเที่ยวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น ที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องตามความเหมาะสมของพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการพิทักษ์รักษาทรัพยากร วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม ถือเป็นความร่วมมือที่สำคัญของทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการดูแลพระเจดีย์ซึ่งถือว่าเป็นโบราณสถาน เป็นแหล่งโบราณคดีหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

^๔ อุทัย ภัทรสุข, การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

^๕ กรมศิลปากร, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**, เอกสารโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๕๓๒, ๒๕๓๓.

^๖ ประวิทย์ มาศรังสรรค์ (บรรณาธิการ), **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๗.

^๗ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**, กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์^{๘๘} ของกรมศิลปากร ตลอดงานของสายันต์ ไพรชาญจิตร เรื่อง การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน^{๘๙} และเรื่อง หนองราชวัตร : ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี^{๙๐} ของวสันต์ เทพสุริยานนท์ ที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และมีหน่วยงานจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองท้องถิ่น ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมและพระสงฆ์ให้ความร่วมมือ จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ในกรณีทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย ยังทำให้เห็นว่าแนวคิดในการอนุรักษ์โดยชุมชน โดยศึกษาถึงคุณค่าของสถานที่ที่สำคัญ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาได้อย่างประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานการศึกษาของเมธัส จันมา เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา^{๙๑} และงานการศึกษาของกิตติพงษ์ ล้ออุทัย เรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี^{๙๒} ที่เป็นเสมือนตัวอย่างของความสำเร็จในการนำองค์ความรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในชุมชนมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จากการ

^{๘๘} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๓๐.

^{๘๙} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.

^{๙๐} วสันต์ เทพสุริยานนท์, หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี, กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

^{๙๑} เมธัส จันมา, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

^{๙๒} กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่างในเขตเมืองเก่าลพบุรี, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยจึงแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนา สถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยในงานวิจัยนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๑. ควรจะได้รับการเผยแพร่ และนำข้อมูลมาใช้ในการต่อยอดเพื่อพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรม

๒. การนำความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏบนองค์พระเจดีย์มาต่อยอดเพื่อทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุในท้องถิ่น รวมทั้งสร้างเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อนักท่องเที่ยวและนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นต่อไป

๓. หน่วยงานราชการที่อยู่ในท้องถิ่นที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา เป็นต้น ควรนำความรู้มาปรับใช้เพื่อสร้างเป็นชุดความรู้เผยแพร่หรือจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย ก็มีบางส่วนที่ไม่สามารถศึกษาได้สมบูรณ์ หรือควรที่จะต่อยอดการศึกษาต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการขยายผลสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณ พระพุทธรูปสำคัญ โบราณสถาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่รอบๆ พระเจดีย์สำคัญด้วย เพื่อจะได้เห็นพัฒนาการของวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

๒. ควรศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของโบราณสถาน พระพุทธรูปสำคัญ วัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนในจังหวัดเลย เพื่อเปรียบเทียบความสำคัญและพัฒนางานประเพณีให้เป็นที่รู้จักด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, (บรรณาธิการ). ๑๐๐ เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๖. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย “๑๐๐ เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๔.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. เอกสารโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๔๓๒, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. ศิลปะถ้ำในอีสาน. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

เกรียงไกร เกิดศิริ. ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: cursภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๑.

ชวลิต อธิปัตย์กุล. สิมญวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากที่มา ที่ไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติ

เวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย. อุดรธานี: เต้า-โล้, ๒๕๕๖.

ชูศักดิ์ วิทยาภัก. การท่องเที่ยวกับการพัฒนา: พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ดนุพล ไชยสินธุ์. มรดกไทยเลย, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

ธวัช ปุณโณทก. ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ

ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. พระธาตุอุโมงค์และชุมชนโบราณบ้านยาง อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย. เลย:

เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๖๐.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย.

เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘.

ธีระวัฒน์ แส่นคำ. **วัดศรีทัศน์ บ้านปากภู: ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในอารามแห่งลุ่มน้ำเลย.**

เลย: เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๖๑.

ประภัสสร ชูวิเชียร. **ศิลปะลาว.** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

ประวิทย์ มาศรังสรรค์ (บรรณาธิการ). **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.** กรุงเทพฯ:

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม,
๒๕๓๗.

ประเวศ วะสี. **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง.** กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๕๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.

พระยาอนุমানราชชน. **เรื่องวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: กองวัฒนธรรม, ๒๔๙๖.

พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี. **การบริหารกิจการคณะสงฆ์.** กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๕๕๗.

พิภพ วงษ์เงิน. **พฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา, ๒๕๔๗.

ไพบุลย์ ช่างเรียน. **วัฒนธรรมกับการบริหาร.** กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

รณยุทธ์ จิตรดอน. **ท่องเที่ยวจาริกบุญ.** กรุงเทพฯ: กรีนคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.

วสันต์ เทพสุริยานนท์. **หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี.**

กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

วิเชียร ชาบุตรบุญชริก (บรรณาธิการ). **สมบัติเมืองเลย.** เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

วิโรฒ ศรีสุโร. **ธาตุอีสาน.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

วิโรฒ ศรีสุโร. **ลิมอีสาน.** กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๖.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๘.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. เจตีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕.

_____. พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาท. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

สมโชติ อ๋องสกุล. แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ. เชียงใหม่: มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

স্যันต์ ไพรัชญจักร์. กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

_____. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.

স্যันต์ ไพรัชญจักร์ และคณะ. โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

สุรางค์ จันทวานิช. ประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินอีสาน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. ๒๕๔๙.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. ลำดับกษัตริย์ลาว. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

๑.๒.๒ บทความ

ยงฉัตร พิมลเสถียร. ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย, หน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย, (ฉบับที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๕-สิงหาคม ๒๕๕๖): หน้า ๑๐๑-๑๑๙.

วรลัญจก์ บุญสุรัตน์. การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง.

ล้านนาคดีศึกษา. หน้า ๒๔๒-๒๕๐. เชียงใหม่: โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๕๗.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา. ล้านนาคดีศึกษา. หน้า ๒๓๔-๒๔๑.

เชียงใหม่: โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน. เมือง

โบราณ, ปีที่ ๓๘ (ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕): หน้า ๘๔-๑๐๓.

_____. สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน: จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็น

มรดกร่วมของมนุษยชาติ. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๑ (ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๘):
หน้า ๘๔-๑๐๓.

สมชาติ มณีโชติ. ใบเสมาหิน จังหวัดเลย. มรดกไทยเลย. หน้า ๙๑-๙๒. รวบรวมโดย ดนุพล

ไชยสินธุ์. เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, “แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง

ในเขตเมืองเก่าลพบุรี”. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ดลมนรร์จ บากา. “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อ

ระบบ สังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมใน
ชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

ธงชัย สิงอุตม และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธ

ศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕

เมธัส จันมา. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติ-

ศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
โรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธา และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์ จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

ตอนที่ ๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

ตอนที่ ๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์นี้เป็นอย่างสูง

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน

ธีระวัฒน์ แสนคำ

ผศ.บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี พรรษา.....
 วัด..... เลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... หมายเลขโทรศัพท์

ส่วนที่ ๒ คำถาม

๒.๑ ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๑. พระเจดีย์องค์นี้มีความสำคัญอย่างไร
๒. พระเจดีย์องค์นี้มีความสำคัญอย่างไร
๓. พระเจดีย์องค์นี้มีลักษณะทางพุทธศิลปกรรมอย่างไรบ้าง

๒.๒ ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย

๑. พระเจดีย์องค์นี้มีความศักดิ์สิทธิ์อย่างไร
๒. มีเรื่องเล่าอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์องค์นี้
๓. ในชุมชนมีวัฒนธรรมหรือประเพณีอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์องค์นี้
๔. เพราะเหตุใดชาวบ้านจึงเชื่อว่าพระเจดีย์องค์นี้มีความศักดิ์สิทธิ์
๕. ชาวบ้านนิยมมาบนบานศาลกล่าวขอพร และแก้บนพระเจดีย์ด้วยอะไรเป็นหลัก

๒.๓ แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑. ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณพระเจดีย์หรือไม่ อย่างไร
๗. หน่วยงานรัฐและเอกชนจะมีส่วนในการพัฒนาพระเจดีย์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
๘. ท่านคิดว่าการส่งเสริมให้มีการพัฒนาที่ประดิษฐานพระเจดีย์ให้เป็นให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยควรเป็นอย่างไร

๒.๔ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ที่ ศธ ๖๓๓๗/ว ๔๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย
๓๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง
จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์การวิจัย

นมัสการ พระอธิการธรรมวิโรจน์ สุริโย เจ้าอาวาสวัดศรีทัศน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์การวิจัย จำนวน ๓ ชุด

ด้วย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนฺโน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ได้รับอนุมัติทำวิจัยในปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง " โดยมีความประสงค์จะขออนุญาตสัมภาษณ์การวิจัยนี้

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการ

(รศ.ดร.สงชัย สิงสุตม)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หัวหน้าโครงการวิจัย

โทร. ๐๘๖-๒๓๓๗๐๑๕๕

ผศ.ดร.สมศักดิ์ สติสมปนฺโน
เจ้าอาวาสวัดศรีทัศน์
๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

ภาคผนวก : ค
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก : ง

เอกสารการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ ภท ๐๐๑

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

จากนาง พานทิพย์ ปาเป็ญ

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วิทยาลัยสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ ๑๗ ม.ค. ๒๕๖๒

โทรศัพท์ ๐๕๑-๗๗๖๗๕๖

โทรสาร -

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

นวัตกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร

มาผลิตและจำหน่ายในชื่อผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ซึ่งมีเอกสารใช้ งานสร้างสรรค์ของ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์

ต่อไปนี้ใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ในกิจกรรมในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและพัฒนาของงานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ได้รับใช้ประโยชน์ ดังนี้ ม.ค./๒๕๖๒ จนถึง ๒๐ ส.ค./๒๕๖๒ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ นี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

1. นำจำหน่ายมีความก้าวหน้าทั้งด้านผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์สมุนไพร
2. ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและนวัตกรรมด้านสมุนไพร
3. ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้านสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร
4. นวัตกรรมทางด้านสมุนไพร ส่งเสริมความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงประการ

ลงชื่อ นางทิพย์ ปาเป็ญ
(นางทิพย์ ปาเป็ญ)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ รักษาการผอ.ม.
วัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคผนวก : จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- องค์ความรู้ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
 บทความทางวิชาการ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับภาคสนาม

รายละเอียดผลงาน:

๑. องค์ความรู้เกี่ยวกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
 ๒. การนำเสนอผลงานไปตีพิมพ์วารสาร Journal of Modern Learning Development : ซึ่งอยู่กลุ่ม TCI ฐาน ๒
 ๓. ได้แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย
- จำนวนผลงาน : ๓ หน่วยนับ : เรื่อง

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ : พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

ประเภท:

- เชิงคุณภาพ

รายละเอียด:

๑. พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยแต่ละองค์ ล้วนแต่มีวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันคือ การจัดงานประจำปีมัสการพระธาตุ การสรงน้ำพระธาตุ การเวียนเทียนรอบพระธาตุ การห่มผ้าพระธาตุ การถวายเครื่องบวงสรวงและบนบาน

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบต่อสังคม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

รายละเอียด:

๑. ผลจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน โดยชุมชนมีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย และเกิดการหวงแหนและอนุรักษ์ให้เป็นมรดกของชุมชน
๒. เกิดแนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

ภาคผนวก : ฉ
รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระครูปริยัติเจตตยคุณ. เจ้าอาวาสวัดลาดปู่ทรงธรรม ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
๒. พระสวัสดิ์ อุตตรโก. รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุโหมงค์ ตำบลท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.
๓. พระสิริรัตนเมธี. เจ้าอาวาสวัดโพนชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.
๔. เจ้าอธิการทรัพย์ ธมมรชิตโต. เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.
๕. พระอธิการธรรมวิโรจน์ สุริโย. เจ้าอาวาสวัดศรีทัศน์ ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.
๖. พระครูถิรธรรมพิทักษ์. เจ้าอาวาสวัดกุ่มคำ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑.
๗. พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์. เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดินแดน ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๖๑.
๘. นายบุญเพ็ง เสนานุช. ผู้ใหญ่บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.
๙. นายประพนธ์ พลอยพุ่ม. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
๑๐. นางเปรมกมล จันทร์พานิช. ผู้ใหญ่บ้านปากภู ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.
๑๑. นางเยาวภา โตสงวน. วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
๑๒. นายเวทิน เพียรวิทยา. นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑.
๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาคร พรหมโคตร. ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ภาคผนวก : ช
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๐๑๒/๒๕๖๑
ชื่อโครงการ	พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธา และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
หัวหน้าโครงการ	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ E-mail: somsak_maha2011@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ	
<p>การวิจัยเรื่อง พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย: วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เกิดจากบริเวณจังหวัดเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระเจดีย์ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย</p> <p>แม้ในพื้นที่จังหวัดเลยจะมีพระเจดีย์เก่าแก่และมีความสำคัญทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมความเชื่อมากมาย แต่ข้อมูลเกี่ยวกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยกลับยังไม่ได้ได้รับการศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมอย่างชัดเจน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีมาก่อนเลยก็ได้ ยกเว้นแต่เพียงพระธาตุศรีสองรักซึ่งเป็นพระเจดีย์สำคัญในทางประวัติศาสตร์เพียงองค์เดียว แต่ก็เป็นเพียงการศึกษารูปแบบพุทธศิลปกรรมโดยภาพรวม ไม่ได้เป็นการศึกษา รวบรวมพุทธศิลปกรรมพระเจดีย์ในจังหวัดเลยทั้งหมดแต่อย่างใด ทั้งพระเจดีย์อีกหลายองค์ก็มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ากัน หากแต่ยังขาดการศึกษาและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลอย่างเป็นระบบให้เป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไป</p> <p>คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับพระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป</p>	

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย
๓. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ผลการวิจัย

๑. พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีภูมิ พระธาตุดินแทน พระธาตุสัจจะ พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระธาตุอุโมงค์ พระธาตุกุดเรือคำ พระมหาธาตุเจดีย์วัดมหาธาตุ และพระธาตุแก้วเสด็จ เป็นเจดีย์ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ทำให้ลักษณะทางพุทธศิลปกรรมของพระเจดีย์สำคัญมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไป

๒. พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยแต่ละองค์ ล้วนแต่มีวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันคือ การจัดงานประจำปีมีสการพระธาตุ การสงฆ์น้ำพระธาตุ การเวียนเทียนรอบพระธาตุ การห่มผ้าพระธาตุ การถวายเครื่องบวงสรวงและบนบาน ความเชื่อสำคัญที่ปรากฏ ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุที่เชื่อว่าสามารถลดบันดาลให้ผู้มากราบไหว้ขอพรได้สำเร็จดังต้องการ

๓. แนวทางการพัฒนาสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเลยสามารถทำได้โดยความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนซึ่งแยกออกเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาในระดับนโยบาย แนวทางการพัฒนาในระดับวัดและชุมชน และแนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาพุทธศิลปะได้ ตลอดจนยังสามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตให้มีความรู้และทักษะในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาวัดหรือศาสนสถานภายในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้

๒. วัดที่เป็นสถานที่ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ปรับปรุงป้ายแนะนำสถานที่ภายในวัดที่เหมาะสม โดยความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชน และมี

การปรับปรุงสถานที่ทางกายภาพและมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่จะเกิดกับโบราณสถานได้

๓. สถานศึกษาที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญใน จังหวัดเลยไปใช้ในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้ของเยาวชนในสถานศึกษาได้

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเลย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย หน่วยงาน ราชการอื่นๆ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ตาม วัดที่ ประดิษฐานพระเจดีย์สำคัญในระยะยาวได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมนำเสนอประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ความเชื่อและ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อำเภอมืองเลย จังหวัดเลย

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปโน (สินนา)
วัน เดือน ปีเกิด /
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙
หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๔ พธ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๕๗ พธ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๗ บทความเรื่อง การปฏิรูประบบราชการตามหลักราชสังคหวัตถุ ๔
พ.ศ.๒๕๕๘ บทความเรื่อง การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานพุทธธรรม
พ.ศ.๒๕๖๐ บทความเรื่อง การพัฒนาชุมชนบนมิติภูมิปัญญาท้องถิ่น
พ.ศ.๒๕๖๐ บทความเรื่อง การเสริมสร้างสมรรถนะเพื่อการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
พ.ศ.๒๕๖๐ งานวิจัยเรื่อง การติดตามพุทธศาสตร์บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหา
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น ๖๑
พ.ศ.๒๕๖๐ งานวิจัยเรื่อง การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย
พ.ศ.๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง ความมั่นคงตามแนวชายแดนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
จังหวัดเลย

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ นายธีระวัฒน์ แสน
 วัน เดือน ปีเกิด คำ -
 ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙
 หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๒ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๓บธ.บ. (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๕ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๕ งานวิจัยเรื่อง พระแทนศิลาอาสน์ ปูนียสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๗ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๘งานวิจัยเรื่อง พระบรมธาตุทุ่งยั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ ผู้ ช่ วยศาสตราจารย์ บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์
 วัน เดือน ปีเกิด /
 ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เลขที่ ๒๓๔ ถนนเลย-เชียงคาน ตำบลเมือง
 อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๓๕ พธ.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๓๗ M.A. (Philosophy) Madras University (India)

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๓ งานวิจัยเรื่อง ศึกษาสภาพปัญหาและการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

พ.ศ.๒๕๕๕ งานวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมศึกษา: กรณีศึกษาพระอธิการบำรุง สิริปัญญา วัดป่ากกค้อ ตำบลนากลาง อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

พ.ศ.๒๕๕๙ งานวิจัยเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับพุทธธรรมในพระสุตตันตปิฎก